KA KOT PULE KHASI

KLAS VII

Edited by :

Mr. H. O. Mawrie, B. A.,
Asstt. Master, Govt. High School,
Shillong.

Published by :—
THE KHASI JAINTIA PRESBYTERIAN SYNOD,
K. J. Presbyterian Church House,
Mawkhar, SHILLONG.

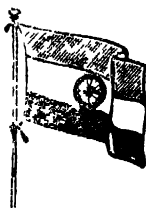
1957.

K. J. Presbyterian Press, Shillong.

SCHOOL SECTION

LYNNONG I

KA LAMA KA RI INDIA.

Baroh ngi dei ban tip ei ei khyndiat shaphang ka Lama ka Ri India namar ka long ma ka ka shab jong ka jaitbynriew, ka dak jong ka jinglaitluid bad ka thymmei jong baroh ki jingkyrmen ka Lawei ka Ri. Ha lyndet kane ka Lama ka don ka jingiathuhkhana kaba khraw bad kane ka jingiathuhkhana ka iaid ryngkat ryngkat bad ka jingialeh ka Ri India ban ioh ia ka jinglaitluid na ka kti u Phareng.

Ka Lama lai rong kaba nyngkong eh ka long kaba u Mahatma Gandhi u pyndonkam ha ka snem 1921. Kine ki lai rong ki long ka rong saw, ka rong lieh bad ka rong jyrngam. Ia kane ka Lama la pyndonkam da kata ka kynhun kaba ha ka jingialam u Gandhi. Ka la pyn-

khih ia ka Ri baroh kawei ba kam dei shuh ban iadon kti ei ei bad ka jingsynshar u Phareng.

Nangta ka Seng Congress ka Ri India, ha ka snem 1934, ka la shim ia kane ka Lama · lai rong ba kan long ka Lama jong ka jaitbynriew, bad ki rong kin sah hi lai rong tang ba kin long noh kaba saw byrtem, kaba lieh bad kaba jyrngam. Ka rong saw byrtem kan ieng na ka bynta ka jingshlur bad ka jinglen bad aiti lut ia lade, kaba lieh kan ieng na ka bynta ka jingsuk bad ka jingshisha, bad kaba jyrngam pat na ka bynta ka hok bad ka akor. Ka bynta kaba saw byrtem kan long kaba ha khlieh, kaba jyrngam ha trai bad kaba lieh hapdeng. Ha ka bynta kaba ha pdeng, kata, ha kaba lieh, kan don kawei ka shalyntem hamar pdeng da ka rong jyrngam rong suiñ bneng.

Dei kane ka Lama kaba la lum lang ia u paid ka Ri India ban ialeh pyrshah ia u Phareng. Hapoh jong ka ki briew ki tur, ki shah shitom bad ki iap. Ki khynnah shynrang bad kynthei ki sngewsarong ban rah ia ka bad na ka bynta kata ki la dei ban shah shoh, shah kynjat bad shah lehbeiñ ha ki pulit Phareng. Hynrei wat la katta ruh kane ka Lama ka la nang kaweh ryngkat bad ka jingjaw snam ka Ri haduh ban da ioh ia ka jinglaitluid ha ka 15 tarik u August, 1947.

Ka Ri India jong ngi ka ioh ia ka jinglaitluid ha ka 15 tarik u August, 1947 ; hynrei shuwa kata, ha ka 22 tarik u July, 1947, ka Dorbar Thaw Aiñ ka Ri India ka la rai ba katei ka lama ba la pdiang da ka Congress, kan long noh ka lama jong ka Ri India Laitluid bad kan sah hi kumjuh nadong shadong tang ba ha ka jaka ka shalyntem kan wan noh ka Dharma Chakra ka jong u Patsha Asoka.

Ka khubor kaba khraw ka don ha kane ka Lama jong ngi. Ka long ka Lama jong ka Ri Laitluid jong ngi bad ka long ruh ka dak jong ka jinglaitluid ha kito baroh kiba peit ia ka. Kat sha ba ka leit kan rah bad ka, ka khubor jong ka jinglaitluid bad ka jingkyrmen ia kito kiba kwah ia ka jinglaitluid. Kan rah ruh ia ka khubor jong ka jingialanglok kaba ka Ri India ka kwah ban don bad baroh ki ri ha ka pyrthei.

Kane ka Lama kan long ruh ka dak jong ka jinglong ka Ri India. Ha ka, baroh ki briew ki iaryngkat lang salonsar. Ha khmat jong ka ym don ka jingiapher hapdeng ki khunsyiem lane ki nongrep, hapdeng kiba khraw lane kiba rit, lane hapdeng kiba riewspah bad kiba duk. Kaba ka dawa ma ka ka long tang ka kamram, ka jingkitkhlieh bad ka jingaiti lut jong uwei-pa-uwei u traishnong ka Ri, ai ba un long u Hindu, u Muslim, u Khristan, u Jain, u Sikh lane uno uno uwei pat.

Na ka bynta ban burom ia la ka Lama ka Ri, ngi dei ban kynmaw ia ki katto katne kiei kiei kiba la dawa ia ngi ban leh :

1. Ka Lama ka Ri ka dei ban her jrong ha u dieng lama bad ym dei ban don kano kano kawei pat ka lama kaba her kham ha jrong ia ka lane ban don kano kano kawei pat sha kamon jong ka.

2. Ia ka Lama ka Ri ym dei ban rah pyndem hynrei dei ban rah beit ia ka shalor bad sha jrong.

3. Ha ka jingiaiaid paidbah dei ban rah ia ka ha khmat eh bad ban rah ruh ia ka ha ka tyrpeng kamon u nongrah lama.

4. Ha kano kano ka jingialang paidbah, ia ka Lama ka Ri dei ban pynieng hadien u nongkren bad ym dei ban don kano kano ka dak halor lane sharud jong ka.

5. Haba kyntiew lang ia ka Lama ka Ri ryngkat bad kiwei kiwei pat ki lana, ka dei ma ka ka ban kiew nyngkong bad ka dei ma ka ka ban hiar khatduh.

6. Ym dei ban don kano kano ka jingthoh dak ha ka Lama ka Ri.

7. Haba don kano kano ka jingjia kaba donkam ha ka Ri ha kaba da dei ban kyntiew ia ka Lama ka Ri, ki briew baroh ki dei ban ieng sawdong ia ka bad katba dang rwai ia ka Jingrwai La Ka Ri, baroh ki dei ban dem ki khlieh katba ka Lama ruh ka nang kiew.

8. Ha ki sngi ba khraw jong ka Ri, kum ka Sngi Laitluid, ka Sngi Republik, ka Sngi-kha u Gandhi bad kiwei kiwei pat, ngi lah ban pyndonkam ia ka katba ngi mon ha la ïing la ïing da kino kino ki lama kiba katno katno ka jingheh.

9. Haba iap pat kino kino ki briew kiba khraw jong ka Ri, ia ka Lama ka Ri dei ban pynhor tang ha shiteng u dienglama.

Khatduh khatwai ngi dei ban kynmaw ba ka Ri bad ka Lama jong ka ki iaiaid ryngkat bad ki ialong kawei. Lada ka Lama ka shah lehbeiñ ne ibeiñ, ka Ri ka jahburom, lada ka Ri ka kyllon, ka Lama ruh ka kyllon. Lada ka Ri ka nang kiew bad nang khraw ha ka bor bad ka burom jong ka, ka Lama ruh kan nang kaweh da ka jingsngewsarong. Lada ngi sngewsarong ia la ka Ri, ngi dei ban ñiewkor ia la ka Lama bad lada ngi ieit ia la ka Ri, ngi dei ban burom bad khublei ia la ka Lama ka Ri.

LYNNONG II

KA JINGPYNPHAI KTIEN BA JEM KA BEH NOH IA KA JINGBITAR.

Ha kawei ka ri ba jngai don kawei ka lawbah, bad kawei ka wah ka tuid napdeng kata ka khlaw. Ki tnat jong ki dieng ki tap lup ia kata ka wah lait sa tang kawei ka bynta kaba lait pyngngad kaba don ka um mluh ha kaba ki mradkhlaw ki iawan dih man ka miet.

Man ka miet ynda ki la lah iadih, ki la iakrenkai para lok shaphang ki kam ki jam. Bunsien ruh ki iapher jingmut, nangta ki iabitar, haduh ban da win ka khlaw baroh kawei ; bad ki dieng baroh ki la duh thiah man ka miet.

Ynda ha kawei ka sngi ka iaidkai ka lyer pyngngad. Te uwei na kita ki dieng u ong, "Suk tang ma phi kiba lah ban iaid ban ieng kat sha ba mon. Ngi pat de ngi dei ban shu ieng shijaka kumne baroh shirta." Ka ong sa ka lyer, "Don aiu kaba bakla ha kata ?" "Namar," ong u dieng, "Ngi dei ban shu sngewhun kat kaba jia ha ngi. bad man ka miet ki mrad ba wan dih um mluh hangne ki pynduh thiah ia ngi da ka jingiakajia jong ki."

"Nga sngewlem shibun ia phi," ong ka lyer, "Ngan pyrshang ban iarap ia phi lada phi

kwah." "Khublei shibun," ong u dieng, "Phin leh da kumno ? " "Oh, nga don u hynmen rangbah," ong ka lyer, "bad ngan phah ia u ban pynsngap jar ia ki mrad baroh."

Ynda kum lashai mynmiet, ki mrad ynda ki la lah dih um ki la iakawkaw pat. Bad ki dieng ki bapli ki shu iaong paralok, "Ah, ban da poi noh u hynmen ka 'Erpyngad. Hamar kata, ki la iohsngew ia ka jingsawa na jngai. "Uta u la wan." ki la ong. Tang khala khala ka 'eriong bah ka la kyrhuh bad ka pyrsat, ka da khyrwait ia ki tnat dieng, haduh ba la sngap jar u laiphew mrad baroh, u da iapra la ka jong ka jong.

Lashai mynstep wan pat ka 'Erpyngngad, bad ka ong, "Ki dang wan ki mrad ? " "Hooid," ong u dieng. "Ki dang iajam ? " "Hooid" ong u dieng. "I wan beh ne em i bah ? " "Hooid i wan," ong u dieng. "Ngan da phah ba in wan biang ? " "Ew ! ynnai shuh phi, u kham khynwin bad kham kulmar ma u ban ia ki mrad. Ka dawai kaba kham sniew ban ia ka jingpang." Kumta ka 'erpyngngad ka la leit noh.

Ha kajuh ka sngi iwei i simrit i la tyrwa ban iarap ia ki dieng. Hynrei u dieng, da kaba beiñ, u la ong, "Ia phi bad ia ki kiaw tymmen jong phi la katno pateng, bad ki khun ki ksiew

jong phi, nga kynoi ma nga ha la ki tnat, kumı (phin iarap ma phi ia nga ?

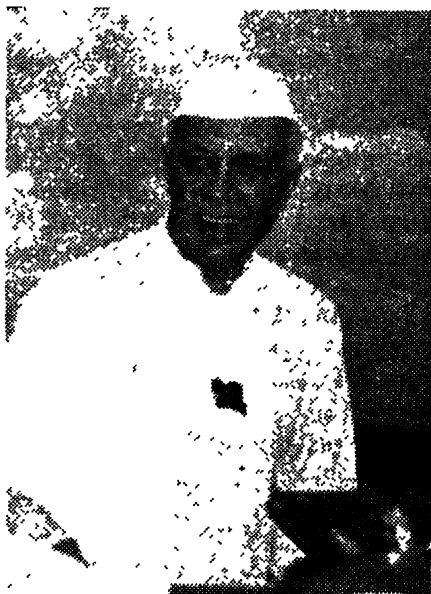
"Lehse phin ym sngewwit lada nga pyrshang," ong u Jalyeit. "Ñiuma," ong u dieng, "ym pher ei ei lada phi pyrshang ruh."

Te ha kata ka miet haba ki mrad ki la sdang ban iakawkaw kumba ki la ju leh, ita i sim iba pah i la rwai. Hynrei ki kim lah ban sngap ia i namar ba ki dang iashit eh. Te hamar ba ki iasngap shipor, namar ba ki thait, ka jingsawa jong ka jingrwai ka la rung ha ki shkor jong ki, bad uwei hadien uwei na kita ki mrad u la sngap lyngngoh ia ka jingthiang ka jingrwai jong ita i sim. I ruh i la her na kawei ka dieng sha kawei pat haduh ba kita ki mrad baroh ki la klet ia la ka jingiakajia, ki bud ia i. Kumta ynda i la sngap, ym don ei ei sa tang ka jingsuk suda

Ka Baibl ka ong : *"Haba kren ka ktien kaba dei ka long kumba buh soh appl ksiar ha ka shang rupa." Bad, "Ka jingpynphai ktien ba jem ka beh noh ia ka jingbitar."*

LYNNONG III.

U JAWAHARLAL NEHRU

Dang katto katne snem mynshuwa ki ri ba la shai jong ka pyrthei ki ñiew ia ka ri India ba ka long ka ri kaba dang dum. Hynrei mynta ha kine ki snem la tip ia ka kum kawei na ki ri ka pyrthei kiba pawkhmat. Ka daw ka long namar ba u Jawaharlal Nehru, kum u khlieh jong ka ri, u la trei shitom synñia sngi na ka bynta ka jingbha jong ka. Mynta ngin iapeit

khyndiat shaphang ka jingim bad ki kam jong une u riewradbah jong ka ri India jong ngi.

La kha ia u Jawaharlal Nehru ha ka 14 tarik November, ka snem 1889 ha Allahabad. Ka ïing jong u ka dei na ka jait baheh bahaiñ ki Hindu ba ki khot ka jait Brahmin. Ka shuong tynrai ki kmie ki kpa jong u ka long na Kashmir sha khap lumbah Himalaya, tang ba ha ka por ba la kha ia u, ki la wan hiar bad shongshnong sha Allahabad. U kpa jong u u dei u Motilal Nehru, uba long uwei na ki Riewstad Aiñ (lawyer) ba pawnam ka ri India sha kata ka por. Kumta ngi sngewthuh shai ba u Jawahalal Nehru u dei na ka ïing ka sem kaba riewspah bha. Haba u Jawaharlal Nehru u la dap 16 snem ka rta u kpa jong u u la phah shongskul sha Bilat, ha Harrow, bad nangta sha ka skulbah Cambridge. Haba u dang shongskul ha Bilat u la im ka jingim kum u Phareng. Hynrei um shym la klet ia ka ri India kaba duk bad kaba dang dum. Ki jingmut jingpyrkhat jong u borabor ki phai sha shiliang duriaw sha la ri Bharatbarsha ba ieit jong u.

Ha ka snem 1912, ynda u la dep ka jingshongskul, u la wan phai sha la ka ri. U tang shu poi sha ri India u la iakynduh bad ki 'riew khraw bad ki nongialam ka ri kiba ha kata ka por. U la iakren bad ki shaphang kiei kiei kiba iadei bad ki jingkylla jong ki por bad ka jingsynshar jong ka ri India. U la iasoh bad u

Mahatma Gandhi ha ka snem 1920 ha kaba iakhih pyrshah ia ka jingsynshar donbor ki Phareng. U la long u nongialam ha ka jingiakhih jong ki nongrep ha North India. U Jawaharlal Nehru, haba u la iohi ia ka jingtrei shitom jong ki nongrep bad haba kata ka jingtrei shitom jong ki kam ai jingmyntoi ei ei ia ki, ka mynsiem jong u ka la um, bad kumta u la sei lut la ka buit ka bor da kumno ban iarap ia kine ki hajar ki nongrep bapli pyrshah ia ka jingbanbeiñ jong ka Sorkar. Baroh ki nongrep ki la ai lut la ka jingshaniah ha u Jawaharlal Nehru bad ki ieit bad burom ruh ia u.

Haba u Nehru u la iasoh ha ki jingkhih u paidbah ka ri pyrshah ia ka Sorkar Phareng, u la dei ban shah shibun ki jingpynshitom bad jingshah set phatok da ka Sorkar. Ha ka snem 1921 u la shah set phatok nyngkong nyngshab eh ryngkat bun kiwei ki nongialam ka ri. Ym tang kane, hynrei u la shah bun bunsien eh ki jingshah set phatok, bad kaba khatduh eh ka dei ha ka snem 1942. Ha ka snem 1931 u la ialam ia ki nong-India kiba na Uttar Pradesh ba kim bit ban siew ia ka khajna mluh ba la buh da ka Sorkar. Ka Sorkar ka la set phatok ia u na ka bynta kane. U tang shu lait na phatok u la leit kylleng, shatei bad shathie, mihngi bad sepngi ka ri India, u da pynlong ki jingialang paidbah ban tip ia ki jingeh jingshitom ki paidbah, bad ban pyrkhat ia ki lad ki lynti da kumno ban lait na ki. Ia kine

baroh ki jingleh, u Nehru u la leh da ka jingsneng jingbthah jong u kpa ka Jaitbynriew India, uba long u Mahatma Gandhi. Kumta ngi iohi ba lait na u Mahatma Gandhi dei u Nehru uba pawkhmat eh ha ka ri.

Ma u bad u Mahatma Gandhi ki dei na ka Congress, kaba long ka kynhun khih hima kaba khlaiñ tam ha kata ka por bad wat haduh mynta ruh. U Nehru u la long u nongialam ba pawkhmat jong ka Congress ha ka por ba la rai ba ka ri India ka dei ban ioh la ka *Jingsynshar hi.* Da kane ka jingthmu ki la don shibun ki kam bym lah ñiew kyrteng shuh ba ka Congress ka la leh khnang ban ioh beh noh ia ka jingsynshar nongwei, kata ka mut, ia ki Phareng. Ha ka por tang shu dep ka thmabah kaba ar ki Phareng ki la sngewthuh ba dei ban ai noh ia ka jingsynshar ka ri ha ki nong-India. Kumta ki la pynlong ki jingialang ha London ha kaba ki nongmihkhmat na ri India ki la ialeit bad iapyrkhat, ha kano ka rukom ka Sorkar kan ai ia kata ka jingsynshar hi. Dei da ka jingiasaid nia ba stad bad ba shemphang u Nehru lang bad ki lok jong u ba ka Sorkar Phareng ha ka 15 tarik u August 1947 ka la ai ia ka jinglaitluid phar ia ka ri India.

Tang shu ioh ia kane ka jinglaitluid, u Nehru u la long u Myntri Rangbah ba nyngkong eh jong ka Sorkar India bad u dang long kumta haduh

mynta. Ban pyrkhat shaphang ki kam ba u Nehru, kum u Prime Minister, u la pyndep hapoh kine ki hynñiew snem, nga tharai, ym don shuh badno badno ruh ban dang ianujoriau. Dei da ki kam jong u, baka dur jong ka ri India kaba lalong ha ki shiphew snem mynshuwa ka la kylla bak-ly-bak mynta. Lada ngin peit na ka liang ka khaïi pateng, ka rep ka riang, ka trei nar, trei dieng bad kiba bun kiwei kiwei ki rukom shna ia ki tiar ki tar hapoh ka ri India ngin shem tang ka jingroi suda Kine baroh ki jingroi bad jingiaid shaphrang haka ri ki mih na ka mynsiem ba khraw, ba ieitri bad ba aiti lut jong une u riewkhraw na ka bynta kiba bun milian ki paidbah ha ka ri.

U Jawaharlal Nehru um shym la pynlut la ka jingim tang ha ki kam ki jam kiba iadei ha ri India. Hynrei u la long ruh uba pawkhmat ha ka jingiadei bad kiwei ki ri jong ka pyrthei. U la leit peit leit jngoh da lade hi ia ka ri Amerika bad China bad Russia, bad u la iakynduh hangto bad ki nongialam ban iapyrkhat shaphang ka suk ka saiñ ki khunbynriew ka pyrthei. Kat sha ba u Nehru u la leit ki ri ka pyrthei ki pdiang ia u kum ia u Patsha, ban pynpaw kum ka dak ka jingburom ia u riewkhraw ka ri India. U ju iai hikai bad iai kren ha kiwei pat ki ri ba ka jingthmu ka ri India ka long ban iashongsuk shongsaiñ bad ki briew ka pyrthei baroh. Ka pyrthei mynta, haba ka peit sha ka ri India, ka peit beit sha u Nehru uba long u nongialam bad u nongsaiñ ia ki kam hima

jong ka, bad baroh ki la khynñiuh shaphang ka jingstad bad ka bor jong u kum u nongialam paidbah.

U Nehru mynta u la don kumba 67 snem ne bad kumta u la tymmen lypa. U la wan shane sha ri Khasi jong ngi la arsien, bad u la leit shaduh Sohra, ka shnong ba jur tam eh u slap ha ka pyrthei. U long uba don ka mynsiem ka jingsngewrit bad uba ieit ia ka la jaitbynriew. Bun na ngi ki khynnah, lehse, ngi la iohi ia u haba u wan shane. Haba u la poi sha Sohra bad haba u la lah pynlong ia ka jingialang paidbah, u Nehru u la shim ia kawei ka knup bad u la kup ia ka ha khmat u paidbah paidsan jong kata ka jingialang ban pynpaw ba u pyniaryngkat ia lade bad ki barit bapoh. Haba u la wan sha Shillong, u paidbah, da ki phew hajar ki la khublei ia u naduh Police Bazar ter ter ia ka surok haduh Mawlai.

Kumta, phi ki khynnah, ki ban sa long ki nongtei ia ka ri lashai lashisngi to iabud dien ia ki dienjat jong une u riewkhraw khnang ba ka ri India jong ngi kan long kaba riewspah bad iaid shaphrang.

Na ka rukom im ki riewkhraw ,
  Ngi la sngewthuh ba ngi lah ;
Ban pynkyntiew la ka jingim,
  Sha ka burom ba dang sah.

Ai un im slem u Nehru !

LYNNONG IV.

U NONGREP.

1. Na ïing u mih, dang step u khie,
   Bad l'u mohkhiew, ka wait ;
   Tang poi ha lyngkha diap uthie,
   U sdang ka prat ka mait.

2. U lum u lang ki sla, ki tnat,
   U buh riang, u pynthiah ;
   Ki bun ki beit ki itynnad,
   Ka lum ruh ka la pliah.

3. Por shiteng sngi la thait la jrem,
   U bam la i jasong ;
   Shiphang ban beit ka met u dem,
   U ksew hajan u shong.

4. Ka jingiwbih u bun ba ing,
   Sha lum sha wah ka her ;
   Kylleng sawdong ka tdem ka king,
   Ba ka pynpra ka lyer.

5. U kylla stong, u puh kynroi,
   U thung u jhur u jhep ;
   U ai khyndew ba kan dup soi,
   Ban mer la ka jingrep.

6. U khmihlynti ba ka Mariang,
Ki jingkyrkhu kan ai,
U slap b'un hap ha por ba biang,
Jingthung kin roi kyrhai.

7. La phuh syntiew ki jhur baroh,
Ynda kine ki hap,
Ki sdang pat sa ki thylleng soh,
Bad suki ki nang dap.

8. Ha por ba ih u pai u soh
Ka mynsiem ka pahuh ;
U klet ka jingshitom baroh
Ba u la iakynduh.

9. U ri u dup ka ïing ka sem,
U pyndap u kyrshan ;
Ki khun ki kti jong u ki shem,
Ba kim ju mad ka tan.

10. Tang dep kawei ka aiom rep,
Sa kawei pat u khreh ;
B'u kmen u sngewbha wat ha trep,
U sngew mynsiem ka heh.

LYNNONG V

TO LONG KIBA NEH JINGMUT.

To mlien ban long uba neh jingmut.

Ym lah ban roi khlem da long kiba neh jingmut. U briew uba shait kylla u shu sah hajuh. Ia kaba kwah u kwah keiñ, hynrei ban kut la ka jingmut um lah. Bad ynda u la kut la ka jingmut, lashibit u la kylla pat. Katno sien phi la iohi ki briew kiba mynta ki ong, "Lashai ngan leit shata." U la kut la ka jingmut ban leit, u sngew ba donkam eh ban leit, lada ym leit ym bit shuh. "Lashai la dang step ngan leit," u ong. Ynda mynstep u sngewartatien. "Tip ei," u ong, "ngan leit ne ngam leit." Katno u la kylla paduh mynhynnin.! Mynta u sngew ba jngai eh, un sngewthait shikatdei, lehse yn lap u slap ha lynti, bad un jhieh lut. "Shuh shuh," u ong, "ngan sa khmih la shibit, ynda lah bamja ngan sa pyrkhat pat." Kumta u pyntud-pyntud-pyntud, bad lashibit u ong, "La sngi eh, ym lap shuh " Kum une u briew um lah roi lano lano ruh.

Khnang ba phin long uba neh jingmut ha la ka kam phi dei ban pyrkhat lypa. Phi dei ban thew ia ka nia kum ha ka tarajur, ba phin khmih la ka bit ne em ban leh kumne lane kumtai. Te ynda phi la kut la ka jingmut, la

kumno kumno ruh, wat kylla shuh sha kamon lane sha kadiang. Bunsien ngi iohi ia ki briew ba nep-jingmut ba kim roi, naba kim long kiba neh jingmut. Bad bunsien ngi shem ba kiba luiñ jingmut ki roi namar ba ki long kiba neh jingmut. Uwei u briew uba bha u la ong kumne : "Phi, hynrei, phi long ia kiba phi mon ban long ; naba ka bor jong ka mon ka long kumta, lem bad ka jingkyrkhu U Blei, ba ia kano kano ba phi mon shisha ban long, bad lada phi mon da ka jingmut ba sngur, ia kata hi phin long keiñ." Ba ka long kumta ngi lah ban tip na kane ka jingiathuhkhana.

La don uwei u misteri dieng. Ha kawei ka sngi u la thaw shuki ban shong u nongbishar ha ïingshari, bad u trei bha shibun ia kata ka shuki. Te la don uwei uba kylli ia u, "Balei phi da trei ni bha eh katne katne ia kane ka shuki? " U ruh u la iathuh kumne : "Nga kwah ban thaw bha ia ka, ba nga la kutjingmut keiñ ba nga hi ngan shong ha ka kum u nongbishar." Bad shisha ka la long kumta. Uta u misteri dieng u la nang kiew artet artet, haduh ba u la man nongbishar, bad u la neh ha kata ka jingmut haduh ba u la long kumta.

U briew um long kum ka sla kaba per ha um, kaba leit katba lam ka um ia ka ; hynrei u long kum u dohkha uba jngi katba u mon hi. Um long kum ka sner kaba kit ka lyer ha

suiñ, hynrei u long kum u sim uba her kat sha ba u mon. Don shibun ki jingiathuhkhana shaphang ki briew kiba pyni ba ka long kumta.

La don uwei u samla uba riewspah, uba don ki bri ki khyndew shikatdei eh. Hynrei ba u long uba leh awria, u la pynlut ia kiei kiei baroh, bad u la die noh ia ki bri, haduh ba um don shuh wat shipruh ka khyndew la ka jong. Ki lok jong u, kiba la pynsyrwa lem ia ka spah jong u, ki la iennoh ia u, kim khmih shuh ia u, ki la beiñ pynban ia u.

Haba kyrduh khait, u la mih noh na ïing, u da mut ban leit pyniap ia lade ; hynrei da kaba u shu iaid ruma, u la poi-ha khlieh riat, ba nangta u lah ban iohi ia kita ki bri ki khyndew kiba la ju long mynshuwa ki jong u. Hangta u la shong, bad nangta u la sdang ban pyrkhat kham slem ruh. • Ha kaba kut u la ieng joit kum u briew ba la im pat. U la kutjingmut ban ioh pat ia kita ki bri ki khyndew baroh, bad u la sdang shisyndon ban trei. U la leit bran bran sha shnong ban wad kam. Hangta u la iohi shi-lymbher u dewiong ba dei ban kit shapoh ïing, bad u la pan ban kit ia uta. U la ioh pisa khyndiat nangta, bad khnang ban ym pynlut ia ki, u la iapan khyndiat ka ja de ban bam, bad u la ioh. Nangta u la leit wad kam pat kat kaba shem. Ha badei badei u leit puh lyngkha, ha badei badei u leit kit jingkit, um shym

lehraiñ ban trei kano kano ka kam, bad um pynlut kawei ruh ka pisa nalor kaba donkam eh. U trei katba lap. Ynda u la ioh tyngka katto katne, u la theid masi ban khaiï, bad u la minot bha ban nang ia kata ka kam. Ynda u la die ia kita u thied da kiwei ; kumta mian-pa-mian u la kynshew tyngka shibun eh, bad u la ioh pat ia kita ki bri ki khyndew baroh. Bad nalor kata ynda u la iap, u la don hynriew lak ka tyngka pliah.

U Saheb Warren Hastings, uba la long u Lat ne Governor General shisien ha kane ka ri India, u ruh u la long kumjuh. mynno mynno ki kthaw tymmen jong u ki la don ka Jamindari kaba khraw, hynrei ki la kylla duk noh, bad ki la die duh ia ka Jamindari baroh. Hynrei une u Saheb Waren Hastings u la kutjingmut, mynba u dang khynnah, hynñiew snem ka rta, ba un ioh pat ha lade ia kata ka Jamindari ki kthaw tymmen jong u. Bad u la dang khynnah ruh, u la sdang ban hikai katbă lah, ba un dup long uba nang ban trei lashai lashisngi. Kumta u la trei bun snem, u da bat ia kane kawei ka jingmut, kata, ban thied ia kata ka Jamindari. Bad namar ba u la neh jingmut skhem ha kawei, ynda u la leit phai pat na ri India, u la ioh ban thied ia kata ka Jamindari baroh da kaba ai baibat. Bad haba u la iap, u la iap ha ka ïing ki kthaw tymmen jong u.

Phi ruh, ko ki khynnah, to long kiba neh jingmut ha kiei kiei baroh kiba bha. Haba phi

la mut ban long kiba stad, to neh keiñ ha kata ka jingmut haduh ba phin da jop. Wat kylla shane bad shawei. To ngeit sknem ba ia kano kano kaba phi mon ban leh, lane ban long, lada phi la mon da ka jingmut ba sngur, phin long kumta keiñ.

LYNNONG VI

KA SHNONG JOWAI.

Ki jingiathuhkhana ki ong ba la seng ia ka shnong Jowai da ki saw ngut shipara ki kynthei— Ka Doh, ka Wet, ka Teiñ bad ka Bon. Don kiba iathuh ba kine ki wan poi na shaphang Khasi. Don pat kiba ong ba ki shu wan hiar na u jyntang nub. Baroh saw ngut shipara ki wan shong ha u lum uba ki khot haduh mynta, u 'Lum So Iung' (*Lum Saw Ïıng*)). Bad na kine, la mih ki jait Lyngdoh, Paswet, Pakynteiñ bad Pasubon. Dei kine ki saw kpoh, ne saw ïing, shikur, kiba la seng ïing, shikur, kiba la seng ia ka shnong Jowai bad lehse, ia ka raid Jowai ruh. Bad dei ki khun ki ksiew jong kine, pateng-la-pateng, kiba don ka hok ban long Basan ne Doloi ha ka Raid Jowai. Hadien hadien, ki Saw Kpoh ki roi haduh khadar kpoh, hynrei ki iadon tang saw maw (*maw niam*) hi. Katba lah ban shem mynta, kine ki khadar kpoh, kiba ki khot haduh mynta, ki "*Khadar Wyrnai*", ki la mih kumne–:Na ka kpoh Lyngdoh, ki mih ki Langdoh,

ki Nongbah, ki Syngkon bad ki Siangbud : na ka kpoh Paswet, ki mih ki Paswet, ki Lanong, ki Katphoh bad ki Kynjin : na ka kpoh Pakynteiñ ki mih ki Pakyntein, ki War bad ki Nikhla : bad na ka kpoh Pasubon, ki mih ki Rangad. Bad, na kine pat, la mih haduh mynta, bun bun ki kur snam bad ki kurja kurdoh. Ki Langdoh. ki ong, ki iatehkur bad ki Rymbai bad ki Najir tang namar ba shisien kine ki jait ki ia-aibuiñ ia iwei i khunlung jait Langdoh. Bad ki Langdoh, kum ka jingsngewnguh kaba khraw na ka bynta kane ka jinglong kmie, ki iateh kur ki ai ia ki ka hok ban long Doloi. Ia kane ka jingjia ki kynmaw haduh mynta da ki ktien "Le khyllung iumbu."

Ki jait Lalu bad ki jait Pariat, imat, ki iadon ryngkat bad ki Saw Kpoh ha ka por ba seng ia ka Raid Jowai. Namarkata, ki rnh ki iaioh bynta lem ha ka synshar khadar hima. Ki ioh ka hok ban long Pator. Ka Raid Jowai, imat, ka long kawei na ki ṙaid kiba pawkhmat tam ha ki por ki syiem Synteng. Hyndai, haba dang iakhap hima ki syiem Synteng bad ki syiem Madur Maskut ne syiem Malngiang, dei ki Doloi bad ki Pator Jowai kiba aibuit aibor ia ki syiem Nartiang. Dei U Iang Doloi bad u Bula Pator, na Jowai, kiba la khang ia u Syiem Markuhaiñ ban leit sha Iew Daija ban iapynbeit pud hima bad u syiem Mailong Raja, namar ba ki suba sniew ia ka jingkhot sngewbha ki syiem Malngiang. Bad dei u Doloi bad ki Pator Jowai kiba

la phah ia la ki khla ka wait na Jowai bad na Mukhla, ban leit thang duh ia ka kut ban pynduh ia ka hima Madur Maskut. Lehse dang don haduh mynta kiba dang iathuhkhana sawdong dpei shaphang ka jingsian, ka jingkhlaiñ bad ka jingshlur u Kiang War, u Kiang Katphoh bad u Pati Lalu, ha kawei ka thma kaba ki Jowai ki ki ialeh bad ki Nongkrem, ha ka por u Mut Doloi.

Ia ka skul pule kaba nyngkong eh ha ri Synteng la plie da ka Welsh Mission ha Jowai ha ka snem 1853. U nonghikai uba nyngkong eh u la long u Ma Luh.

LYNNONG VII

WAT JU PYNDEM TDONG.

1.

Wat ju pyndem tdong, ka 'tien tymmen ka ong,
Jingim ha pyrthei ka jingialeh ka long ;
Pynkheiñ ia kane ka aiñ Blei phin ym lah,
Lada ha pyrthei ban long briew te phi kwah.

2.

Wat ju pyndem tdong, la jingialeh ka jur,
Wat tieng wat khaweit da jingshlur to nang tur ;
Kiwei ki kyllon bad kiwei ki ran dien,
Ma phi tur shaphrang bad nang thom khlem phaidien.

3.

Wat ju pyndem tdong, ong ka ktien ki tymmen,
Ka thma la ka jur, phi, wat duh jingkyrmen ;
Ka syep ai kan tuid bad ka snam ai kan jaw,
To beiñ ka eriong bad wat kheiñ ka umsaw.

4.

Wat ju pyndem tdong, la jingdum ka tyllep,
Ka miet kam dum sah ba ka ap sa ka step ;
Kine ar U Blei U la khreh lang ia ngi,
Kin wan markylliang katba kum ka pali.

5

Wat ju pyndem tdong, wat la dei ban kyllon,
Jingrem jingsngewsih la ia phi ka tangon ;
Hynrei jingshahjop ki don keiñ la ka dor,
Ban phrang ia phi hi ia kiwei pat ki por.

6.

Wat ju pyndem tdong, ong ka ktien ki riewstad,
Lada lyer pyngngad ki kliar lum phin ioh mad ;
Tada ha pyrthei phin suh sieng kum syntiew,
Ialeh iai ialeh bad shaneng to nang kiew.

7.

Uba pyndem tdong bad uta u bym nud,
Pyrthei kum ia u te kan sin u khawpud ;
Kyrteng kum kane te mano ban ym tieng,
Ban beiñ ka pyrthei bad iam rem ha la ïing.

LYNNONG VIII

U BRIEW KULONG KUMAH BAD KA DING.

Wat ki briew kiba la rim tam ba ngi lah ban shem ha ki jingthoh jingtar, ki la don la ki jingstad katto katne. Ki la nang ban sliew ding, ban iakren iakhana ne ban ot dur ha ki maw ban buh jingkynmaw ia ki jingjia kiba khraw bad ba donkam ban pynsah jingkynmaw Ki la don ruh la ki syiem ki patsha ne ki nongialam ha ka thma ka ktien.

Palat ia kitei ki juk, ym don jingthoh jingtar ban pyni kumno ki briew ki la im, kumno ki la shem nyngkong ia ka ding ne kum ha kano ka rukom ki iapyndonkam ia ki ktien ki thylliej. Ka long kaba eh ruh ban ong katno phew hajar ki snem ki la iaid shuwa ban thoh nyngkong ia ka histori u briew. Kiei kiei baroh kiba long mynta, ki long kiba la nang san suki-pa-suki lyngba ki juk pa ki juk naduh dang lung ka sngi u bnai.

Kawei na ki jingjia kiba donkam tam ha ka jingim u briew ha kito ki por ka long ka jingshem jong u ia ka ding. Ka ding, lah ban ong, ka la don naduh dang long ka pyrthei hi. Hynrei u briew u la nang ban pyndonkam ia ka ha ki por ba hadien. Don ki jingthoh kiba ong ba u briew u la pyndonkam ia ka naduh kumba sanphew hajar snem mynshuwa. Ka long kaba eh pat ban pyrkhat, myn katno snem mynshuwa u briew u la iohi ia ka ding bad mad nyngkong ia ka jinglong jong ka. Khlem artatien, ka la shim por slem naduh ba u briew u la iohi ia ka ding haduh ba u la nang ban ñiewkor bad ri ia ka; bad kham slem shuh shuh haduh ba un da la nang ban pynmih hi ia ka katba u mon.

Ka ding ka don ha ka mariang. Teng teng ha kane ka pyrthei la mih ki jingpluh ki khlaw ki btap na kaba pom pyrthat rkhiang ne na kaba bthei ki lum mihding. Haba la shit bha triang

ka sngi bad la tyrkhong ki phlang ki kynbat, lah ban mih ding na baba iakyrshut lang ar tylli ki dieng. Haba la mih ki jingpluh, ki briew ha kito ki por ki la iphylla shibun ia kata ka bor ba phylla, kaba dom bad kaba bam naphang. Bun ki mradkhlaw ki la ing bad kiba lait ki la phet iap. Ki briew, kum kiba kham sngewthuh, ki la ialeh pyrshah ia ka bad bun ruh ki la ingkhong. Hadien pat ki la sngewbha ia ka, namar u phet iap khoit u khla u thlen bad kbuid ki khlaw ki btap tang shu la pluh. Ki la sngew ruh ba ka ktah sngewtynnad kata, ba ka pynsyaid ia ka met ba lyngkhuit jong ki haba ki ieng kham pajih na ka. Kumta u briew u la sdang ban ri ia ka bad u la bsa ia ka da ki diengiap namar u la iohi ba ka bam bha ia ki.

Kumno u briew u la ri ia ka ding ? Tang shu la lah pluh, u briew u la iohi ia ki rnga ba rhem bad lehse u la shim ia ki da ka kti syndon· Hynrei um lah bat ia ki namar ba khluit. Hadien u la shu song ia ki kumno-re-kumno bad u la leit rah ia ki sha ïing bad u la shu thang diengiap lynter ban pynsah ding.

Lah ban ong ba dei ka ding kaba la ialam jingmut ia u briew ban da thang ia ka doh ba u bam, bad hadien hadien, ban da shet ia ka. Mynshuwa kata, u briew u bam im ia ka doh ki mrad ba u la pyniap. Da ki jingpluh ki khlaw, bun ki mrad ki la ing bad haba u briew u la lap

ia ki, u la pyrshang bam bad u la shem ba ki kham bang shibun ban ia kaba shu bam im. Hadien pat u sa nang ioh buit ban da shet ia ka bam ka dih baroh katba donkam.

Dei ruh ka ding kaba la iarap ia u briew ban shna ia ki tiar shet tiar tiew, ki tiar ialehthma bad bun kiwei kiwei. Dei ka jinglongkynrad jong u halor jong ka, kaba la pynlong ia u u lahduh halor kiwei pat ki para jingthaw naduh ki juk barim.

LYNNONG IX.

U KHYNNAH U LONG U KPA JONG U RANGBAH.

Lada phi ki khynnah shynrang bad ki khynnah kynthei phin iohi ia kane mynta bad phin kutjingmut skhem ruh ha lade marwei marwei ban im ka jingim kaba sngur, kaba itynnal, bad kaba myntoi, kaba mih na kata kan long ka jingkyrkhu kaba khraw ia ka pyrthei bad ka jingsuk kaba shisha de ia phi hi. To ngin iakhmih mynta kumno ba katei ka jingong ka long kaba shisha da kawei ar ki jingpyni rukom.

Ngi shem ba ka jingpyni rukom kaba iadei eh bad kane ka long ka jinglong khynnah u Massini (Mazzini), uba na ri Italy, uba pawnam na ka bynta ka jingieit jong u ia la ka ri. Mynba u dang khynnah u la long uba khrew shibun eh, bad kim ju shah satia ia u, lait tang hateng hateng eh, ban leit shaduh bar kper ka ïing u kpa jong u. Ia ka sngi kaba u ioh leit iaidkai bad ka kmie jong u, u ju kheiñkor shikatdei eh. Ha kawei na kine ki sngi kmen jong u, haba kim put shym da iapoi jngai, u khynnah u la sangeh khek bad u la peit khlem da pynlip la ki khmat ia uwei u nongkhrong uba rathai bad uba phuh ñiuhlieh phar thup thup uba ha ki mawkyrdon ïingmane. Ka kmie ka la tharai ba u la sheptieng ia uta u nongkhrong, bad hamar ba kan sa shim ban shu rah ia u, u shu lait bloit bad u la mareh ton ton sha uta u tymmen, u leit piam khak ia u na ka ryndang bad u la doh artat bunsien ia u, u da ong katba u dang leh kumta, " Ai ei ei seh mei ia i ! Ai ei ei seh mei ia i !" U tymmen bapli um lah kan shuh la ki ummat bad u la iam, bad ynda u ruh u la lah doh kylliang ia u, u la leit ai ia u ha ka kmie jong u, u da ong, " To ieit bha ia u, ko mei ïem kynrad, namar u long u ban ieit ia la ki parari," ka jingiathuhlypa kaba pylla shikatdei eh bad kaba la urlong hi thik kumba la ong. U Massini u la long ruh shisha uba ieit shikatdei eh ia la ki parari.

U Saheb Carey pat, u Phadri ba donnam, uba la aiti la ka jingim na ka bynta ka jingbha

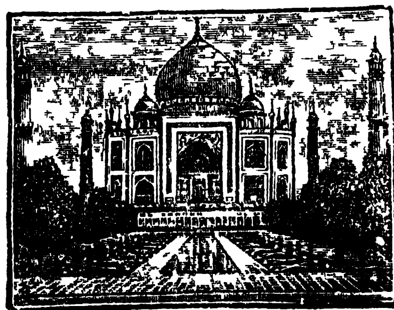
ki briew jong ka ri India, u long sa kawei pat ka jingpyni rukom. Kum u khynnah u la long uba iaineh ha la ka jingminot, bad uba ialeh ruh ban pyndep ia kaei kaei kaba u thmu ban leh ; bad u la iaineh ruh ha kane ka jinglong haduh ynda u la rangbah. Ha kawei ka sngi hamar ba u dang kiew kai ia uwei u dieng, ka kjat jong u ka syntuid phlaiñ bad sbak u la hap kynsan ha ka khyndew. Shilliang ka kjat jong u ka la kheiñ namar ba la jur eh kata ka jinghap. Bun bun taiew u la shu thiah ; hynrei u tang shu koit bad sdang ban nang iaid hi, kaba nyngkong eh kaba u la leh ka long ban leit kiew biang ia uta ujuh hi u dieng. Ynda u la rangbah u la don ia kane kajuh hi ka jingshlur, ka bym don kaei kaei ruh kaba lah ban khang ia u ha ka jingpyrshang.

To hikai ban ong, "Hooid" lane "Em" thik kumba ka dei ban ong—"Em" ia kaba "Em" bad "Hooid" ia kaba "Hooid". To hikai ruh ban leh ia kiei kiei kiba eh, bad ki bym don jingsngewbha ei ei satia ha ki, da la ka mon sngewbha baroh bad da ka jingsamrkhie de rymmuiñ. Kane kan iarap ia phi ban man long ki rangbah shynrang bad ki rangbah kynthei kiba khlaiñ bad kiba myntoi. Hei wat ju pynlut lut ia la ki pisa baroh phi tad shu ioh, lymda kumta kaba khlem artatien kan long ba phin jialong u riew lutphut. Ha kawei ka liang to sumar ban ym long uba khapnap bad uba im tang ka iania iadait bad ka iashoh iadat. Kiei kiei baroh

kiba phi leh mynta ki long ki symbai ki ban mih bad ki ban seisoh ha ki snem ki ban sa wan. To long kiba kohnguh sneng. To pynmlien ia lade ha ki jingmlien kiba bha bad to da kiar iap kiar im hi keiñ na kaba leh ia kaba sniew. Te ki kmie ki kpa jong phi bad ka pyrthei baroh kin peit ia ka jingsmin jingrangbah jong phi na ka jinglong khynnah ba i ieit haduh ka jinglong rangbah ba khlaiñ bad ba donburom da ka jingsngewbha bad ka jingkmen.

LYNNONG X.

KA TAJ MAHAL.

Baroh ngi iatip ia ka Agra, kawei na ki nongbah kiba heh bad donnam shibun ha ri India jong ngi. Ka don ha ka pyntha ka wah Jumna bad harud ka ri shyiap Rajputana. Ha

ka por ka jingsynshar ki Moghul, ka la long ka nongbah jong ka ri India. Ban pynphuh pynphieng ia ka, u Shah Jehan, uwei na ki syiem Moghul, u la tei bun ki jingtei kiba itynnad, bad ba donnam kum ka Pearl Mosque, ka Duwanikhas, ka Jama Masjid bad kiwei kiwei. Hynrei kaba itynnad bad donnam tam na ki baroh ka long ka Taj Mahal.

Ka mahadei jong u patsha Shah Jehan ka long ka briew kaba bhabriew bad ka kyrteng jong ka ka long ka Arjumand Bano Begum. Kane ka briew ka long kaba bha bad u Shah Jehan ruh u ieit ia ka haduh katta katta. Ka kyrteng kaba u ai ma u ia ka ka long ka Mumtaj Mahal, kaba mut, "Ka jingshai jong ka ïingsyiem," hynrei ki briew ki khot ia ka ka Taj Bibi. Ka Mumtaj Mahal ka shongkurim ia u Shah Jehan ha ka snem 1612 H. K., hynrei tang ha ka snem 1631 ka iap noh haba ka dang dap 35 snem ka rta. Ka jingiap noh jong ka ka la pynsngewsih bad pynpait dohnud ia u Shah Jehan. Ban pyndonburom bad ban pynsah jingkynmaw ia ka kyrteng jong ka, u la kutjingmut ban tei kawei ka jingtei kaba itynnad ha Agra ban long u maw jingtep ia ka metiap jong ka.

Ka kyrteng jong kane ka jingtei ka long ka Taj Mahal. Ka ieng mynta ha Agra kum kawei na ki jingtei kiba itynnad tam ha ka pyrthei bad ki briew na kylleng ka pyrthei ki wan ban jngoh

ia ka. La ong ba la thaw ia ka plan jong ka da uwei u hehkhlieh uba kyrteng u Isa Apadis bad la tei ia ka da ki arngut ki nongtei ïing kiba pawnam kiba kyrteng u Mukarramat Khan bad u Mir Abdul Karim. La tei ia ka da u maw marbl suda bad ka jingtrei ka long kaba bniah bad ba ni haduh katta katta. Wat la la trei ia ka da ki 20,000 ngut ki misteri kiba nang, ka shim por 23 snem ba kan dep. Ka jinglut baroh ka long 917 lak tyngka. Ynda u Shah Jehan u la iap ha ka snem 1658, ia ka metiap jong u ruh la tep marsyndah bad ka Mumtaj Mahal ha kane ka jingtei.

Ka Taj Mahal ka don ha kawei ka kper kaba sawdong kaba kawei kawei ka liang ka jrong 880 phut. La ker ia ka baroh sawdong da ki kynroh bad lyngba jong ka ki don bun ki lynti kiba iapom pyngkiang kawei ia kawei pat bad kiba la siang da ki maw marbl. Harud jong kine ki lynti ki ieng ki dieng kiba itynnad bad hangne hangtai ha ka kper ki don ki umpohliew kiba la pynwandur itynnad bha. Ha krung jong ka Taj Mahal ha baroh arliang ki don artylli ki jingtei kiba itynnad bad kawei na ki ka long ka ïingmane blei Mussulman. Ha lyndet jong kane ka kper don sa kawei pat ka kper bad ia kane ruh la tei kynroh baroh sawdong.

Ban rung sha ka kper jong ka Taj Mahal donkam ban iaid lyngba na kawei na ki lai tylli

ki khyrdop. Kawei na ki khyrdop kaba don ha ka kynroh kaba hapdeng ki artylli ki kper, ka long ka Taj Mahal hi. La tei ia ka da u maw shyiap uba saw, ba la otdur itynnad bha, bad ba la pyndait da ki maw marbl lyngkniap ha kaba ki don ki jingthoh ba la shim na ka Koran. Kane ka khyrdop ka long kum ka ïing bad ha ka tnum jong ka ki ieng 26 tylli ki mot maw marble ba la thaw ha ka dur shatri. Ha ka sad jong ka kamra kaba hapoh ka sdien kawei ka sharak rnong kaba la ot dur bad ot shrong bha. La sop ia ka da ka jingsop kaba itynnad bha bad ka jingshai ka sam lyngba ki thliew kiba rit ban pynshai ia ka kamra da ka jingshai ba jem bad ba pynitynnad.

Na kane ka khyrdop ngi lah ban iohi ia ka Taj Mahal ha ba kut ka kyper ba ka ieng ha ka jingphyrnai, jingitynnad bad jingphuh jingphieng bad kaba ngin ym lah ban klet lano lano ruh. Ka ieng halor ka rynsan kaba sawdong, kaba kawei kawei ka liang ka long 313 phut ka jingjrong bad kaba ka rynieng jong ka ka long 18 phut. Katba ngi dang peit ia ka shipor, ngin long kumba shoh bieit bad ngin sngew kumba ngi iohi ia kaei-re-kaei kaba phylla ha rngai.

Ynda ngin iaid lyngba ia ka khyrdop, ngin poi ha ka phyllaw jong ka Taj Mahal. Nangne na phyllaw lah ban kiew sha ka rynsan lyngba ki mawkyrdon. Ha ki sawtylli ki dong jong ka

rynsan, ki ieng ki mot kiba jrong bad ba itynnad kiba ka rynieng jong ki uwei uwei ka long 133 phut. Halor jong kane ka rynsan ka don ka kamra bad ka dei kane kaba long ka jingtep jong u Shah Jehan bad ka Mumtaj Mahal. Ka jingitynnad jong kane ka kamra ka long kaba palat bad kaba ngim don thylliej shuh ban batai. Ngin tang shu rung ia ka jingkhang jong kane ka kamra, ngin lap ia kawei ka pyrda maw marbl. Ha lyndet jong kane ka pyrda ngin iohi ia ka dur jong ka jingtep bad ngin tang shu peit ia ka, ngin sngewkhia ka mynsiem bad ngin sngew kumba ngi ieng ha ka jaka kyntang. Hynrei kane ka kamra ka dang don tang ka jingtei kaba shabar. Ha khrum jong kane, ka don sa kawei pat ka kamra Kane ka kamra ka long kaba dum. Ynda ngin leit hiar sha ka na ki mawkyrdon, hangta hapdeng jong ka kamra, ki don artylli ki jingtep kiba iasyndah bad dei hangne ba ki don ki metiap jong u patsha Shah Jehan bad ka Mumtaj Mahal. Hangta ha ka jingdum bad jingjarjar ngin ieng da ka jingsngewrit bad jingsngewburom ia kine ki briew kiba khraw, wat la ngi la tip ba kim don shuh ha kane ka pyrthei, hynrei ngin sngew ba ngi don ha ïingsyiem bad ba ngi ieng ha khmat jong ki. Hynrei kine ki jingsngew baroh kin jah noh ynda ngi la mih na kane ka kamra bad mad biang ia ka lyer kaba iwbih kaba beh ha ka kper kaba itynnad bad pyngngad.

LYNNONG XI

KA JINGTREI MINOT KABA JOP.

1. Baroh u briew ha ka pyrthei,
   Jingpyrkhat ki iapher ;
   La sap ia u la phah U Blei,
   Sha ka pyrthei ban her.

2. Lyngkot ne jrong, dohlieh dohiong,
   Jait ba khraw ne ba poh ;
   Salonsar u briew hi ngi long,
   Kajuh ka dur ngi ioh.

3. U heh u rit, u hok u pop,
Sha kliar u lum to mied,
Dei tang ka jingminot ban jop,
Dieng pyngkiang ba suh thied.

4. Ka kam ka jrong ka rta lyngkot ;
Te ngi dei ban minot ;
La jong la sap bad la ngi tlot,
Khatduh ngim pep ban jop.

5. Ka sap khlem jingminot ka long
Symbai ba bha khlem sboh ;
Hynrei ka jingminot khlem sap,
Khlem pep kan long seisoh.

6. Ki jingminot lang bad ka sap
Ki briew ym lah batai ;
Oh, hep, sha khlieh i'u Bah phim lap,
Un kiew te hai-re-hai.

7. Uba sarong bynta la sap,
Long symboh khlem symbai;
Hynrei ryngkat kajingminot,
Jingdum kylla jingshai.

8. Wat la ngi don ka khlieh kada,
Pynban minot ngi dei ;
Ym don ka lad baniaid shaphrang,
Lait na kane kawei.

9. Hajar hajar ki dkhiew ba rit,
Bym larkam kum riewsdot ;
Pynban i'u wieh ki rong sha sop,
Dei ka jingtrei minot.

10. Riewkhraw pyrthei ne jong ka Ri
Dienjat jong ki dei bud ;
Nyngkong ki pher aiu na ngi,
Ban ong katta ngi nud ?

11. Ha uba jop la ai buskit,
Buskit kaba kordor,
Da kumno te ngin ioh ia ka ?
Dei da ka jingador.

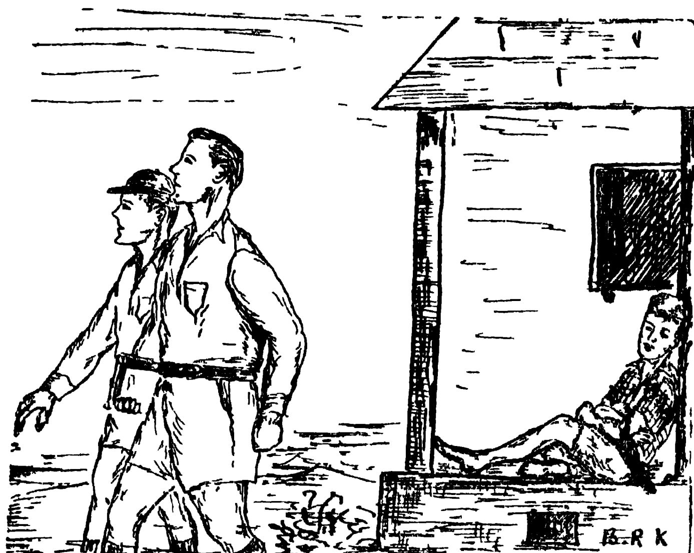
12. Ka jingtrei ha lade ka long,
Lai na ka saw bynta ;
Hynrei da kiwei pat ka shong,
Tang kumba shipawa.

13. Kumta kito kiba jaipdeh,
Kim lah ban ioh ka nam,
Namarkata dei ban ialeh
Haduh ban da mih snam.

14. La jop la rem ym don jingpher
Ka don la ka bainong ;
Da jingminot iwbih kan her
Pansngiat jingjop ban phong.

LYNNONG XII.

KA JINGBYMLAHSHAH

La u briew u don la ki jong ki jinglong bad jingmlien ba pher ba pher, hynrei ka jingbymlahshah ka long kawei na ki jinglong ba don ha man u briew, bad bun na ngi ngim lah sngewthuh shaphang ka jingdon kane ka jinglong ha ngi. Kane ka don ha u khynnah bad u rangbah kumjuh bad lada ym lah ban pynduh ia kane ka jinglong, kan pynmih bun kiei kiei ki ban pyntroiñ ia ka longbriew manbriew.

Naduh ba ngi dang khynnah, ki kmie ki kpa bad kiba ha ïing ha sem ki la hikai bad la ai ha ngi la ki kamram ba ngi dei ban pyndep. Kawei-pa-kawei ka kam ba ngin leh ka dawa ia ka jingminot. Ngi dei ban ia'leh bad pynshitom ia lade hynrei lada ngim lah ban shah ia ki jingeh bad jingshitom kiba ngi iakynduh, ngin ym lah ban pyndep ia la ki jong ki kamram. Ha ki jingshongskul jong ngi, ngi dei ban iaid lyngba bun ki lynnong bad ki bynta kiba eh ha ki kot pule bad kot jingkheiñ jong ngi, kiba lada ngin trei ia ki kin dawa ia ka bor met, ka jabieng bad ia ka por ruh. Te lada ngi long ki bymlahshah, ngi pyrshang ban kynran bad ban kiar noh ia ki bad rai ba ki long kiba ngim lah ban leh ne sngewthuh. Teng teng namar ba ki lynnong kot jong ngi ki long kiba jrong, ngi sheptieng noh bad ngim treh shuh ban pyrshang ia ki. Kumta kane ka jingbymlahshah jong ngi ka pynsahteng ia ki jingtrei jong ngi na kawei ka sngi sha kawei pat bad ynda dei ka por eksamin ngi shem ba bun na ki ngim pat lah bad kumta ka jingmih ka long ba ngi sahdien bad ngi sah klas.

Baroh ki kam jong ngi ki dawa ia ka jingtrei kaba ni bad kaba bniah. Kane pat ka dawa lut ia ka jingminot bad ia ka jingimsngi jong ngi ha la ka jong ka kam. Lada ngim lah ban trei ni bad bniah ha kano kano ka kam ba ngi trei, ngim lah ban tih lut ia ka spah ba la buhrieh bad ban ngam sha ka jingjylliew jong ka jingnang jingstad kaba kata ka kam ka don ban ai ia ngi.

Kata ka jingnang jingstad kaba ngin ioh kan shu long kaba tang na sla bad ka bym don nongrim ei ei. Kumta ka jingbymlahshah jong ngi ia ki jingshitom jong ka jingtrei kaba ni bad ba bniah ka wallam ia ki jingtorti bad ka trei tang dep. Ynda haba ngi la tei ia lade ha kum kane ka jinglong bad jingmlien, ngin shem 'ba ka jingim jong ngi ka long ka jingbabe namar ba ki kam jong ngi kin ym pynhun ia ngi hi lane ia kiwei ruh, hynrei kin long ka jingrkhiebeiñ ha khmat ka pyrthei.

Ha ka jingim ngi don shibun ki kam kiba rit bad ba khraw ba ngi dei ban trei bad ban pyndep ia ki, ha kiba ngi dei ban pynleit ia la ka bor bad ka por. Ban ioh ia ka jingnang jingstad ha ka shongskul, ngi donkam ban pynlut da ki snem bad ki phewsnem. Bun na ngi ngim lah ban shah ia kane ruh. Ngi sngew ba ka shim por than bad kumba don kiba ong, "Balei yn shu tymmen ha ka shongskul ?" Na kawei ka sngi sha kawei pat bad na kawei ka snem sha kawei pat bad kumta thop-shi-thop shu tang ka leit skul. Kumta bun na ngi ngi sngew salia noh bad teng teng da ka jingbitar ngi pep skul noh bad kumta ngi sa duh noh keiñ ia ka jingkyrkhu jong ka shongskul. Hadien pat ynda ngi iohi ia la ki paralok ba iashongskul ryngkat ba ki la pyndep ia la ka jingshongskul bad ba ki la kiew sha ki kyrdan katba ia lade pat sah ha ka biej, ngi ieng sa ka babe bad ka pangnud pangnam. Kumjuh ruh ha kiwei kiwei ki kam,

ka jingbymlahshah bad ka jingbymlahap jong ngi ia ka por ka wallam shibun ki jingsniew ha ka jingim jong ngi. Baroh ngi iatip ia ka jingiathuhkhana shaphang ka syiar kaba kha pylleng ksiar kawei kawei man la ka sngi. Namar ba ym lah shah bad lah ap ia ka por, bad namar ba ka kwah ban ioh lut shisien ioh ia ki pylleng baroh kiba don ha ka syiar khnang ba kan dup riewspah noh, ka trai kata ka syiar ka la puid ia ka kpoh ka syiar. Ka jingmih na kata ka long ka jingsngewsih ba ka duh ym tang ia ki pylleng ksiar hynrei ia ka syiar ruh.

Ka jingbymlahshah ka ktah jur ha baroh ki bynta ha ka jingim jong u briew. Ha ka jingtrei jingktah, ha ka kamai ka kajih, ha ka khaïi ka pateng bad ha kiwei kiwei, u briew u dei ban iaid lyngba ki raieh raidam bad ki eh ki jur. Katno sien ngi shem ba u briew um lah ban roi, katno sien ba um lah ban kiew sha khlieh bad katno sien ba um lah ban paw ha ka pyrthei namar ba um lah ban jop ia ka jingbymlahshah kaba don ha u ? Ha ki History bad kiwei kiwei ki kot pule ngi ju shem ba bun bun ki 'riewstad bad 'riewkhraw ka pyrthei ki poi sha ki kyrdan kiba khraw namar ba ki la jop ia ka jingbymlahshah. U Mahatma Gandhi, u Jawaharlal Nehru bad kiwei kiwei ki khla ka wait ha ka thma jong ka jinglaitluid ka Ri India, ki la lah ban long ka jingkyrkhu ka Ri namar ba ki lah ban iaishah ia ka jingshitom baroh bad wat ia ka Phatok hi. Kumjuh ruh u Robert Bruce u la

kylla long u 'riewkhraw namar ba u lah ban shah ia ki jingeh bad jingshahjop. Ngi ruh ngi dei ban kynmaw ba ngi dei ban jop shisyndon ia kane ka jinglong ka ba sniew jong ka jingbymlahshah bad ban pynduh ia ka naduh ba ka dang lung, shuwa ba kan suhthied ha ka jingim jong ngi.

LYNNONG XIII

SHAPHANG KA JINGIEIT.

La nga kren da ki thylliej ki briew bad ki angel, haba ngam don ka jingieit, nga la jialong kum ka wiang rnong ba sawa, ne kum ka shakuriaw ba riew shaw shaw. Bad la nga don ka jingiathuhlyp a, bad nga shemphang ia ki jingmaian baroh, bad ia ka jingtip baroh ; bad la nga don ruh ka jingieit baroh, kat ban pynkynriah noh ia ki lum, lada ngam don ka jingieit, ngam long ei ei ruh em. Bad la nga sam ia kiei kiei baroh kat kiba dei ki jong nga ban bsa ia ki baduk, bad la nga aiti ia la ka met ban thang, lada ngam don ka jingieit, ngam myntoi ei ei ruh em.

Ka jingieit ka iaishah slem, bad ka leh sbun ; ka jingieit kam ju pihuiñ ; ka jingieit kam ju leh sarong ia lade, bad kam ju pynmong, kam

ju leh khlem akor, kam wad tang ia kiei kiei ruh la ka jong, kam shait ban khih bitar, kam tharai sniew ; kam kmen ha ka jingbymhok, hynrei ka iakmen lem bad ka jingshisha ; ka iaishah jem ia kiei kiei baroh, ka ngeit kloi ia kiei kiei baroh, ka kyrmen ia kiei kiei baroh, ka shah ia kiei kiei baroh.

Ka jingieit kan ym duh noh lano lano ruh ; hynrei la ki don ki jingiathuhlypa, yn sa pyndam noh ia ki ; la ki don ki thylliej, kin sa wai noh ; la ki don ka jingtip, kan sa dam noh. Namar ngi tip tang katto katne, bad ngi iathuhlypa ruh tang katto katne : hynrei ynda kata kaba janai kan poi, ynda kumta te yn pyndam noh ia kata kaba tang katto katne.

Mynba nga dang khynnah, nga la kren kum u khynnah, nga la sngew kum u khynnah, nga la pyrkhat kum u khynnah keiñ : hynrei mynta ba nga la rangbah, nga la iehnoh ia kita kiei kiei ruh ki jong u khynnah. Namar mynta ngi iohi tang kumba ha ka ïit ba byrngut ha kaba dum byrngut byrnget ; hynrei hangta markhmat markhmat ; mynta nga tip tang katto katne ; hynrei hangta ngan ithuh biang, kumjuh kumba la iathuh biang ruh ia nga.

Te kumta ka iaisah ka jingngeit, ka jingkyrmen, bad ka jingieit, kine lai ; hynrei kaba kham kongsan na kine long ka jingieit.

LYNNONG XIV

NGI LONG KI NONGKITRAM.

Bun na ngi ngim ju poi pyrkhat ba ngi long ki nongkitram. Ngi lah lehse ban sngewsarong ba ngim don ram. Ngin da sngewrem bad sngewlehraiñ lada yn pyni ha ngi ia ki jingkheiñ jingdiah katno ba ngi la kitram. Lada ka long shisha ba ngi la dapram bad lada ngi long kiba hok bad ba beit, ngin da pyrshang ban siew katba lah ka bor ban sait ia kata ka ram.

Lada ngin shong puson tang shipor, ngin shem bun kiei kiei kiba pynlyngngoh ia ngi, ki ban pynshisha ruh ba ngi baroh ngi kitram iwei ia iwei pat. Te ngin nym lah khlem da sdang ban pyrkhat bad ban wad lad kumno ngin leh ban pyllait ram.

Hato ngi ioh kumno ia u khaw ba ngi shetja, ia u sha ba ngi dih, ia ki jaiñ ki nep, ki mar ki mata, ia ka laiphewjait-phewskit ka tiar ka tar ba ngi pyndonkam man ka sngi? Ngim shlan ban kren kob ba ngi ioh hi ne ba ngi iapeiñ ne thied da la ka peisa. Ka peisa tyngka kam ai ha ngi ia kine baroh. Ka lah tang ban pynioh ia ki na ki parabriew jong ngi.

Haba ngi mih na ïing, ngi shem ba don ki briew kiba peit shai-ia-shai ba kin pynbiang ia ngi. Ki rel, ki jhad, ki *motor car* kiba phet khlem kut, ki sharak kiba shai khlem thait bad ki lynti syngkien ba la pynkhuid. Kylleng, don tang ki briew kiba shakri ia ngi. Ngi kitram shisha na ka pyrthei.

Ki briew kiba sngewthuh ia kane ka jingshisha ki dei ban beh noh ia ka jingsngewsalia bad jingbymmon ha ka dohnud ban trei bad pyndep la ka bynta ba rit ba la sam ha ki ha ka jingim jong ki. Lada leh kumno kumno ruh, ngim lah siewdep hi ia ka ram ; hynrei ngi dei ban buh jingmut ban siew katba ngi lah, da kaba trei naduh ka mynsiem ia la ka jingtrei jingktah ba ngi don. U briew uba leh la ka kam man ka sngi, ka mut, u leh ei ei ban siew ia ki ram jong u sha ki para nongtrei jong u ha ka pyrthei.

Ha ka jinglong ka muluk ka jaka, ka longïing longsem, ka jingdeikha deiman bad ka shonglang sahlang, ngi don ka jingioh pateng kaba kor bad ba khraw shibun na ki kiaw ki kthaw tymmen jong ngi. Ngi ju kam ia ki dustur, ki aiñ bad jinglaitluid kumba ki long kynti ki jong ngi khlem pyrkhat bad sngewburom ia kito kiba ialeh shitom, bad lehse, haduh ban da iaumsnam khnang ban pynieng ia ki, ba kin neh pateng pakit. Ngi dei ban sumar haba ngi la ioh ia kine ban pynneh ia ki, namar ngi kitram ia kine na kiwei pat.

Ngi don ruh ki ram imhok iaidhok (moral debts). Ka jingsngewthuh shaphang ka burom, ka hok, ka jingshisha, ba dei ban leh jem leh sbun ia kiba tlot bad ba tymmen, ia ki khynnah bad wat ia ki mrad, kam mih tang na ngi hi. La donkam ban da thied rem. Don ki shynrang bad ki kynthei kiba la iap ban iada bad pynneh ia kine ki rukom imbha, iaidbeit bad muthok. Ki nongkyrsiew, ki nongpynthymmai, ki nong-prat lynti ki la pynlut la ka jingim ban trei haduh kaba kut ban ioh ia kine bad ban pynioh pateng ia ki ha ngi.

Ka jingialeh kam pat wai. Ngi lah ban pyn-khuid katto katne ki ram jong ngi da kaba ngi im ia kata kaba bha tam ba ngi tip. U 'riew lenlade u long uwei uba ai kham bun. Ka lawei te kan da kham bha shibun ban ia ka mynta katba nang mih bun ki 'riew lenlade, ki ban im na ka bynta ka jait ka kynja, ym tang na ka bynta la ka jait ka khong, la ka ïing ka sem, bad ia lade.

LYNNONG XV.

U SIER LAPALANG.

1. Ko Lapalang phrangsngi jong nga,
Kumba tyngshaiñ u Mangkara ;
Khlem sngap ki 'tien sangsot I Mei,
Me shem lanot ha ka pyrthei.

2. Na snieh pyrthei shaei me phet ?
Sa tang marwei nga sah khunswet ;
Haba na nga kynrem me khlad,
Dohnud sngewsih ka im suhsat.

3. Ko khun, nga ong, ynnai leit kiew,
Sha ri Khasi, sha ri ki briew ;
Shongkhop, ha la ri them ri thor,
Bam la u khah, bam la u nor.

4. Ngin bam da u jangew jathang,
Baroh shilyiur baroh shitlang ;
Pynban na nga kynrem me khlad,
Marwei ha [1]*Kwaiñ* nga jaw ummat.

5. La shad ka [2]*shanam shalyngor*,
Me pat ha kti u Khadarbor ;
Na me ki dum ka sngi u bnai,
Sha nga, kumno pat men wan phai ?

6. Nampliang dusmon ia me u dung,
U [3]*'nam tabla* u ban na krung ;
Pyllup, me pat rangbah ·ryngkuh,
Ummat aiu, ngan sait khatduh.

7. Kynshreng me phuh hajan i Mei,
Mynba me ieng ha la Rympei ;
Mynta, na lyndet khlur me sngap,
Jingiam ka kmie ba shem ka pap,

Wow ! la shet ka 'tieh pongdeng,
Ia ka rynieng u Kynrem Reng.
Wow ! la kjit d'u nam sarang,
Ia ka mynsiem u Lapalang.

NOTE :—

(1). *Kwaiñ* :—Ka khlaw ha ri thor khap Sylhet, kumba 5 mail shathie lam sepngi na Dawki.

(2). *Shanam Shalyngor* :—ka dei ka shanam khan.

(3). *Nam tabla* :—U dei u khnam uba pynbud ia u 'nam nyngkong.

LYNNONG XVI

KA JINGIAID TAWIAR KA UM.

Ha kane ka pyrthei, ki bin bin tynrai jong ka khyndew ki iapli jaka iapli jinglong borabor. Kaba kham stet bad kaba kham shai na kine ki jingiapli ka long kata kaba ha ka jynhaw basngem, kaba don ha suiñ. Na kane ka jynhaw, la pynlong ia ka umjer bad u slap, kiba pynthymmai ia ki jingthung kiba la tyrkhong, bad kiba pynsboh ia ka khyndew.

Katno inshi ka umjer kaba hap ha ka khyndew, *ngim lah ban thew. Myntlang, bad ha kiwei kiwei ki por rang, ka ju paw man la ka janmiet kum u lyoh khyndew ba shu dum, bad ka lang ha ki sla bad ha ki tnatdieng kum ki mawlyngnai ba phyrnai ; hynrei dangstep, ka shu jah noh pat khlem thew. –shiteng, namar ba ki jingthung ka khyndew ki la kjit ia ka, bad shiteng, namar ba ki kjat sngi ba dang lung, ki la ring shaneng ia ka pat. Hynrei ia u slap la lah ban thew, katno ba u hap shisnem shisnem. Ha Bilat, ka long antad laiphew inshi-shisnem, kaba kheiñlang ia ka ri baroh ; hynrei don ki jaka jaka ha kiba ki ioh haduh arspah inshi, kum ha ri Cumberland.

Ha kane ka ri India, don ki jaka ha kiba ki ioh khyndiat, dōn ruh ki jaka kiba ki ioh shibun. Ha Shillong, ki ioh kumba phraphew inshi tam ne duna ; ha Sohra pat, ki ioh haduh sanspah ne.

Ki ñiew ba lada ka jynhaw ba sngem ha suiñ baroh kan hap slap shisien hap, kan tap ia ka khyndew tang san inshi ; ka paw te ba kane ka jynhaw ka iahap-iahap, ka iakiew iakiew, bun kylla ha kawei ka snem. Ka suiñ ka dei ban sngem katto katne borabor, bad ka dei ban hap umjer bad slap bunsien, na ka bynta ka khyndew ; kumta ka dei ban don ka jingkiew ka jingsngem artet kaba khraw, bad kaba ha la ka sngi, la ngim iohi ruh ia kata. Kane ka jingkiew ka um, ha ka rukom bym lah ban iohi, ka long bunsien kaba beit bad kaba sngewthuh, bad ka daw jong ka, ka long, ka jinglong ka khyndew hi (*physical causes*) ; hynrei bunsien ruh, ka long ka bymbeit, bad namar ba ka daw jong ka, ka long ha ka jingtrei ki kynja ba long met, kum ki jhur bad ki mrad, lane ha ka jingtrei *chemical*, kam long borabor kaba ngi lah ban sngewthuh shai kumne :—

Ka um ka iakiew ka iahiar shibun eh, hapdeng ka khyndew bad ka suiñ, na ki daw ba shong ha ka jinglong ka khyndew hi. Ia kine ki daw ngi khot, ki daw *chemical*. Ia kane ngi iohi haba, ha ka por rang, u hap u 'lappraw halor ki mawsiang ; te khala khala, ka lyer ba iwbih ka la jliah ia ka um artet, bad ka kit noh ia ka sha ka jaka shong ki lyoh ; hangta la pynkhreh biang ia ka, ba kan hap pat. Hynrei, kum kane ka rukom iakiew iahiar, ka long kham kynrei eh na ka sla ka duriaw, ha ki jaka shit hajan u *equator* (ikwetor), namar ba la pynshit da ka jingshit ka

sngi. Na kine ki jaka, ka jynhaw um ka iakiew artet borabor, ryngkat bad ka lyer kaba kynting sha suiñ. Kane ka lyer ka long kum ki kali kiba kit ia kane ka jynhaw kat sha kaba ki leit. Kiba leit shaphang shatei kita, kiba leit shaphang shathie ruh kita. Ynda ki la poi sha ki jaka kiba khriat, hangta kane ka jynhaw um ka kylla la ka dur, bad ka hap umjer lane ior. Kane ka um ka tuid sha ki wah ; kine ki wah pat ki tuid sha ki duriaw hajan u *equator* (ikwetor). Ha badeibadei pat ki tuid ha ka rukom kaba phylla, lyngba ia ka um duriaw hi sha u *equator*. Haba kane ka um ka la poi shata pat, ka la khreh ban kiew biang sha suiñ. Kumne ka long ka rukom jong ka, naduh kaba sdang ka pyrthei,—mynta ka long ha suiñ, kum ka jynhaw ; la shibit ka long ha ka khyndew, kum ka um, mar kylliang kylliang borabor.

2. Kiwei pat ki daw ka jingiaid tawiar ka um, ki long na ka jingtrei ki kynja ba long met, kum ki dieng, ki jhur, lane ki mrad. Ia kine ki daw la khot, ki daw *physiological* (phisiolojikal), kumne :---Ka umjer bad u slap kiba hap, shibynta ka ngam sha ka khyndew, bâd nangta la kjit ia ka da ki thied ki dieng bad ki jhur kiba im. Kine ki dieng ki jhur pat, ki pynpiar ia ki sla kiba jyrngam sha ka suiñ ba rykhiang; bad na ki thliew kiba rit, bym lah ñiew shuh, ki pynmih borabor ia ka jynhaw um ha ka rukom ba ngim lah ban iohi. Tharai, ba la thung phan shibigha haei haei ; na ki sla jong kane ka shibigha u phan,

shisnem shisnem kan mih ha Bilat ka jynhaw um, kaba biang ban long kumba sanphew hajar mon ka um. Ha kane ka ri, kan kham bun ban ia kata. Kumta ka paw, ba ki kynja jingthung ki pynmih shibun ka jynhaw sha suiñ, bad kata ka jynhaw ka kylla slap pat.

Pyrkhat ia ki mrad ruh. Kine ki mrad ruh ki ring sha la ki 'nierbah shibynta na kajuh ka um slap, bad hadien kata borabor, kum kawei ka kam ba dei ia ka jingim, ki pynmih noh ia ka sha suiñ na u tor, bad na ki thliew syep ki snieh doh jong ki. Na uwei u briew uba la san, ka mih ha kane ka rukom, kumba shiser ka um ha la ka sngi ; bad na ki mrad kiba kham heh, ka ju mih kham bun, katba shong ka jingheh ka met jong ki. Haba pynroi (*multiply*) ia kane ka shiser shisngi bad ka jingkheiñ ki briew bad ki mrad baroh ha ka pyrthei, ka paw, ba kane ka daw ka jingpyniaid um ka long kaba khraw eh.

Hynrei ka um ka iaid tawiar ruh, namar ka jingtrei *chemical* (kemikal), kaba shu trei khlem sangeh. Kane ka rukom jingtrei ka long kaba itynnad tam eh, la ka i maian eh ruh, ha uta u bym nang. Shibun eh na ki jyntang jong ki jingthung, ka long ka um hi. U kolok bad ka shini ruh, kiba rung sha ka kpoh ki mrad ha ka jingbam jong ki, kita ruh, lajan ba ki long ka um hi. Haba iap u jingthung, bad ba u kylla pyut ha ka lyer, kata ka um ka la lait na uta u jyn-

tang. Haba la tylliat ia uta u kolok, bad kata ka shini, ha ka kpoh ka mrad, ia ka um kaba la ju don ha kine, la pynmih noh shabar, na u tor, bad ka snieh doh.

Kumta ki jingthung ba im ki kjit ia ka um sha la ki met, bad haba ki la iap, ki pynmih lut noh ia kata ka um sha suiñ. Ka mrad ka ring ia ka um sha la ka kpoh, ha kaba ka dih, bad ha ka jingbam jong ka, bad ka pynmih noh pat sha suiñ, na la u tor, bad na la ki thliew syep. Kumne ka jingpyniaid ba kynja *chemical* ka trei borabor, bad da kata, ia ka um la pynkylla-pa-pynkylla. Mynta ka um ka lah ban long ha ka rukom u kolok, nga la pynmih noh kum ka jynhaw, na u tor jong nga, bad la kjit ia kata pat da ki sla dieng, bad ka la long shibynta na ka met jong uta u dieng ; te kine ki jingkylla baroh ki iaid khlem sangeh.

LYNNONG XVII

U SRI SANKARDEB.

Ka ri Assam ka la pynmih katto katne ngut ki 'riewkhraw kiba la pynsah nam ia lade bad kiba la pynpawnam ia la ka ri. Ka jingiwbih bad ka bor ki kam bad ki jinghikai jong ki

ki im da ki bun spah snem haduh mynta. Uwei napdeng kum kita ki briew u dei u Sri Sankardeb.

U la im la kumba 500 snem mynta. La, la kha ia u ha kawei ka dong jong ka ri, ha ki thaiñ ka District Nowgong, hynrei ka jingim, ka jingtrei bad ka nam jong u ka la her bad ktah ia ka ri Assam baroh kawei.

La kha ia u ha ka ïing ba don ba em, ka ïing donburom surom ; hynrei u la iehnoh lut ia kita baroh na ka bynta ban shakri ia la ki parabriew ha ki bynta kiba kongsan eh. Kaba la ktah jur ia ka jingim jong u dei ka jingbiej jong ki briew,

ka jingbymialong shitylli jong ki bad ka jinglong ba lyngkar eh ka niam Hindu. Ha kita ki sngi, ka niam hapdeng ki Hindu ka ri Assam ka long kaba ha la ïing la ïing, ha la i jait i jait, ha la i kyntoit kyntoit. Ki briew ki la sngewhun tang ha kaba shu mane ia ki durblei bad kaba pyndep ia ki niam ki rukom ba shabar.

Hapdeng ka jinglong ka ri kaba kum kane, u Sankardeb haba u la iehnoh ia la ka ïing ka sem, u la mih shabar ban ialap shaphang ka niam kaba u la shem. U la aiti pynleit jingmut ia lade sha kaba mane tang ia uwei U Blei, bad u la ialap ha kiwei pat ruh kumta. U la kren pynrem ia ka niam kaba shu pyndep dustur ia ki niam ki rukom, u la ialam ia ka jingmut ki briew sha ka jingngeit ha U Blei bad ka jingduwai kaba tang ha U. U iapher na kiwei ki kiwei ki nonghikai niam Hindu kiba ong ba ka jingmane Blei kaba ha khlieh ka long ban len noh ia kane ka pyrthei da kaba kylla pukir. Ha u Sankardeb, ka niam ka long kaba ktah ia ka mynsiem bad ka jinglong kaba shapoh, ba u briew u dei ban lehkmen lehsngewbha ha kane ka pyrthei, bad u dei ban ngeit bad mane ia U Blei ha ka mynsiem bad ka jingshisha. La ñiewkor ia u Sankardeb da ki briew ka ri Assam haduh mynta, namar ka jingtrei bad jingpynshlur jong u ia ki briew ha ka liang ka thoh ka tar, ka lehkai lehsngewbha, ka shad ka kmen sngewbha.

Hapdeng ka jingialap jong u, u la hikai shaphang ki briew ba ki dei ban iaieit uwei ia uwei pat, ban ym ibeiñ hynrei ban iaishah ia kiwei pat haba ki duna ne ki iapher na la ka jingmut. U la kren pynrem jur ia ka jinghikai kyndiah jait (*Caste System*) ka niam Hindu. U la hikai ba baroh ki briew ki long kiba iaryngkat ha khmat U Blei—ym don ba rit ym don ba heh, ym don ba duk ym don ba riewspah, ym don ba pohjait bad ba khrawjait. Ki jinghikai jong u ki la ktik ia ki riewpyrkhat ka niam Hindu ha kito ki sngi, bad ka la don ka jingkhihim thymmai jong ka niam ha ka ri baroh kawei. Hapdeng ki nongbud u Sankardeb la don ki Garo, ki Mikir, ki Naga, ki Musulman bad bun na kiwei kiwei ki jaitbynriew ka ri Assam.

Ka rukom jingtrei jong u Sankardeb bad ka jingpynphriang jong u ia ka niam ka la longda ki lad bad ki rukom kiba kum kine :—

(1) Haba u leit ialap shano shano, haba ki briew ki la ioh kem ia ka jinghikai jong u, u la ialam ia ki ba kin tei ki ïing ba ki khot ki *Satra* ba kin shong ki riewniam kum ki Sannyasi bad ki Sadhu, ki ban long kum ki nongialam bad ki nonghikai.

(2) Ha man ka jaka kat sha ba u leit, u la ialam ia ki briew ba kin shna ki ïingmane blei ba ki khot *Namghar*. Ki nongmane blei

haba ki ialang ha kine ki ïingmane ki iarwai haduh ba ki da klet ia ka pyrthei—baroh shiangi ne baroh shimiet ruh, habadei badei ; teng teng ki pule ne duwai ha la ka ktien bad ruh, ha ka ktien Sanskrit. U Sankardeb hi u la thoh shibun ki jingrwai ba ki khot *Kirtans*, bad shibun ruh ki dkhot ne kyntien jinghikai pyrta Blei ba ki khot ki *Ghosa*.

Ka jingialap bad ki jinghikai u Sankardeb ki la pynpluh ia ka ri Assam baroh kawei da ka jingshitrem niam. Ki 'riewpaitbah ki la pdiang ia u da ka jingkmen bym lah ong shuh. Kam shym la long kumta satia hapdeng ki jait bakhraw kum ki Brahman bad ki Kshatryia. Ka jinghikai jong u pyrshah ia ka jingkyndiah jait (*Caste System*)·ka niam Hindu ka la pynlong ia kine ki ar jait bakhraw ba kin iapyrshah ia u. Kum kiwei kiwei ruh ki nongpynthymmai niam kiba khraw ha ka pyrthei, u la shah lehbeiñ ha la ki para ri.

Haba la jur than ka jingpyrshah bad ka jingbyrngem ia u da kiba ithuh ithaw ia u, u la phet rieh sha u Syiem Naranarayana uba la pdiang sngewbha ia u bad uba la pyni ka jingsngewbha ia ka jinghikai niam jong u. Kata ka jingsngewbha u Syiem ia u ka la ailad shuh ia u ba un iaid kylleng ban pynphriang ia ka jinghikai jong u na kawei ka shnong sha kawei pat. Ha ki snem kiba hadien la shem ia u ba

u la pynphriang ia ka khubor jong u ha ki thaiñ Goalpara bad ha kaba khatduh u la poi; haduh Cooch Behar kaba shabar ka jylla Assam bad hangta u la iap.

"Na ka rukom im ki riewblei,
Ngi la sngewthuh ba ngi lah,
Ban pynkyntiew sha ka burom,
La ka jingim ba dang sah."

LYNNONG XVIII.

LAM JINGSHAI HUN.

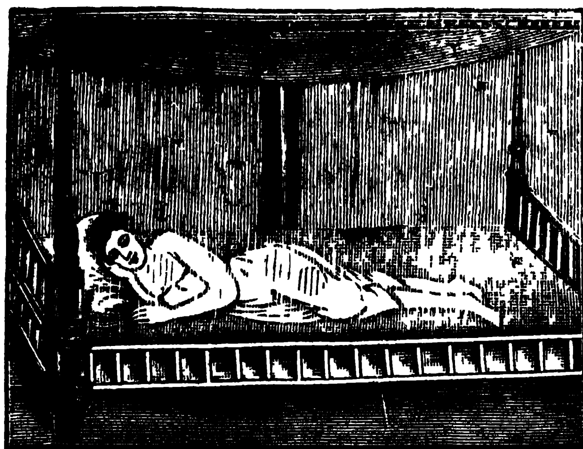
1. Lam jingshai hun, hapdeng jinglyngngoh bun,
Ialam ia nga ;
Ka miet ka dum, nga ruh nga khlem jinghun,
Ialam ia nga ;
Ri Me ia nga ; ban i sha jingngai bah,
Ngam don jingkwah, shi jam ka biang ia nga.

2. Ngam ju duwai ia Me ba ju ianei ;
Ialam ia nga ;
Jingieit pyrthei bad jong Me kim iadei,
Ialam ia nga ;
La nga la tieng, bad nga la ju sngewmeng,
Ia nga, A Trai ! to klet kitai ki snem.

3. Bor bah jong Me ia nga kan pyniaineh,
A ! lam ia nga ;
Nga iaid lyngba khlaw bah ka ri kynjah,
A ! lam ia nga ;
Jingdum ka sah, ioh don ruh ki jingma,
Ko Trai ! tyngshaiñ, tyngshaiñ ma Me ia nga.

LYNNONG XIX.

KI JINGPHOHSNIEW

Ki jingphohsniew ki don la ki jingmut.

Habadei badei i khynnah ba i thngan jingbam ba l ba ka jingbam kane kyrhai, i sdang ban bam hynrei ‘ka jah noh, lane kyndit noh. Ka jingphohsniew ka long namar ita i khynnah i thngan jingbam ha ka por tipbriew mynsngi mynshai, hynrei ha kata ka por ba i thngan, im ioh satia. Kumta, kata ka jingkwah ka wan mihpaw ha ka jingphohsniew mynmiet.

Teng teng u briew u phohsniew ba u klan ia ka um bad ba khriat bad daitthah ki kjat sam. U kyndit thret, bad kata ka jingiohi ka jah noh. Ka daw ka long ba haba u thiah, ka kjat ka lait sharud na ka nep kup thiah, kumta ba khriat ki kjat. Kata ka jingkhriat ki kjat ka long ban pynphohsniew ia u ba u klan um.

Teng teng u briew u phohsniew ba u don ha tmier riat bad u hap shapoh riat iar-iy-iar bad u kyndit thret naba phohsniew. Ka daw ka long ba synkhong ka khlieh ha ka dong jong ka syngkhlieh, te syntuid ka khlieh na ka syngkhlieh bad ka lait shabar syngkhlieh. Kumta u phohsniew ba u noh riat.

Teng teng u briew u phohsniew ba u her sha suiñ kum ka tyngab, u da kaweh ki kti bad rah ki kjat sha bneng. Ka daw ka long ba u thap lait ka khlieh na ka syngkhlieh, hynrei u kyrsih da artet. Kumta u phohsniew ba u her ha suiñ.

Teng teng u briew u phohsniew ba beh ki briew ia u ban shoh pyniap. La u mareh katno katno um lah. Kine riap riap ki beh sa ban lap ban lap, hynrei kim man lap satia. Ka daw ka long namar ba thiah kdor ki kjat, la un pynbeit, eh kheng kheng ba tyrsaiñ ki kjat ba kam iaid ryntih bha ka snam, long kumba teh ba khum.

Teng teng u briew, ha ka jingphohsniew jong u, u ruma bad lynñiar ba khñiot u briew na ka pdot. La un pyrta um lait, hynrei kumno-re-kumno leit lait kynsan bad u pyrta tyngeh kliang ban iohsngew sha bynriew. U kyndit thret. Ka daw ka long ba kam iaid bha ka snam bad ka shait long khamtam haba bam ja than por thiah bad kum thiah bakla. Don teng teng ba u briew u phohsniew ba beh u bseiñ ia u. U kynrup bad ialeh bad u. U kem skhak na u pdot bad khñiot iap ia u hangta. Kane ka mut ba don ka jingpang kaba kyan ha ka snam jong u. Lada u lah ban pyniap ia uta u bseiñ ha ka jingphohsniew, kata un nym lei lei. Hynrei lada u shah jop ne dait, kata un ioh pang bad lehse iap artat.

Teng teng pat u briew u phohsniew ba u leit sha ki jaka ba u la ju pynleit la ki sngi ki por khynnah. Kane ka jingphohsniew ka mih na ka jingpyrkhat kynmaw biang ia kita ki jaka shuwa ba un leit thiah.

Don pat kiba phohsniew ba ki leit poi sha ki jaka thymmai kiba kim pat ju iohi mynshuwa. Ynda ha kawei pat ka por ki shem shisha ba ki leit poi sha ki jaka kiba thik kum kita ba ki la iohi ha ka jingphohsniew. Kane ka long ka jingshat syrngiew lypa ia kaei kaei ka ban sa urlong ne jia hadien.

Dei haba ka leit jia kumne thik ba ki ong ka jingphohsniew ka kup. Hynrei haba ka jia da khongpong ia kaba phohsniew ki shait ong kam kup. Kumta don ba phohsniew ba jia jingshongkurim, hynrei poi pynban sha ka iap briew, lane haba phohsniew ba iap poi sha ka koit ka khiah krat pynban.

LYNNONG XX.

KI AIÑ KA JINGKOIT JINGKHIAH.

U Skaiñ, u nongshohnoh uba khraw tam.

BYNTA I.

Kito kiba ju pdiang sngewbha sha ki ïing ki sem jong ngi ki dei ki lok ki jor jong ngi. Ngim ju khmihlynti ba kine kin shetkylla ia ngi. Ym don kawei pat ka jingpynrem kaba kham sniew ia kito kiba shlan ban leh kumta. Hynrei, don uwei uba ju shong ju sah ryngkat bad ngi, uba ia-ioh bynta lem ha ka bam ka dih jong ngi. La une u juh shisha; bad u sngew ia lade kum uwei na kiba ha ïing ha sem, pynban u long u nongai-bih bad u nongshohnoh uba khraw tam hapdeng jong ngi. Une u dei u SKAIÑ. Ngi khot kyrteng ia u, U 'Kaiñ Ïing (Common House Fly).

Haba ki Khasi ki kiew ïing thymmai, ki ju pyndep ia ka niam ka rukom, ban bha ka longïing longsem, da kaba ia *'kynjoh khaskaiñ'*. Ka jingiwkhong ka kha tyrkhong ka khot ia ki skaiñ, bad ki iarung sngewbha ban iabam khawai lem bad kita ki lok ki jor jong ki trai ïing, bad, namar ba kim don ïing, ki shong sah syndon bad ki baroh shi rta.

Phim pat ithuh ia ki skaiñ kum ki nongaibih ? Srgap ngan iathuh ia phi ia ka jingim jong ki.

Ki skaiñ kynthei ki kha pylleng kumba khadsan sien ha ka jingim jong ki, bad ki kha kumba sanphew haduh shispah sanphew tylli man la ka sien. Kata ka mut, ba ki lah ban kha naduh hynñiew spah haduh ar hajar ar spah sanphew tylli ki pylleng hapdeng shitaiew. Ynda ki lajan kha, ki her kylleng bad ki wad ia ka jingleit khyndew jong ki briew, ne, ki jingri, kaba dang thymmai bad dang sngem bha. Ki tang shu lap, ki pynrung ia iwei i tyndong iba rit na ka met jong ki shapoh kata ka jakhlia, bad ki kha ia ki pylleng jong ki hangta. Ynda ki la lah bam katto katne ka jingbam ba bang jong ki na kata ka jingleit khyndew, ki her pat sha ki ïing ban pynkdang ia lade da ka ja ka jyntah jong ki briew. Hadien shisngi arsngi ki mih ki khñiang kiba rit kiba lieh na kine ki pylleng, bad ki bam ki dih sngewbha ia kata ka jingleit khyndew Ah, katno ki im pahuh hai ha kata ka jakhlia !

Kine ki khñiang ki par, katba ki nang bam artat ia kata ka jakhlia, sha ka jaka kaba kham rykhiang, bad, hangta, hadien kumba shisngi arsngi ki kylla dur. Ki sop ia lade da ka sop kaba lam byrsaw bad ki leit thiah noh. Ha kane ka dur ki khot ia ki, ki '*pupa*'. Katba ki nang iohthiah kumne, khlem artatien, ki phohsniew shaphang ka jingleit khyndew ; bad, ha kajuh ka por, ka met jong ki kâ kylla dur sa shisien pat, bad, ynda ki la law noh ia kata ka sop, ki mih kum ki skaiñ. Hynrei, wat la ki kylla dur, kim shym kylla ka bamut : ki im sngi hi kliaw ban leit phai pat sha ka jingleit khyndew.

Ki mih, kumba nga la ong, kum ki skaiñ, hynrei kan shim por khyndiat shuwa ba kin lah ban her. Ki shu iaid tawiar ia ka jaka na kaba ki la mih. Kumta haba ngi iohi ia ki skaiñ ki bym pat lah ban her, ngi lah ban sngewthuh shisyndon nangno ki la mih. Ki iaidkai kumba shiteng kynta, bad ynda ki thapniang jong ki ki la khlaiñ bha, ki her sawdong ban rung sha ki ïing ha kaba ki lah ban ioh kyrhai ka bam ka dih.

Phi tip la dang don ne em sa uwei pat u jingthaw uba kham jakhlia ban ia une ? Uba mih na ka jingleit khyndew bad uba piar la ki thapniang tang ban leit phai pat sha ka ? Uba leit khyndew bad uba prie halor ka bam ka dih jong ki briew ? Uba iaidkai halor ka jingleit khyndew bad uba sum uba sait la ki kjat ha ka

ja ka jyntah haba u thait u jrem ? Ym don kat une uba tngit bad uba runar. Hynrei ym dei tang ba u long uba tngit, em, ka jingma ka mih namar ba ka jingtngit jong u ka dap da ki khñiang suda. U dei u nongkit khñiang uba donbor.

Haba u bam ia ka jingleit khyndew, u bam ia ki khñiang jong ki jait jingpang baroh kiba mih napoh jong ka. Hynrei ym lah ban tylliat ia kine ki khñiang, ki dang im, wat la u la nguid ia ki, bad ki dang lah ban pynshitom ia ki briew. Kumta, ngi lah ban jer ia u, '*u nongkit khñiang*' (a vector)

La don uwei u Doktor uba stad, uba la khmih bniah ia ka jingleit khyndew, ka jingprie, bad ka jakhlia jakhlaid kaba snoh halor ki kjat jong ki skaiñ (common house fly). U la lap ia ki khñiang jong ka suhot, ka typhoid, ka khlam, ka pang swai, ka pang khmat, bad ki pylleng jong ki lai jait ki jait wieh. Haba kumta u long ne em u nongaibih ? *Shisha, u la pyniap kham bun shah ki briew ban ia kiba la shah pyniap ka ki thma bah baroh.*

To ngin iakutjingmut lang baroh ban iaai khawduh noh ia u ; ban pyniap ia ka phud ka pyrton jong ki skaiñ ; ban ym shah shitom shuh namar ki jingleh bymman jong u.

Ha ka jingthoh ka ban bud, nga mut ban iathuh shuh sa katto katne shaphang kiwei pat ki skaiñ kiba lajan iadei kum ki skaiñ (*common house fly*'). Ynda lah kata, ngan sa iathuh pat shaphang ki ład da kiba ngi lah ban ioh lait na kine ki Nongshohnoh.

LYNNONG XXI

KI AIÑ KA JINGKOIT JINGKHIAH

Ki Skaiñ.

Bynta II.

Ha ka lynnong ba la dep nga la iathuh shaphang ka jinglong bad ka jingim u skaiñ ïing. Don sa kiwei pat ki skaiñ kiba syriem ia ki skaiñ ha ka dur, hynrei ki kham heh ne ki kham rit ia ki. Ka jingim jong ki bad ki jingmlien jong ki ka iapher khyndiat na ka jong ki skaiñ ïing.

Peit shuwa ia ki skaiñ kiba heh, kiba her bad kiba pynmih ruh ia ka kynja jingsawa. Don kiba phyrnai kum ka jingphyrnai jyrngam, don kiwei pat kiba byriong. Kine ki don la ka kyrteng kur (family names) kum "*Lucillia Chrysomya*" bad "*Auchmeroya,*" hynrei na pdeng

jong ki la don kiba ki sin kyrteng "*Authropophagus*," kiba bam ia ka doh jong u briew. Kham bunsien ki skaiñ kiba kum kine, ki pynrung ia la ki pylleng shapoh ka jingleit khyndew jong ki masi. Shisha haba iaidkai phi ju iohi bun hajar ki skaiñ kiba kum kiba pdet iap noh na kawei ka bynta jong ka jingleit khyndew haba iaid shajan shata. Lada ki sah ha lyngkha, kim pynshitom ia ki briew, hynrei ki kham iar ka jingmut ban ia ki skaiñ ïing, bad kin ialum lang ban kha pylleng ha kano kano ka jaka ha kaba don ka jakhlia kaba iwkhong.

Kumta phin shem ba ki kha pylleng hapoh ki metiap ki mrad ki mreng ha khlaw, lane hapoh ka jingleit khyndew, lane hapoh ka jingmong jingthung ha ka met u briew, ne shapoh ka khmut ne ki shkor haba ki mih ksuit ne pyut. Ki khñiang kiba mih ki bam ia ka doh iap, ne, kiba kham sniew, wat haduh ka doh im. Ynda ki la pura bha ka bam bad ka la poi ka por ban kylla dur, ki mih noh bad ki hap sha ka khyndew.

Kam long kaba sngewtynnad ban don ki khñiang kum kine hapoh ki jingmong ha ka met u briew, hynrei lada ki bam tang ia ka doh iap ki lah ban iarap ban pynkhuid ia ka jingmong, hynrei ha kawei pat ka liang ngi dei ban sngewthuh shai ba kita kiba bam ia ka doh im ki long kiba ma shibun. Kum kine ki jait skaiñ kim ju

kha pylleng shibun kum ki skaiñ ïing bad lada ngi da ia la ka jingmong bad ki jaka don- ksuit don pyut ngin ym shah shitom ha ka jingpynsniew jong ki, khamtam haba kim long kiba shong ha ki ïing jong ngi. Hynrei kiwei pat ki jait skaiñ ba kham rit ban ia ki skaiñ ïing ki lah ban leh ia kajuh ka kam habadei badei ; namar ba ki rit ki lah da kaba jem eh ban rung sha ki khmat bad ban pynsniew ruh ia ki haba ki -tngit bad jakhlia. Bun bun ki briew ki matlah namar kane ka daw.

Hynrei ngi lah ban iada ia lade na kine ki skaiñ ba runar bad ba jakhlia, da kaba ngi tap ia ka jingmong bad ki jaka ba mih ksuit mih pyut. Hynrei u skaiñ u dei u nongshohnoh uba ha khlieh tam ia uba ngi dei ban pyniap ia u, ne, u un pyniap ia ngi.

Kumno ngin leh ia kane ? Ngin pyniap ia uwei-pa-uwei ? Kane kan ym iarap ei ei ia ngi, namar don da ki hajar ki ban kit ia ka kam sniew jong uta uba la iap.

Em, ban pynduh ia u pyrton jong u don tang ar tylli ki lad :—

(1) Ban khang ia ki ban kha pylleng da kaba buhrieh ia ka jingleit khyndew baroh khnang ba kin num ioh jaka kaba bit ban kha pylleng.

(2) Ban pyniap ia ki pylleng bad ki khñiang jong ki skaiñ hapoh ka jingleit-khyndew.

Ha kane ka ri ka kham jem shibun ban pyndonkam ia ka buit kaba ar, bad ngan sa kham batai bniah shaphang ki rukom ban pyndonkam ia kane ka buit ha kawei pat ka lynnong.

LYNNONG XXII.

KI AIÑ KA JINGKOIT JINGKHIAH.

BYNTA III.

Nga la iathuh shibun shaphang ki jingpynsniew jong ki skaiñ da kaba ban ia ka bynta ba ki kit ia ki khñiang kiba sniew na ka jingleit khyndew jong ki briew kiba pang sha ka bam ka dih, ne, na ki jingmong ha ka met ka phad jong kiwei pat ki briew.

(1) Da kaba khang ia ki skaiñ ban ktah ia ka jingleit khyndew jong ki briew ngin pynduna shibun ia ka jingma jingmynsaw.

(2) Da kaba pyniap ia ki skaiñ haba ki dang long khñiang hapoh ka jingleit khyndew, ngin pynduna ia ka jingma jingmynsaw.

Kumno ngin lah ban leh ia kane ?

Ngan pyrshang ban batai shaphang ka bynta kaba nyngkong, bad phin iohi ba don bun kiei kiei kiba la iathaiñ para ki bad ba ym lah ia ka ban pyniakhlad ia ki aiñ jong ka jingkoit jingkhiah tang da kaba jied iwei ar na ki.

Ka jingiasoh hapdeng ki skaiñ, ka jingleit khyndew, ka jingbam jingdih bad ka um ka wah kan long kawei ka nuksa kaba kongsan hapdeng ka jingiatrei lem jong ki aiñ ka jingkoit jingkhiah.

Peit ia ka rukom leit khyndew leit mynshem,—ha kawei ka jaka don u lum, ha khlieh jong u don ka khlaw, bad ha trai ki don ki ïing ki sem bad kham sharum khyndiat jong ki ïing don ki pukri na kaba ki briew ki ju ioh um dih ban shet ban sum. Mynstep ki briew ki kiew ia uta u lum ban leit khyndew leit mynshem ; hadien kata, ki hiar na lum bad ki leit tong um na ki pukri. Ki thet kti shuwa ban bam bad ia ka um thet ki theh noh shabar ïing. Ha ka por rang por rkhiang ki briew ki shait ki koit bad ki skaiñ ki la dunа la jah shibun namar ba khriat. Hynrei haba la wan poi ka lyiur por slap, lajan iwei-pa-iwei ha shnong i la ioh suhot bad ka jingkoit jingkhiah kam man don shuh,

Balei ? Ka mariang hi ka da ia ki briew ha ka por rkhiang. Ka jingshit ka sngi ka pyntyrkhong ia ka jingleit khyndew bad ki skaiñ kim bang shuh ban bam ia ka. Nangta pat, ki 'ñiang kyntur-eit ki trei shitom bad ki tap khyndew ia ka jakblia. Hapdeng khyndiat por kam don jingma shuh namar ba ki khñiang kiba sniew ki la iap tyrkhong baroh.

Hynrei ha ka por slap pat kiei kiei baroh ki long kiba jhieh bad ka bym lah ban pyntyrkhong ia ka jingleit kyndew, bad ki khñiang ki im kyrhai ha kaba shit ba sngem. Ki skaiñ ruh de ki bang ia ka jingleit khyndew kum kane bad ki biah phongrai ia ka. Ynda katto katne por ki sa mih u paidbah skaiñ ban pynshitom ia ki briew bad ban aibih. Ka um ruh ka tuid sharum bad ka kit ia ki bynta ba rit jong ka jingleit khyndew shaduh ki pukri um.

Kane ka jingpynum ia ka jingleit khyndew kumne ka la khleh lang bad ka um dih. Namarkata kam long kaba phylla ba ki briew ki ioh jang suhot. Tang uwei uba pang suhot uba leit khyndew ha khlieh lum, ka la biang ia ki skaiñ bad u slap ban rah ia ki khñiang jingpang sha ki ïing bad ka shnong baroh kawei. Kane hi ka pynpaw ba kane ka rukom ka long kaba ma bad ba mynsaw shibun ia ka jingkoit jingkhiah ia ka shnong.

Shisha, ngi lah ban pynduna ia kane ka jingma khyndiat da kaba leit khyndew sha ki jaka kiba kham them bad kham poh ia ka pukri um bad ban tep ia ka jingleit khyndew da ka khyndew rkhiang, hynrei kam lah ban long kaba jan ui.

Don kawei ka rukom kaba lajan janai kaba la pyndonkam ha ri Sepngi kata ka long da kaba kit noh ia ka jakhlia da ka um shapoh kawei ka jingdiang kaba heh. Hangta kiwei pat ki khñiang kiba nang bad ba lui-lui ki pynduh ia ka jingmynsaw baroh haduh ban num don jingma ei ei shuh. Ka eh ban pyndonkam ia kane ka rukom ha ri Khasi jong ngi namar ba ka jinglut jingsep ka bun than eh bad ba yn donkam ka um ban pyniaid ia ka.

Hangta mynta ngi iohi shai ia ki ar lad, kawei ka long ban pyndonkam ia ka rukom ba ju leh kaba ym don jinglut ei ei, hynrei don tang kane kawei ka jinglut bad kata ka long ban siew bai doktor bai dawai, bad lada sniew bok pat sa ka bai thang bai tep ; bad kane kawei pat ka rukom ba janai tang ba ka shim tyngka shibun ban leh ia ka. Ngi dei ban jied napdeng kine ki lad, bad don sa kiwei pat ki lad kiba kham bha ban ia kaba leit sha khlaw. Ki briew kiba sngewthuh kin kham sngewbha ban iasei tyngka ban pyniaid ia ki ban ia kaba sei tyngka ban siew bai dawai bai doktor man ka por.

KA LYER.

LYNNONG XXIII.

1. Ka lyer kaba beh ka khynñiuh, ka pynhap ;
Ki syntiew dieng soh, ki sla, ki phlang ;
Ka madan ka madiah ka shlei bad ka dap,
Da ki 'tiew bun rong, ki sla jyrngam.

2. Ki khynnah ki risa, ki kmen ki mastieh ;
Ki sei, ki pynher ki kot kudi ;
Ka lyer, tang shipor, ka la kynting sha khlieh,
Thiaw-shi-thiaw ki kiew shalor suiñ.

3. Haba ka beh hapdeng ki dieng, ka lyer ;
Ka sawa kumba pasiaw ki briew.
U diengbah diengsan u talaiñ u kynther ;
Ki tnat, u phanang kat sha ba poi.

4. Teng teng ka lyer ka lehbeiñ ia ki briew
Khlak ! ka pyrdet ki shatri jong ki.
Lane haba dang iaid ha iew ba leit siew ;
Pum ! ha ki khmat u tap u 'ken dung.

5. U pui pui bad u shyiap, ki kot ne ki sla
Kitei ki iaking ha shiteng suiñ.
Ka lyer, ka pynhap ia ki ha ka jaka,
Ba ka sngew la biang ka thamula.

6. Haba ka pynmih la ka bor ba 'radbah,
Ka lyer ka ju kyrhuh, bad ka ud ;
Ki dieng kiba rim, da ki snem ba la sah,
Ka jynrat, ka kawang sha ba jngai.

7. Katne ka pynking ia baroh ka pyrthei ,
Ka lyer ka pyrkhat bad sngew kumno ?
Ka rykhie pashaid shar, ba ka jingkmen ka shlei,
Ban iohi ka kulmar ba ka thaw.

LYNNONG XXVI.

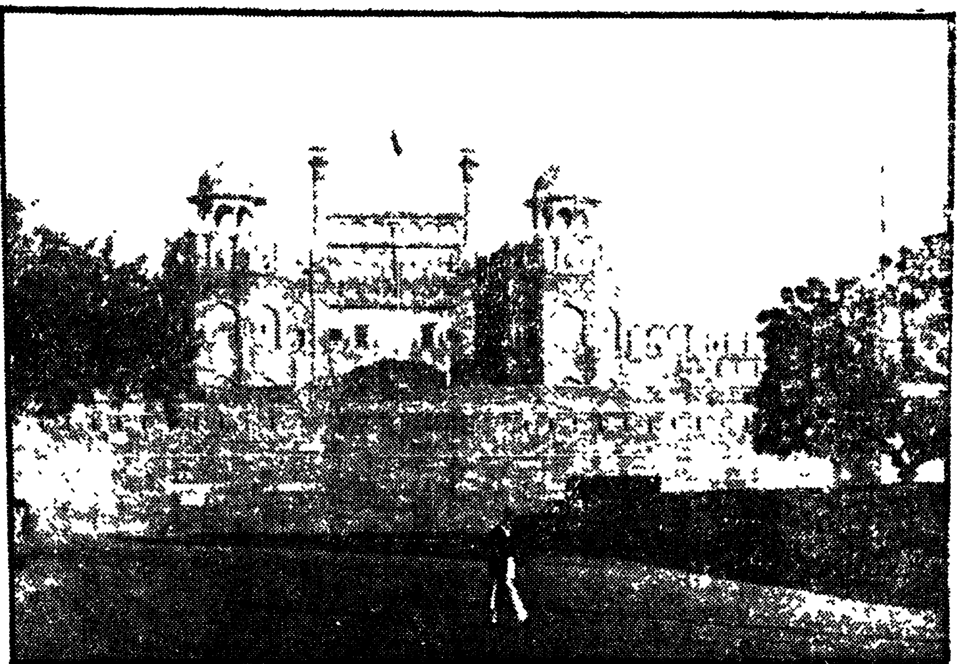
KA QILA—E—MUBARAK.

(*The Red Fort of Delhi*).

Ki don ha ri India jong ngi ki jingtei bad ki ïingsyiem kiba itynnad naduh ki por ba rim ba jah. La tei ia ki da ki syiem bad ki patsha kiba khraw kiba ki kam bad ka jingim jong ki ki im bad ki sah jingkynmaw ha ka histori.

Ngin iathuh hangne shaphang kawei ka ïingsyiem kaba khraw bad kaba donnam, ba kat ma ka, ym don shuh ha ri India. Ka don ha ka nongbah Delhi, bad ki khot ia ka ka Qila-E-Mubarak. Ki Phareng mynwei haba ki la jop ia ka Ri India ki la jer kyrteng thymmai ia ka, ka Red Fort—Ka Kut Saw, namar la tei ia ka da ki maw kynroh kiba rong saw.

Uwei na pdeng ki patsha Mughal hyndai uba kyrteng u Shah Jehan u la ju shong ha ka nongbah Agra. Ka la don hangta ka Ïingsyiem kaba itynnad ; hynrei namar ba ka shnong Agra ka long kaba pui pui eh, bad artad ruh kam da itynnad eh namar ki surok jong ka ki long kiba khim eh, u la pynkynriah noh ia ka nongbah sha

(The Red Fort of Delhi)

Delhi. U la donkam ban tei da ka Ïingsyiem kaba thymmai, namar baroh ki ïing ha Delhi ha kata ka por kim bit kim biang ia u Patsha uba khraw tam jong ka ri India.

U la don uwei u nongmutdur bad u nongtei jingtei uba stad ha ki sngi jong u uba kyrteng u Mukrammat Khan. U la sdang ban tei ia kane ka ïingsyiem ha ka snem 1635, bad ka la shim por ia u khyndai snem ban pyndep ia ka. Ka jinglut haba khlem da kheiñ ia ki tiar jingbuh jingsat ka la long hynñiew klur tyngka, wad ha kita ki por ba rim ba dang tad kiei kiei baroh. Ban mynta te tip ei, katno shuh.

Ka jingheh kane ka Ïingsyiem, haba thew ia ka lyngwiar jong ka ka long shi mail shiteng. Ka ieng harud ka wah Jamuna. Ia ka *compound* jong ka la ker baroh sawdong da ka kynroh kaba rben hynriew pruh bad ka kynjang pat haduh hynriew phew pruh na ka liang kaba shaphang ka wah, bad sanphew pruh na ka liang kaba shaphang ka *Chandi Chowk*, ka jaka iew jong ka Delhi mynta. Sawdong ia ka kynroh, na shabar, ka don ka kharai ba la tih jylliew arphew pruh, ia kaba ki patsha hyndai ki ju pyndap da ka um ha ki por ba don jingma na ki nongshun

Ban mih shabar napoh kut ka *compound*, don ar tylli ki khyrdop kiba heh, kawei, ki khot

ka Khyrdop Delhi namar ba ka phai shaphang ka nongbah Delhi ; bad kawei pat ki khot ka Khyrdop Lahore namar ba ka phai khmat shaphang ka shnong Lahore. Lada leit mynta sha Delhi, hamar pyrshah ka Khyrdop Delhi, ki don ki dukan khaïi pateng ia ki laiphew skit baroh bad ki don ruh ki dukan die sha bad ki Hotel kiba itynnad itynnad. Hamar khmat ka khyrdop ki ap ki briew kiba ialam lynti ia ki nongwei baroh kiba leit poi sha nongbah Delhi kiba kwah leit khmih kai ia ka Ïingsyiem. Hamar khmat eh ka khyrdop ka ieng kawei ka ïing kaba itynnad kaba ki khot ka *Naubat Khana.* Ha kane ka ïing ki ju shong ha ki por hyndai ki nongrwai kiba put ba tem san kylla shisngi.

Ban ioh rung shapoh kane ka Ïingsyiem phin shem ki phyllaw, ki kper syntiew, ki nan bad shibun ki ïing ba la pyniasoh lang, kiba don la ki jong ki jong ki kyrteng.

Hapdeng ki jingtei lane ki kamra, ka don kawei kaba ki khot ka *Diwan-I-Am* Kane ka dei ka kamra kaba u Patsha Shah Jehan u la ju pynlong dorbar man ka step. U la ju shong ia lade halor ka khet patsha kaba jrong phra pruh ka kynjang ia kaba la pyndait da ki mawlyngnai ba phyrnai ym tip shuh. Hamar pyrshah ka khet ki la don ki jingshong ba la buh kyrpang ia ki syiem khynnah, ia ki nongkit-'tiensyiem, bad ia kiwei kiwei ki ranghah jait syiem,

ki myntri bad ki karbari. Ia ki kynroh baroh sawdong jong kane ka kamra la mutdur pynitynnad da ki maw thoh rong bad ki ïit ba phyrnai kiba dang sah haduh myntta, ba la shna ia ki da uwei u riewstad nongohshrong uba na ri France uba kyrteng u Austin de Bordeaux (Ostin-di-Bordos). Hangne ha *Diwan-I-Am*, u patsha u ju sngap ia ki jingiam ki jingud ki khun ki hajar jong u, bad u bishar ruh ia ki mokotduma baroh.

Haba rung kham shapoh ka Ïingsyiem, poi ha kawei ka jingtei kaba ki khot ka *Rang Mahal*, lane ka Ïing Jingsngewbha. Hamar pdeng jong ka don ka phyllaw ha kaba la shna ia ka nan kaba itynnad tang da u maw marbl suda, bad la thung ruh ki syntiew ba itynnad sawdong jong ka. Dei na kane ka jingtei ba ki Patsha Mughal ryngkat bad ki mahadei jong ki ki ju iashong ban khmihkai ia ki hati, ki khla, ki masi kyrtong bad ki palwan ba ki ialeh uwei bad uwei pat.

Rung shuh shuh sha kiwei kiwei ki jingtei phin poi ha kawei ka kamra kaba itynnad bad kaba donnam tam ; ki khot ia ka, ka *Diwan-I-Khas*. Ha ka kynroh jong kane ka kamra ka don ka jingthoh ha ka ktien Persia kaba kit jingmut kumne :—" *Lada don paradaïs ha pyrthei, dei kane, dei kane, dei kane* ". Ka long lehse ka kamra kaba heh tam ha kane ka Ïing-

syiem. La kyrshan ia ka sad kane ka kamra da ki laiphewar tylli ki rishot ba la pynphyrnai da ki mawlyngnai bym tip lak tip klur shuh. Hamar pdeng jong ka la pynshong ia kata ka Khet Klew (Peacock Throne) ba donnam. Ia kane ka khet la shim por hynñiew snem ban shna ia ka, bad ka jinglut na ka bynta jong ka ka kot haduh khyndai klur tyngka. Ha kane ka khet la pyndeng ki mawlyngnai ba kordor tam ba lah ban shem ha ka hima, bad uwei uba kordor tam ha pdeng ki mawkordor baroh ka pyrthei. Une u don mynta ha ri Bilat, ki pyndeng ia u ha ki syiem bad ki patsha kata ka ri, pateng-la-pateng. Ki ai kyrteng ia u u Kohinoor.

Hangne ha *Diwan-I-Khas*, u patsha u ju kynriah ban pynjahthait ia lade na kaba trei shitom. Bad hangne, ha kane ka kamra, u ju iasyllok bad la ki myntri ki karbari shaphang ki kam hima sima kiba eh bad ba jwat.

Ka don ka histori kaba donnam bad kaba sah jingkynmaw shaphang kane ka *Diwan-I-Khas*. Ha kane ka kamra U Patsha Aurangzeb u la pyniap ia ki para jong u baroh ar ngut—u Dara bad u Murad. Dei hangne u Ghulam Qadir u la khlong ia ki khmat u Patsha Shah Alam, bad ha kajuh ka jaka la shaiñ lyngkhot lyngkhai ia ki arngut ki khun une u Patsha. Dei hangne ia u Patsha Bahadur Shah, uba khatduh eh na ki Patsha Mughal, haba u la tymmen eh, ba ki la

shim ia u, ki la teh ia u ha uwei na ki rishot, bad ki sa sympat haduh ba un da prie snam. Dei hangne, na kane ka kamra, ba u Nadir Shah u la wan lute noh ia ka Khet Klew bad ia uta u Mawkordor Kohinoor. Ha kine ki snem kiba hadien, ha ka juk ka jingsynshar ki Phareng ia ka ri India, ha ka snem 1912, u Syiem George V u la wan pynlong dorbar ha ri India ha kane ka kamra. Bad hadien ka Thma Bah kaba ar, la bishar ia ki Rangbah Shipai ka Indian National Army ha kane kajuh ka jaka. Ha ka 15 tarik u bnai August, ka snem 1947, hamar ba mih ka sngi, la pynpyiar nyngkong ia ka Lama ka Jinglaitluid jong ka Ri India, nalor kane ka jingtei.

Katba nang iaid shaphrang, poi ha kawei pat ka jingtei kaba ki khot ka *Khas Mahal.* Hangne u Patsha Shah Jehan u iashem bad u pynlut ia ka por bad la ki mahadei jong u. Ha ryngkhi kane ka jingtei ki don shibun ki kamra sum, kiba la pynmih sha ki da ka umsyaid ne um pjah katba mon ki nongsum nongsleh. Ia ka um baroh ba pyntuid sha kine ki kamra la pynkhleh bad ki jingiwbih kiba har rukom ha la ki por ki por, bad katba ki sngewtynnad ki nongsum nongsleh. Ia ka jingtei kaba don kine ki kamra sum ki khot ka *Hamman.*

Kine ki jingitynnad kim pat lut. Ki don kiwei kiwei ruh ki kamra bad ki jingtei ia kiba la pyndonkam kat kum ki jingjia. Ka don ka

Ïingmane kaba ki khot ka Ïingmane Paila (Pearl Mosque), kaba la ioh ia kata ka kyrteng namar ka dur bad ka rong jong ka kaba kum u paila. Ka don ruh ka Kut U Syiem, *King's Tower* lane *Shah Burj*, ka kamra kaba kynjah eh ha kaba ki Patsha Mughal ki ju iasyllok bad ki rangbah nongsyntiat jong ki. Ha ka bynta kaba shaphang mihngi jong ka Ïingsyiem ka don kawei ka jingtei kaba don phra tylli ki dong, ki khot ia ka ka *Samman Burj*. Nangne, ki ong, u Patsha Shah Jehan u ju khublei ia ka sngi, man ka step, haba ka mih.

Haduh mynta, kine ki jingtei ki dang sah, la kim iaryngkat shuh ka burom jong ki bad kaba ki la long ha ki sngi mynbarim. Ki kper syntiew ki dang neh kumjuh, ha kaba ki jait syntiew, kiwei hadien kiwei, ki phuh lynter ka snem, bad lyiur bad tlang. Tang ka Wah Jamuna ka la kynran kham pajih khyndiat na kaba la ju long ha kita ki sngi mynbarim.

LYNNONG XXV

U KHLUR BATHYMMAI HA RI MIHNGI.

Ha ka ri kaba la long shisien kaba phyrnai itynnad la wan tap u lyoh ba dum. Ka jingjyrngam bad jing-i-im jong ka lyiur ka la jah bad ki dieng ki siej ki la nang tyrkhong bad lyngkhuid.

U briew u la peit ha ka pyrthei kaba shrang bad sha ka suiñbneng ba btuh bad ha u ruh la wan par ka jingsngew dum ka jingkynjah. Namar ka ju long kumta ha ka jinglongbriew: kiei kiei kiba paw habar ki pynhùn, pynsngewbha lane ki pyndiaw, pynbuhkhoh ia ka dohnud. Ki briew ha kata ka ri ki la shu iapeit uwei ia uwei pat kum ban kylli, ka apot aiu kat kane ?

Ki lyoh ki la nang-iong ha sahit bneng bad ka jor jingim hapoh ki dieng ki siej ka la nang ran bad duna duna.

Ka la long kaba sngewphylla eh ba hapdeng kat kata ka jingdum bad ka jingduh jingkyrmen la don pynban khyndiat ngut napdeng u paidbah ba bun kiba ym da peit eh ia kaei kaei kaba paw habar: hynrei kiba ap dngong ia ka jingshai kaba ki sngew kumba kan wan mih lano ma lano bad kan paw kham phyrnai pynban na ka badum.

Ha ka por mynmiet, ha ka jingjarjar, la wan ha kine ki briew ka jingsawa ; ka la pasiaw ha ki shkor jong ki ia ka jingiathuhkhana ba phylla kaba la pynlyngngoh ia ki shaphang kumno kiei kiei ki long ha kiwei pat ki ri.

Kane ka khubor ka la pyndap ia ki da ka jingkmen bad ka pynkwah hir hir ia ki ban leit

iohi da la ki khmat ia kita kiei kiei kiba la iathuh ha ki. Ki la kutjingmut ban mih, ban leit ka jingleit kaba jngai.

Don kiba la rkhiebeiñ bad kiba la tharai lamwir ia ki. Don kiba la iasneng bad khang ia ki ba kin ym leit, ki da pyni ia ki ia ki jingeh bad ki jingmynsaw ha lynti.

Bun shisha ki jingeh bad jingshitom ki la iakynduh ha lynti bad teng teng ki la lam duh jingkyrmen. Ka jingsngewkynjah kaba jur ka la kem ia ki haduh ba ki la iabynñiaw balei ba ki la mih na la ka ri.

Ki la iakutjingmut ban leit phai noh sha la shnong, hynrei kim lah shem lynti shuh namar ia ka lynti la tap da ki dieng bad ki ñiut kiba la nang mih nadien nadien jong ki.

Namar ka jingthait kaba jur, ki nongleit jingleit ki la iohthiah ngai-ly-ngai hapoh ki dieng.

Ha ka jingjarjar bad jingkynjah haba ym don ei ei ba pher kaba la paw habar, pynban suki ai ka jingim ka la sdang pat ban par na tynrai, napoh ki dieng.

Khatduh ki nongleit jingleit ki la kyndit bad ki la khie bad kit la ka jingkhung ban leit pat la ka jingleit, khlem jingkyrmen lem bad ka dohnud ba sngewkhia. Hynrei haba ki la khyllie ia ki khlieh ki la sngewphylla ba ka la long ka step phyrngap, bad ban shem ba ka lynti kam da long shuh kaba eh kum mynshuwa.

Haba ki dang iakhmied kumta, ki la kyndit thred ban iohi ia ka jingshai kaba kum u khlur hangtei ha sahit, uba mian mian un sa paw ha ka jingphyrnai ba pura.

Mynta ki nongleit jingleit ki la kmen bad ki la sngewshlur. Ki la sdang klet ia kito ki jingeh baroh bad ki la bud diap ia ka jingshai kaba iaid ha shuwa haneng ki khlieh jong ki da ka jingshitrhem mynsiem.

Kumta ki la nang iaid bad khatduh uta u khlur haneng jong ki u la neh. Ki ruh ki la sangeh ban shongthait hapoh ka jingthaba jong u. Ki la iaainguh shibun na ka bynta ka jinglait mynsaw bad ka jinglaitim. Hamar hangta la wan uwei u nongwei uba idonburom, bad ki nongleit jingleit ki la pdiang sngewbha ia u bad ki la kwah eh ba un sah bad ki. hynrei u ong ba um lah sah, tang ba u la wan ban iathuh ha ki ba ia u Khunlung Baphylla la kha ha kawei na ki nongrit hajan, bad ba kin leit ban khmih ia uta

u Khunlung. U la iathuh phar bad u la bthah biang biang da kumno kin shem ia u.

Te ki nongleit jingleit ki la iaiaid la ka lynti. Hangta ki la iohsngew ba la hukum ia ki ban rung ha kawei na ki ïing ha kaba ki la shem ka jingsuk ba khraw bad ia kata ka jingshai ba tyngshaiñ kaba la ialam ia ki ha kata ka lynti. Hapdeng kata ka jingshai la thiah u Khunlung uba bhabriew lymphuiñ, bad hangta ki nongleit jiṅgleit ki la tip ba ki la poi ha kata ka jaka kaba ki la iathuh ha ki.

Ki la nguh ki la dem bad ki la ai ki jingai : bad namar ba la tyrwa ia kine ki jingai da ka jingieit bad ka jingmane, kine ki la wan phai kylla pat sha ki bun shah.

Ki la mih na kata ka ïing ban leit phai sha la ka ri bad ki la shem ym don lyoh ei ei shuh. Kim shym tip ia lade, ki nongleit jingleit hi, namar ba ki la lah ieng ha khmat ka Jingshai Bakhraw, ki la shat ka jingshai sha ka pyrthei, bad ka shai borabor ha kino kino kiba ia kynduh bad ki ha lynti syngkien ne hangno hangno.

Ki dieng ki siej ki la khie im khrek bad ki sla ki la jyrngam.

LYNNONG XXVI

KA JINGKHOH KA KHYNDEW.

(*Soil Erosion*).

Ka jingkhoh ka khyndew ba sboh na ka sla jong ka mariang ha ki lum ki wah ka jia ha ki bun ki jaka ha ka pyrthei. Ia kane ka jingpynjot ia ka khyndew lah ban pynlong da ka jingtrei ka um ne ka lyer.

Hangne ha Ri Lum Khasi jong ngi lem bad kiwei ki Ri lum ha Assam, ka jingjot ki lum ki wah, ki them bad ki madan ka dei na ka jingtrei ka um, kata, da ka jingshoh u slap ia ka khyndew, bad da ka jingshoh ka um kyrthep ha ki ranab lum. Ka nang jur shibun haba ki lum ki wah ki long kiba synlen da ka khyndew suda, khlem phlang khlem kynbat ne khlem khlaw khlem btap, bad haba ka jaka ka long kaba sharing bha. Ki khlaw, ki dieng ki siej, bad u phlang ki long ki jingkup kiba iada ia ka khyndew na ka jingshoh u slap Lada ngi ki nongshongshnong jong ki ri lum, ngi pynduh noh ia ki khlaw, pom lut ia ki dieng, bad wiang lut ia u phlang, kata ka long ba ngi weng noh ia ka jingkup jong ka khyndew ; bad u slap ha ki por lyiur u ioh shoh katba mon ia ka khyndew ba ha

jrong. Kumta kane ka khyndew kaba ha jrong ka khoh noh, bad ka um ba tuid ka kit sha ki wah kiba leit kit ia kane ka dewsboh sha ri dkhar bad sha duriaw. Kane ka khyndew kaba ha jrong ka long kaba seisoh eh, kaba sbur bha, bad kaba dap da ka sboh suda, kaba la pynlong na ka jingpyut ki dieng, ki sla dieng, bad ki langiap. Bun spah hajar million ka khyndew bı seisoh kum kane la kit noh na ki ri lum jong ngi sha ri dkhar bad sha duriaw da u slap bad ka um. Kane ka jingkhoh ka khyndew ka nang jur man ka snem, bad kan ym slem shuh ba ka ri ba itynnad jong ngi kan duh ; bad kane baroh ka dei tang na ka jingkhlemakor jong ki khun ka Mei Ri Khasi. Ki khlaw ki long ki nongiada ba khraw tam ia ka khyndew na ka jingpynjot ka um, bad kine ki kjit ia ka um na u slap, bad kum u sohprew ki pyllait suki ia ka um ban tuid.

Hangne ngan kdew ia katto katne ki jingbiej, jingpynjot, jingkwah lalot, bad jingbympyrkhat ki Khasi bad kiwei ki ri lum na ka bynta ki khun ki ksiew jong ki lashai hadien habud.

(1) Ka jingwiangding ia ki lum ki wah bad ia ki khlaw ki btap ha ka por tlang.—Kane ka long kawei na ki jingmlien ba sniew jong ki Khasi bad kiwei pat ki riewlum ha Assam, haba ki wiang man ia ki khlaw ha ki ranab riat jong

ka Wah Umiam Khwan. Kato ka rukom thang ia ki lum ki wah, ha ka jingshisha kam shym pynmyntoi ei ei ia ki nong wiangding ne ia ki trai khyndew ne ia ki briew jong ka ri Khasi. Ha ka jingshisha ka shu pynjulor kai ia ki dieng ki siej ha khlaw, bad pynlehnohei pynban. Kane kam pynmyntoi da kaba pynmih kloi ia u langlung ha ka por pyrem kumba shu tharai biej da bun ki briew, hynrei kane ka rukom ka thang duh ia ka sboh, ia ki sla dieng bad ia u phlang, ki ban kylla sboh pynban lada shu ieh kumto ba kin shu pyut halor ka khyndew, bad kane ka sboh na ki kan nang pynsan shuh shuh ia ki dieng bad ia u phlang.

(2) Ka jingpynduh ia ki khlaw da kaba rep "*bun*" bad "*jhum.*"—Lada ngi pom lut ia ki khlaw ha kane ka rukom, ki lum ki wah kin sah lyngkhuid synlen baroh, bad nangta kan sa mih ka jingkyrduh diengiap, khamtam haba ka Sor Shillong ka nang heh ; ka khyndew ruh kan nang duh la ka sboh ba ka ioh na ki sla dieng. Ka jingrep "*bun*" ne "*jhum*" da kaba shyrti ia ki khlaw, ka dei ka kam bamduh ia ka spah ba don ha ka ri, bad ka long ka jingbympyrkhat jngai aiu kan jia ia ki khun ki ksiew jong ka pateng Khasi ka ban wan hadien. Kane ka rukom rep ka long kaba lut bor than bad lut peisa shibun. Ha ka jingshisha kane ka rukom "*jhum*" ka dei ka rukom rep ki riewkhlaw, bad kam dei ka jingrep riewshai. Bun ki briew ki la kyrduh jaka rep, tang namar ba ki bud ia

kane ka rukom rep, kaba shu kynriah jaka man ka snem na uwei u lum sha uwei pat u lum. Kan jyn da la bha ia ki Khasi ba kin shu rep tang ha kper bad kane ka long kaba shong tad shibun haba nujor bad ka rep "*bun*." Ka jingeh mynta ha ka rep kper ka long na ka bynta ka jingpyut u phan uba long u jingthung ba kongsan tam ha ka ri lum Khasi, bad kane ka donkam ba ka Sorkar rep kan wad da ki symbai phan ki ban ym kem pyut shuh, bad ki ban iadei bad ka khyndew bad jinglong ka ri Khasi.

(3) Ka jingshah rimuit bad ri shynreh ia ki Gurkhali ha ri Khasi da ki Syiem Khasi, Sirdar, bad ki trai khyndew.—Lada phin leit sha ki jaka khuti ki Gurkhali bad kiwei kiwei, phin shem ba bun ki khlaw ki btap ki la jot lut da ka jingiuh lyndam ki muit, ka khyndew ka phler bad khuid lut haduh ban da saw, sah sa tang ka khyndew suda bad nalor nangta ruh ka jingpynjot jong ki shynreh ia ki pynthor kba ki Bhoi bad ki Lyngngam ka long kaba ishyrkhei, haduh ban da shah thnganja sa ki traishnong bad traimuluk traijaka tang ban ioh ja ki nongwei. Kane ka pynkynmaw ia ka jingjot ki dewlynnong ha ki South Sea Islands. Ki don ki dewlynnong sha kine ki thaiñ kiba seisoh haduh katta katta, hynrei naduh ba la wallam ia ki blang, ka dewlynnong baroh kawei ka la kylla ri shyiap. Ki blang ynda ki la roi shibun, ki bam lut katba don ki kynbat jyrngam ne sla dieng im, haduh ban

da sah tang ka khyndew ba len len suda. Kumjuh ruh kine ki muit ki shynreh ba wan rah ki mynder na nongwei ki la sdang pynjot ban bam duh ym tang ia ka Ri Khasi Pnar, hynrei shaduh Garo Hills, Naga Hills, bad Burma ruh. Kumta kane ka la dei ka por ba ki Khasi baroh kin kyndit bynriew noh, bad ba ka Sorkar, ki Syiem bad ki Sirdar kin ym shah mon shuh ia ka jingroi kulmar ki muit bad ki shynreh ha ki khuti.

Kine ki dei ki jingeh (problem) kiba ki Khasi ki dei ban pyrkhat bha ha ka rep ka riang. Lada ka pateng bynriew Khasi ba mynta kam sumar ia ka khyndew ha ri Khasi, kan ym slem ka por ba ka ri lum Khasi Pnar ba itynnad jong ngi—kawei na ki ri ba itynnad tam ha ka pyrthei kan jah bad duh noh. Bad kumta ha ka ri jong ngi kan don tang ka jingjot bad jinglyngki kum ka ri shyiap Sahara ha Africa.

Ka jingkhoh ka khyndew da ka um ka paw ha ki ar rukom :—

(1) Ka *sheet erosion*, ne ka jingkhoh ba tang na sla.

(2) *Gully erosion*, ne ka jingkhoh ka khyndew haduh ban da long ki kharai, bad ki thliew ki syar.

Ka *sheet erosion* ka rah noh tang ia ka sla khyndew kaba ha jrong eh, sha ki jaka ba kham madan. Kane ka khyndew ka dei kaba seisoh tam, bad ha ka jingshisha kane ka jia khlem da iohi ei ei. La kane kam paw shai ruh, pynban ka jingpynjot jong ka ka long kaba sniew tam ba suki suki ka rah lut noh ia ka khyndew ba seisoh tam kaba don ha jrong eh.

Ka *Gullying Erosion* ka khoh bad tih ki kharai bad ki thiew kiba jylliew, bad kine ki jingkhoh ki pynpra ia ki madan bad ia ki ranab lum lyngkhot lyngkhai. Ka *Gullying* bunsien ka sdang ynda la dep ka *sheet erosion*. Ia kane ka *Gullying* lah ban pynsangeh bad kiar da kaba pynduna ia ka *sheet erosion* katba lah da kaba thaw ia ki *terrace* ne ki kynton ki ban khang bad set ia ka jingsyntuid bad jingkie jong ka khyndew, bad, lah ruh ban da ia kane da kaba ialeh ban nym shah ia ka um ba kan tuid ha kum kito ki jaka kiba i kumba ka *Gullying* kan jia.

Ka jingkhang ia ka *sheet erosion* da ki *terrace* bad da kaba thung ia ki jingthung ki ban tap ia ka sla ka khyndew :—

Namar ba ka jingjur jong ka jingkhoh ka khyndew ka long kat kum ka jingbun jong ka khyndew shah kit um bad ka jingstet jong ka jingtuid, kumta ngi lah ban wad bun ki lad ban

pynduna bad khang ia kane da kaba bud ia kito ki rukom rep ki ban pynduna ia ka jingbun jong ka khyndew shah kit um, bad ban pynsuki ia ka jingtuid jong ka halor ka sla khyndew. Haba ka khyndew ka lah ban kjit ia ka um slap, ne haba lah ban pynsuki ia ka jingtuid ka um halor ka sla khyndew ngi shem ba ka jingkhoh ka duna.

Ia ka khyndew lah ban puh bad pynkylla ha kata ka rukom ba kan kjit um bha da kaba bud ia kito ki rukom rep ki ban pynbun ia ka sboh sla dieng ne ia ka sboh ki jingthung ki jingtep kum da kaba puh kylla ia ki ñiut ki ñier, ia ka sboh phyllaw sem masi, ia ka '*green manure* ne da kaba shu thang phlang noh. Ki khyndew kiba shah tap da ki jingthung bad ki dieng ki siej ki kham lait na ka jingkhoh ka um, namar ba ki jingthung ki khang ym tang ia ka jingtuid ka um, hynrei ki thied dieng ruh ki teh lang ia ka khyndew ba pra, bad ki plie lynti ruh ia ka um ba kan rung shapoh khyndew. Ha ki khyndew kiba ki ranab lum ki kham riat ka jingkhang ia ka jingtuid ka um ka long kaba kham donkam shuh shuh khamtam da kaba thaw ia ki *terrace*.

**Green Manure* Ka dei ka sboh ba la pynlong da kaba lum ia *ki ñiut* ki ñier bad ki sla dieng ha ka thliew sboh ban pynpyut ia ki.

———

LYNNONG XXVII

KA BIRIA-RAI HA LYNTI ÏEW

1. Ryngkat de bad ki sim u her*
   Ban king kyllen̥g pyrthei ;
   Lyngba lyngkha bad kper ba ker,
   Ban tip ki leit shaei.

2. Dang step phyrngab tang pah tyngab,
   Kynhun kyn̥hun ki leit.
   Ki kit la khoh, la star la, trab,
   Sha lynti ïew beit beit.

U her—ka mut ia u skaiñ.

3. Ki kiew ia thiep ki hiar ia jur,
Ki risa shar-shi-shar,
Ba them ka sawa bun ki sur,
Katba arsut ki hiar.

4. Ki khanatang ba bun rukom,
Ki 'tien pynwiat samrkhie,
Hangne hangtai ban pynshitom,
Ia ki samla dangkhie.

5. Ka samla lud la jaiñ kyrshah,
Ka saw kyr-ang ki ngab,
Da tapmoh klieh ia khmat ka kah,
Ummat samrkhie ki hap.

LYNNONG XXVIII

U JULIUS CAESAR.

Katba u dang pule ia kawei ka kot kaba thoh shaphang ka jingim bad ki kam radbah jong u Alexander Bakhraw jong ka Ri Greece, ka jingmut jingpyrkhat jong u ka la leit lut shata. U la puson jylliew haduh katta katta, une u samla, kat haduh ba ki ummat ki la tuid ha ki ngab jong u. Ki paralok jong u ki la iakylli, "Balei, balei la jia aiu ia me ?' Don ka daw kaba biang ban jubab ia phi, la ong u samla, "kat ka rta jong nga, u Alexander u la synshar donbor halor kiba bun ki ri umsnam, hynrei nga pat ei ei ruh ngam shym ioh jingjop." Sa shisien pat haba une u samla u dang leit jingleit shajan ki Lumbah Alp, u la poi ha kawei ka nongrit. U lok ba la iawan ryngkat na Rome u la kylli, "Lah ban don hangne kino kino ki kynja jingialeh bad jingiaseibor ban long heh, ki jingiapeit matdong uwei ia uwei na ka bynta ban kiew kyrdan kumba ka long hapdeng ki bakhraw jong ka Rome ?" U samla, haba u la khmied la ki khmat sawdong, u la ong, "Nga ong shai ia phi ba nga kham sngewbha ban long uba nyngkong tam hangne ban ia uba ar ha Rome." Une u samla u long u Julius Caesar.

Kine ki artylli ki jingiathuh ki sakhi shai ia ka jinglong jong u Julius Caesar. U la long u

briew uba sarong bad uba thrang, uba ieit ia ka nam ka burom, bad kumta u kwah ban long nongialam jong ka kyrdan ba ha khlieh tam eh. U don ka jingtbit kaba biang kum u riewsaidthma. Kumta ki jingphohsniew jong u ki la urlong haba u la long u rangbah thma ba pawnam bad u briew ba nyngkong jong ka nongbah Rome. Lada ia ki sngi ka jingim jong u ym shym la pynkut noh da ki dakar jong ki nongpyniap, U Julius Ceaser un jin da la kham paw ban ia u Alexander Bakhraw jong ka Greece hi.

La kha ia u ha ka snem 100 B.C. bad u la iap ha ka snem 44 B.C. haba u dang dap sanphew hynriew snem. U la duh noh ia la u kpa haba u dang khadhynriew snem; kumta dei ka kmie jong u kaba la iarap bad kyrshan, aibuit aibor ia la u khun, ba un nang kiew shaphrang bad ban nang jop ia ki jingeh ha khmat jong u. Kum u samla u la long uba ieit ia ka jingthoh jingtar. Ki jingthoh jong u ki long kham palat ban ia kiba uno uno u paid bhur nongthoh u lah. U long uba jrong ka rynieng, uba wandur ka met ka phad, uba bhabriew ka khmat, ka sniehdoh kaba itynnad bad ki khmat kiba iong bad ba nep. U ju ieit ban riam bha; bad ryngkat bad u ki don shibun ki lok shisha bad ki lok shetkylla. Haba u kren hapdeng ki paidbah u long uba khluit, ki ktien jong u kiba jali jaum bad kiba shai. U kren borabor naduh ka mynsiem bad ka sur kaba syiang bad kaba jam, ka jingkhih ka met ka

pynshoh bad pynwandur ia ki jingkren jong u. Ki paidbah kim lah khlem da khih mynsiem haba ki iohsngew ia ki jingkren jong u.

La um shym long uba riewspah hynrei u dei na ka ïing donburom kaba ki longshuwa ki dei ki riewpaw khmat ha ka biria pyrthei. U Kpanah jong u, u Marius, u riewsaitthma ka Rome, u la iarap shibun ha kaba kyntiew ia u Julius Caesar. Ha ka por ba u dang samla, u Julius um shym da khlaiñ bha, namar bunsien u ju ioh kem pangbhur, tang ba kane kam shym da pynwit ia u ha ki por leit hiarthma. U ju pynlut la ka por kham bun shabar ban ia hapoh ïing. U ju mih na ïing khlem shatri ban da na ka sngi u slap, hynrei pat u long uba adkar shibun ha ka bam ka dih, ka kup ka sem. Kumba la leh ia uwei-pa uwei u nongshohgshnong Rome, u Julius Ceasar u la ioh jingpyntbit ha ka kam shipai, bad kumta u nang bha ban pyndonkam ia ki tiar thma. U nang ban shongkulai bad ban pynsuh wia ia u khlem da bat ki kti ha u lakam. U kwah ban leh ia kiei kiei kiba palat ia u pud ba uno uno u briew u lah ban leh. Teng teng u pynlyngngoh ia ki paralok, u pynher krad ia ki nongshun tang namar ba u lah ban pynher stet da u kulai jong u. Bunsien, haba ki wahbah ki khang lad ia ki lynti bad jingthmu jong u, u jngi lyngba jong ki khlem jingtieng. Kum u 'riew rangbah u peit borabor na ka bynta ka jingbit jingbiang, ka jingsuk jingsaiñ u paidbah, bad u iashim bynta bad ki ha ki jingma baroh.

Bynta II.

U Julius Caesar u la donkam ban phet noh na ka hima namar u Sulla uba na kawei pat ka kynhun u la wan long u riewsaitthma ha Rome. Une u mut ban pyniap noh ia u Julius Caesar namar u long uba inep bad idonbor. Kumta u Julius u la phet rich sha Asia Minor. Shipor u la sah ha ka hima Bithynia kaba don hapdeng ka Black Sea bad Duriaw Marmora. Hangta la iada ia u da u Syiem Nicomedes.

Ha kata ka por don shibun ki nonglute ha ka duriaw Aegean, bad ia u Julius Caesar la kem koidi da kawei na kum kita ki kynhun nonglute hajan ka dewlynnong Pharmaisa bad Patmos. Ki nonglute ki dei ki nong-Cilicia, kiba itriem bad kiba ialehkai bad ka jingpyniap briew. Hynrei u Julius Caesar um shym la tieng wat la kita ki nonglute ba thrangsnam kiba mut ban pyniap ia u. Ha la ka dohnud u kheiñ poh ia ki. Kine ki nonglute ki pan na u arphew *talent* kum ka bai kliarwait bad ban pyllait noh ia u. Hynrei u Julius u la phuh samrkhie bad u la kular ia ki ba un ai sanphew *talent*. Mar kumta hi u Julius u phah khubor sha ki lok jong u ban sei bad ban phah kloi sha u ia kata ka peisa. Ki nong-Cilicia kim ju kham iashem koit u koidi uba kum une. U ju iashim bynta lang ha ki jingialehkai kita ki nonglute bad habadei badei u pynlong ia lade kum u nongialam jong ki. Ha ki jingialehkai para marwei u tang shu jop ma u, u kob u sob,

u tim u tla ia uta uba shah jop ha ban da biang. Lada ki nonglute ki iabuaid kiad, ki da iajam iakhih, iarwai iasiaw, iashad iakmen ha ka por ba u kwah iohthiah, u phah da u shakri ba un hukum ia ki ba kin sngap jar. Katba u dang don hapoh kata ka jingglong koidi u la shna ki *Poetry* bad ki khanatang, bad u da hukum ia ki nonglute ba kin sngap bad shahshkor haba u pule ia ki. Lada ki salia ia u, kata u mai u dumok ia ki, "Ki riewdum bad ki khlieh kada !" Kumta kine ki jingleh u Julius Caesar ki pynlong ba ki nonglute kin ñiew ia u kum "u briew ba phylla" bad ki iarkhie kai haba u ong ba shisien ka sngi un sa phah kem ia ki baroh ban sahnarphna.

Ynda u la shong kumne bad ki nong-Cilicia kumba 38 sngi, ka bai kliarwat na ki lok jong u ka la poi. U la siew kumta ia ka jingdawa jong ki bad u la wan phai sha Asia Minor—u da kular ba un wan pat sha ki bad un ai saja ia ki baroh. Ki nonglute ki la pyllait ia u bad ki mut ba u shu krenkai. Ym slem hadien kano u Julius Caesar u la wan biang ha ka dewlynnong ki nonglute u da ialam katto katne ki liengiapom kiba dap tang ki riewialeh suda. U la kem lut ia ki bad u la ioh pat la ka bai kliarwait kaba u la siew ha ki mynshuwa. U la ialam koidi ia ki sha Pergamos, ka nongbah kaba don shatei na Smyrna, bad u la sahnarphna ia ki baroh hangta. Ia ka Pergamos ki khot mynta Bergama.

Haba ka bor u Sulla ka la nang tlot ha Rome, u Julius Caesar u la wan phai sha la ka Ri bad u la nang kiew nang kiew ha ka bor. Shipor u la long kum u Lad jong ka Ri Spain. Ynda la wan phai sha Rome u la iasoh bad ka kynhun kaba la pynlang tylli da ki bun tylli kiwei pat ki kynhun rit, kaba la khot ka "*Triumbirate* kaba nyngkong." Kiba pawkhmat eh ha kano ka kynhun dei u Pompey, u rangbah thma ne nongialam thma ; u Crassus, u nongkhaii ba riewspah bad ma u hi. U Julius Caesar u la long kum u Consul ne u Myntri Rangbah jong ka Rome.

BYNTA III.

U Julius Caesar, ba u da thmu ban jop pyrthei, u la shna ia ka plan bad jingthmu ba khraw ban leit hiarthma ia u Lad jong ka Gaul (France). Shaphang shathie jong ka ri Gaul ki shong ki Celt, kiba im tang ka pynap briew bad lute. Kine ki ju wan hiar shaduh Italy ban pynshitom ia ki briew ha ki khappud Kine ki Celt ki don ha Switzerland bad Germany bad shata ruh ki ialeh ia kijuh ki kam runar jong ki. U Julius Caesar u la ialeh ia ki haduh khyndai snem bad nangta u sa lah ban jop ia ki bad ia ka Gaul baroh kawei.

Nangta u Julius Caesar u phai sha Ri Bilat ban leit hiarthma ia ka. Ha ka snem 55 S.K.

u la ialam liengiapom bad ki shipai ban ialeh bad ki Briton ha Deal bad Sandwich. Ynda ki la ioh iuhkjat ha ryngkew, u Julius bad ki shipai ki la ialeh shipor. Hynrei ia ki lieng-iapom jong ki la pynjot da ka eriong ba jur bad kumta ki la wan phet noh sha la ri. Ha ka snem kaba u la leit hiarthma sa shisien u da ia-lam 900 tylli ki jhad iapom, 20,000 ngut ki shipai kjat. Ha kane ka jingialeh kaba ar jong u, u la lah ban tur haduh Canterbury bad London. Hynrei um shym da jop shibun namar ba duna jingbam ia ki shipai. Ki Briton ki la thmu ba hangne kin sa ioh ka kabu ban pyniap lut ia ki nong-Rome, hynrei mynmiet u Julius Caesar u la phet bad la ka kynhun shipai da ki lieng-iapom sha la Ri Italy. Nadien kane, kumba shispah snem, ki nong-Rome kim ju pyrshang shuh ban leit jop ia ka ri Bilat.

Haba u la poi sha Gaul u la iakynduh sa kawei ka jingeh. Ki Celt jong ka Ri Gaul ki la iakhih pyrshah ia u hapoh ka jingialam u Vercingeterix namar ba u la pynbna ba ia ka ri Gaul baroh kawei la synshar da ki nong-Rome. Ka kynhun shipai u Vercingeterix ka la khlaiñ haduh katta katta ba ki la pyniap bun bah ki shipai Rome bad ki nongkhaiï ka Rome ha Gaul. Kane ka la pynshitom jingmut jur ia u Caesar bad u la sei lut la ka buit ka bor kumno ban ialeh ia ka thma khlem kheiñ snep, bad ha kaba khatduh u la ioh kerkut ia u Vercingeterix bad ki shipai jong u ha ka kut Alexia. Ki nong-

Gaul ki la ialum ka kynhun shipai kaba heh ban iada ia ki, ban pyllait ia ki na ka kut. U Julius Ceasar u la shna ki kharai bah bad ki liewlep sawdong kata ka kut. Da kane ka rukom u la jop ia kata ka kynhun shipai thymmai, bad ia kita kiba hapoh kut ruh um shym pyllait hi. U Vercingeterix haba u la sngewthuh ia ka bor jong u Caesar u la dem ngon ha khmat jong u bad la plie ia ki khyrdop nar ka kut Alexia. Kumta baroh kawei ka hima Gaul ka la pan iasuk bad u Julius Caesar da ka jingiateh ba ki Celt jong ka Gaul kin long ki nongshongshong ka hima Rome hynrei ym ki riewlaitluid kum mynshuwa. Da kane ka jingiateh ki Celt ki kylla long ki shipai ba khlaiñ tam jong ka hima Rome.

U Julius Caesar katba u dang ialehthma bad ki nong-Gaul u la duh bor shibun ha la ka ri. U Crassus uba pawkhmat ha ka Triumbirate u la shah pyniap ha ka thma bad ki Parthia ; bad u Pompey, u nongialamthma, u la kylla sha ka liang ki nongshun. Ka Dorbar Thaw Aiñ ka Rome ka la kwah ban pynduh bor ia u Caesar bad ban kyntiew ia u Pompey kum uba iapyrshah ia u. U Caesar u la shu sngap bad ki rangbah nongthaw aiñ ka Rome ki la ñiew ia u kum u nongshun ka Jingsynshar Paidbah. Kumta u Julius Ceasar, ha ka jingsngewbitar bad jingdom u la hiarthma ha ka snem 49 S. K. pyrshah ia ka kynhun u Pompey bad ki lok jong u ha nongbah Rome hi. Kita ki la phet iap bad u

Julius Caesar u la rung ha Rome khlem da ialeh. Ban pynlong ia lade u khliehduh jong ki hima baroh hapoh ka Rome u la hiarthma sha Spain, namar ki don hangta kiba iapyrshah ia u, bad u la jop ia ki. U Pompey u la phet sha Ri Greece, u da ialam ia ka kynhun shipai kaba khlaiñ shata. U Julius Caesar u la buddien bad la ki shipai bad u la leit jop ia u Pompey ha ka thma Pharsalia ha Ri Greece. U Pompey u la phet sha Egypt bad hangta u la shah pyniap. Ynda u Julius Caesar u la phai sha Rome u shem ba u la long ha ka bor ba ha khlieh tam, bad u la kylla long u Diktator. Ha u bnai February, 44 S. K. u lok jong u u Mark Antony u la tyrwa laisien laiwat ia ka pansngiat syiem ha khmat u paid bym lah ñiew jong ka jingkhawai Luperkal, hynrei baroh laisien u la kyntait.

BYNTA IV.

Ha kata ka por ka pyrthei baroh ka la bna ia ka jingkhraw jong u Julius Caesar. Ki khun ki raiot jong u ki ñiew ia u u riewshlur jong ki. Hynrei don katto katne na ki nongshun ba pihuiñ jong u kiba nang iasylla kumno ban ioh pyniap ia u. U Julius Caesar u la mut ha kane ka por, ban ialam ka kynhun shipai ba khlaiñ bad ba khraw sha Asia ban pynpait arliang ia ka hima ki Parthia bad ban pyniasoh ia ka Mesopotamia

bad ka hima jong u. Hynrei kaba sngewsynei ka long ba ha ka 15 tarik u March, 44 S. K. ia ka jingim jong u la shu bthat kyndit. U leit sha ka jingialang ka Dorbar Thaw Aiñ ka Rome, bad hamar ba dang shu sdang ka jingialang, ia u la kem da ki nongsylla sniew kiba long ruh ki riewdonburom jong ka Rome, ki da bat la ki dakhar ha la ki kti. La dung ia u nyngkong da u Casca na u ryndang, bad kumta da uwei hadien uwei pat, bad khatduh eh da u Markus Brutus, u lok ba icit jong u Julius Caesar hi. U Caesar u tang shu la iohi ia u Brutus, mar kumta u kyllon iap hangta ha kjat u *statue* (u maw ba la oh ha ka dur briew) jong u Pompey hapoh kata ka kamra ka Dorbar Thaw Aiñ hi.

Ki nongpyniap jong u ki mut ba ki lah ban pynlong ka jingsynshar kaba thymmai hadien u

Julius Caesar, hynrei ki la dei ban phet iap namar ka jingshyrkhei ia ka kynhun shipai kaba khlaiñ u Julius Caesar, kaba hapoh ka jingialam jong u Mark Antony bad u Octavius Caesar, u khun u Julius Caesar. Hadien ka jingialeh khlem shongthait lai snem lynter kine ki nongshetkylla ki la shah pyniap hi ia lade. Kumta ha kaba kut ka la jop ka kynhun u Julius Caesar. U Agustus, uba hiar pateng na u Julius Caesar, u la long u Patsha ba nyngkong eh jong ka Hima Rome.

U Julius Caesar, kum u Alexander Bakhraw, u la seng ia ka Juk kaba thymmai. Ha ka por ba u Agustus u la pynbeit bha ia ka jingsynshar ha ka rukom kaba khlaiñ bad ka ban neh, ka Hima Rome ka la long kaba pawnam bad khlaiñ tam ha Ri Europe ha kata ka por.

LYNNONG XXIX.

KA SILO.

Ban tip ia ka rukom ban lum bad ban sumar phlang na ka bynta ki jingri ka long da shisha kaba da donkam kum hangne ha Ri Khasi jong ngi. Ha ka por tlang katno ba isaja ilehtohmet ia kiba pli ki blang ki masi ba ki raikhoh ñiangkhap. Na ka bynta bym ioh phlang, don bun kiba phah ap ia ki sha Ri Bhoi. Ngi iathuh lyngkot

hangne mynta ia ka rukom ba ki sumar phlang ha ka Experimental Farm, Shillong, na ka bynta ki jingri ha ka por tlang. Ia kane ka rukom sumar phlang ne pdem phlang ki khot ka *silo*.

Ha ka Experimental Farm, Shillong, ka Sorkar ka la pyrshang bun jait ki jingthung, hynrei na kita baroh uba kham bha eh ban buh ha ka *silo* u long u riewhadem, kata, sla bad jyntang bad soh. Ka por kaba bha eh ban ot bad ban pdem ne buh ha ka silo (ka slung), ka long haba la sei symboh u tyllong bad haba u dang lung kat ban bit bam. Da kaba pdem ia u riewhadem ha kane ka rukom, kata ka mut, tyllong jyntang, sla bad soh, phin ioh u jingbam uba bha eh ia ki jingri ha ka por tlang, tang ba shisha, la duh riewhadem ia la ka met. Hynrei kita ki bym mon ban pynluksan ha kane ka rukom ia u riew-hadem, kiba ap haduh ba un da iaw, bad nangta ynda la lah kheit lah sdien ia u kin sa lum ia u jyntang, kim lah pynlong u 'lang-ai-tlang uba paka. Ai un kham sniew ruh, ban ia kaba pynlehnohei kumba ki Khasi ki ju leh baroh shikatta, te, bha ban pyndonkam ia u. Don na ki phlang ruh kiba bit ban buh ha ka silo, kum u 'langtylli, u prut bad u raishan.

Don bun rukom ki silo ne ki slung pdem phlang, hynrei yn iathuh mynta tang kine harum ar rukom :—Kawei ka rukom thaw silo ka long kaba shu tih thliew sawdong hapoh khyndew

bad kawei pat kaba shu thaw sawdong kum ka synduk da ki lyntang. Haba thaw ia kine ka dei ban khmih bad ban sumar kha ban ym jaw um hapoh ha u phlang bad ban tyngngian bha ia u phlang ban ym leit rung ka l'er. Katba phi nang buh syrtap-pa-syrtap ia u phlang hapoh ka silo phi dei ban da kyrdem bha bad ban khmih ia ki khap lyntang bad ia ki dong ki kuna baroh ba la set khop bad ba la leit bha u phlang ; ynda la lah leh kumta, sa ban da ki dieng tylli ne dieng lyngngong bad halor kita pat sa theh sa ka khyndew.

Ia ka silo ba shu tih hapoh khyndew, dei ban shna ha ka khyndew kaba kynjang bad ban khmih ruh ba ka tbian jong ka ka rykhiang bha, namar lada ka leit shong umjiat kata la makna u phlang uba pdem. Dei hangne ba kham eh, bad, namarkata, ba ka silo kaba ker da ki lyntang ka kham bha.

Haba thaw silo habar da ki lyntang, kumba la ong haneng, da khmih ba ki lyntang ki iadait bha sbiak. Ba ieh ka pra, da kyrshan da ki rijied bad da khum pynbat pynring da ki thri. Wat leit thaw syndam hapoh tdah khyndew hynrei da syngkien ne kynroh napoh ne pynshong halor ki maw ne ki dieng.

Halor ka sumar-kaba katno katno ruh, don, ynda la khyllie, u phlang uba p'ut, kum ha khlieh bad

sharud bad teng teng ha trai eh. Kane ka long ba leit rung ka l'er bad ka um lane ka jhum jong u slap. Kham sniew bun u phlang haba thep ha ka silo ba shna hapoh khyndew ban ia kaba ha ka silo ker lyntang. Kham bha ka silo kaba heh ban ia kaba rit. Ka silo kaba rit eh ruh ka dei ban long kumba 7 pruh la 7 pruh la 5 pruh. Ha ka silo poh khyndew, ym kham lah ban pynjylliew palat ia ka 5 pruh, namar ba lada jylliew than ka mih umjiat noh.

Nalor kaba sumar ha kaba thep bha ia u phlang, kawei ka lad ban ym pynluksan ia uta uba pdem ka long da kaba syrtap ha trai eh, ha khlieh bad sha krung da ki 'lang thala ne 'lang madei mata bad ban sah u langpdem ne u sla bad jyntang riewhadem ha pdeng. Ha kane ka rukom u 'lang sniew u kynshah ia ka l'er bad ia u slap bad uba ha pdeng u sah uba bha.

LYNNONG XXX.

U ELISHA BAD KI PAIDBAH BNENG.

Nga ngeit ba bun na pdeng jong phi ki khynnah phi ju iohi ia ki riewblei. Ki riewblei ki long kita ki briew kiba shaniah bad aiti lut met bad mynsiem, kiba duwai khlem da pud, ha

U Blei, Uba long U Nongpyniaid ia ka jingim jong ki. Kum ia kita ki briew ka long kaba sngewlyngngoh ba kin nang ban ialehthma. Ha kajuh ka rukom ruh ka long kaba sngewlyngngoh ba ia u Nongiathuhlpa Elisha ba jemnud la pyniadei lang ha ka kam ialehthma ialehktien.

U Elisha um long satia u riewthma, hynrei namar ba U Blei bad ki Angel jong u ki iadon ryngkat bad u, u la long u briew ba kham paw ha khmat u Syiem ban ia baroh ki ophisar bad ki shipai ki skud ka hima baroh. H'ooid, u Elisha u la kham paw ban ia u Syiem hi haba u la pyndem ia ka kynhun shipai Syria.

Ha kawei ka por u Syiem Syria u la wan hiar bad la ka kynhun shipai kaba khraw ban ialeh-

thmabad ki Israel badu la khmihlynti ba ulah eh da kaba jem ban jop ia ki, namar ka kynhun shipai jong u ka kham bun bad kham khlaiñ ban ia kajong ki Israel. Haba la sdang ka thma, u Syiem Syria, la u thaw lad da kumno kumno ruh ban jop ia ki Israel, um lah satia na ka daw ka jingdon u Elisha Nongiathuhlupa. U Syiem ki Israel pat u tip shai kdar ia ki buit u Syiem Syria bad kumta u nang kumno ban iada ia lade.

Kumno yn jop ia kine ki Israel, ka long kaba pynlyngngoh ia u Syiem Syria. U la pynlong kawei ka jingialang kaba heh ha ka ïingjaiñ ki rangbah iapom jong u. U la ieng ha kata ka jingialang bad u la kren, "Don mano mano na phi uba haram ia nga bad uba leit sha ka liang u Syiem ki Israel ? Nga iathuh lut borabor ia la ki buit rieh tang ha phi ki raiot jong nga, hynrei u Syiem ki Israel pat u tip lut ia ki baroh. Dei ban don mano-re-mono uba shet ia nga. Uno na phi uba leh ia kane ? Don ?" Ki ophisar jong u baroh ki la sngewmong ha la ka dohnud da kine ki ktien. Uwei na ki u la ieng bad u la ong, "Baroh na ngi ngi long ha ka liang jong phi, ko Syiem kynrad. Dei u Elisha, u nongiathuhlupa jong U Blei ki Israel uba tip bad uba iathuh lut ia ki buit jong phi " "Da kumno un tip ?" la kylli u Syiem. "Ngim lah batai da kumno u tip ia ki jingthmu jong phi," la jubab uta u ophisar. "Um long satia u shipai. U shong ha ka nongbah Dothan. U tip ia ki buit rieh jong phi, bad ki jingmut jingpyrkhat jong phi.

U tip ruh aiu ba phi puson ha ka kamra thiah jong phi."

U Syiem, haba u la iohsngew shaphang u Elisha bad shaphang ki kambah jong u, u la lam ngeit ia ka jingong u ophisar. "Ngin rat ia u naduh dyngkhong," la ong u Syiem, "Uwei na phi u dei ban leit sha Dothan ban leit khum ia u Elisha bad wallam ia u sha nga." Kam long satia kaba jem ban leit khum ia u briew uba leh ki kam phylla katta katta. Kumta u Syiem Syria u la hukum ia u rangbah shipai, "Khie leit sha Dothan bad la ki shipai shongkulai bad ki kali iapom ha ka por miet. Ap baroh shimiet bad khmih bha ba u Elisha um lait mih shano shano ruh. Ynda dang step phyrngab phin kem ia u bad wallam ia u sha nga."

Kumta u rangbah shipai u la leit bad la ka kynhun shipai, bad ki la poi sha Dothan mynmiet. Ki la sher la ki dara sawdong ka shnong bad ki da ap sentari baroh shimiet. Ki la iohi ruh ia uta u briew uba bha ba u iohthiah suk kynjai. Ki Angel U Blei kiba la ju iathuh ha u Elisha ia ki buitthap u Syiem Syria ki la iathuh ruh mynta ha u shaphang ka jingwan syntiat ki shipai Syria. Da ka dohnud kaba jai jai u Elisha u la ong ha lade hi, "Kita kiba long ha ka liang jong nga ki kham khlaiñ ban ia kita kiba ha ka liang jong ki," bad u la leit thiah noh.

U shakri rangbah u Elisha un da la khaweit shibun lada un tip ba ki wan ki shipai Syria. U Elisha' um shym iathuh ha u bad kumta u la thiah suk baroh shimiet. Ynda lashai, dangstep phyrngab, u shakri rangbah u la mih shabar. Hangta u la iohi ia ka kynhun shipai Syria kaba khraw bad la ki kulai bad ki kali iapom, bad u la tieng ym don pyrthei shuh, namar u tip ba kin sa wan ban kem ia u kynrad jong u. Haba peit tang na ka jingbun ki shipai, ki waitlam, ki sum, ki ryntieh, ki khnam, ki kulai bad ki kali iapom, ka long ka bym lah shuh ia u kynrad jong u ban lait. Mar kumta hi u la mareh shapoh ïing bad u la lynñiar ha la u kynrad, "Ko kynrad jong nga, aiu ngin leh ? Ki shipai ki la wan ban kem ia phi. Aiu ngin leh ?" "Wat sheptieng,," la ong u Elisha da ki ktien jai jai. "Ki don kham bun ha ka liang jong ngi ban ia ha ka liang jong ki."

Uta u shakri samla haba um iohi iano iano ruh ha ïing lait tang ia lade bad la u kynrad, bad ym don mano mano ruh shabar ban iarap ia u kynrad jong u, u la lynñiar pat, "Ki don bun spah ki shipai !" U Elisha u la sngewsih namar ka jingsheptieng uta u samla bad kumta u la duwai, "Ko Blei. ko Pa, to plie ia ki khmat jong une u samla ba un ioh imat." Uta u samla u la lah iohi lupa ia ki shipai Syria, hynrei u Elisha u mut ia kawei pat ka rukom jingiohi. U Blei U la plie ia ki khmat jong une u samla bad u la iohi ia ka kynhun bah ki Angel bad ki kali

iapom kiba ker tawiar ia ki shipai Syria. Dei hangta ba u samla u sa tip balei ba u nongiathuhlupa um shym la tieng bad ba u ap jai jai ia ka jingwan kita ki shipai Syria.

Kita ki shipai Syria ki la nang tur shajan ka ïing, "To shoh ia ki shipai da ka jingmatlah, Ah Blei !" la duwai u Elisha. Mar kumta hi, baroh ki shipai Syria ki la matlah. Kim tip shuh shano kin leit. U Elisha u la leit ban iashem ia ki. "Bud ia nga, ngan ialam ia phi," la ong u Elisha ha u rangbah shipai. Uta u rangbah shipai ba u da tharai ba dei u shipai Syria uba kren, u la ai hukum ba kin bud ia u. U Elisha hangta u la ialam ia ki Syria shaduh u Syiem Israel. La u Elisha u long marwei ha kaba ialam ia ki, ki paidbah bneng jong U Blei ki la ialong ryngkat bad u. U la ialam ia ki shaduh u Syiem Israel keiñ.

Mynta u Elisha u la duwai, "Ko Kpa, to pynpeit ia ki khmat jong ki ba kin ioh imat !" Bad ki shipai ki la shem ia lade ha khmat u Syiem Israel ba la kerkut da ki shipai jong u. Kumta ki la sheptieng shikatdei. "To phin pyniap ia ki," la ong u Syiem Israel. "Em," la ong u Elisha, "Phim dei ban pyniap ia ki. To ai jingbam ia ki bad sa pyllait noh." U Syiem Israel u la kohnguh ia u Elisha bad u la khawai ia ki nongshun jong u. Hadien kata u la pyllait noh ia ki ban leit sha la u Syiem.

U Syiem Syria mynta u la sngewthuh shai ba ka long bym larkam ei ei ban ialeh ia ki Israel. Ka kynhun shipai jong ki ka kham tlot bor ban ia ka jong ki Syria, hynrei U Blei u don ha ka liang bad ki. U Syiem u la pynphai pat ia ka kynhun shipai jong u shaduh Syria bad naduh kata ka por um ju kwah shuh ban ialeh bad ki Israel.

LYNNONG XXXI

U SNIANG BAD U KSEW

1. Hyndai u sniang u leit tyrwa,
   Ha ïing u briw ban shong shakri,
   U ong, "Nga khlaiñ bad nga ksah bha,
   Ngan trei minot ban hun ma phi."

2. U ksew ruh de u ong, "Ngan shong,
   Ha ïing jong phi te ko kynrad."
   U jlew hew hew, u talaiñ tdong,
   Ba un pyni ba uba smat.

3. Baroh ar ngut ki kwah bam ja,
   Ym don ba treh ia ka bam jhur ;
   Ym lah pynbor ia kum kata,
   Lymda la thew ha tarajur.

4. U briew ban kut ka nia u ong,
   "Kat ba kham khlaiñ un ioh bam ja,
   Nga buh kane ka jingiathong,
   Uba kham tlot un ioh jawa"

5. Khnang ban iaioh sabut ba biang,
Ka ban iahun lang baroh lai,
Kham khlaiñ u ksew ne khlaiñ u sniang,
Ha puh lyngkha ia ki un rai.

6. U ksew ka buit u thep shipla,
Baroh shisngi u shong kli kti,
Ka khmut u sniang ka la shata,
Pynban bapli u leit thylli.*

7. Ha ka pyrthei la bieit la iap,
Phi leh shida, phi la pute ;
Ban paw ha khmat ym sang ka pap,
Tang ban myntoi shu pynthame.

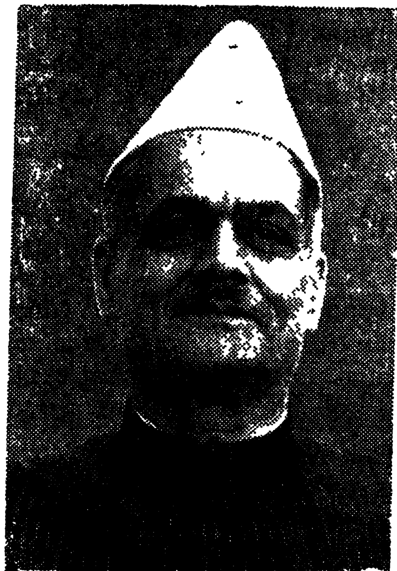
8. Ah ! tang shipor kan kup rongphong,
Ka buit shalai, ha ktien, ha nia ;
Hynrei khatduh kan ieng rasong,
Ka hok ka sot ban leit jingkñia.**

NOTE :—**Leit thylli*—Kat kum ka khanatang la ong ba u sniang u trei baroh shisngi hynrei u ksew pat u thiah hapoh ñiut kseh. Hynrei u tang shu dep trei u sniang, u leit shad mastieh ha kata ka lyngkha haduh ban da paw sa tang da ki dienjat ksew suda. Ynda wan u trai, u ong ba dei tang ma u uba trei baroh shisngi bad ba u sniang pat u shu thiah bad u la kdew ia ki dienjat jong u ban pynsabut ia kata. Kumta u briew u la rai pynrem ia u sniang bapli.

***Leit jingkñia*—Hadien ynda la lap ia ka jingshisha, u briew u la sngewsih bad sngewsynei ia u sniang Wat la ka rai ka sah, u ai pat ha u sninag kawei na ki burom ba khraw tam bad kata ka long ban pynleit ia u ha ka kñia ka khriam.

LYNNONG XXXII

U SHREE G. V. MAVLANKAR

Ha ka Ri India ba khraw ki don shibun ki briew kiba khraw mynsiem kiba long ki radbah bad ki nongialam ym tang ia ka ri hynrei ia ka pyrthei hi. Kum kita ki 'riewkhraw ki ju mih teng teng uwei hadien uwei pat ha la ka jong ka jong ka bynta. Uwei na kum kita ki 'riewkhraw jong ka ri jong ngi uba la dang khlad noh shen u long u Ganesh Vasudeo Mavlankar.

U G. V. Mavlankar u dei u khlur lamlynti ia ka dorbar thawaiñ jong ka Indian Republic ba dang khunlung, u 'riewshlur uba khraw, u 'riewiohi jngai bad u nongialam jong ki kam ki jam jong ka imlang sahlang jong ka Ri India. La kha ia u ha Baroda ha ka 27 tarik u 'Naiwieng jong ka snem 1888. U la shongskul naduh ba u dang khynnah hangta. Ka shnong tynrai ki kpa tymmen kam dei na Baroda kynrei na Malban ha ka District Ratnagiri na kaba ki la phet sha Baroda la kumba 100 snem mynshuwa. Naduh ba u dang khynnah samla u Mavlankar u dem borabor sha ka kam trei kam paidbah bad ka kam saiñ pyrthei.

Haba u la dap 25 snem karta u la pynbit ia lade kum u 'riewsaid ha Keshari ha Sor Ahmedabad. U la jied naduh ba u dang samla ia ka lynti jong ka rukom saiñ pyrthei ba la ialam da u Gopal Krishna Gokhale, u nongialam ba khraw ha India ha ki por shuwa u Mahatma Gandhi. Ha ka snem 1920 la jied ia u ban long u dkhot ka Municipality ha Ahmedabad bad u la neh haduh khatphra snem. Ha ka por ba u Mahatma Gandhi, u kpa jong ka jaitbynriew India u dang pynlut por bha ha Sabarmity 'Ashram hajan Ahmedabad, u Mavlankar u la ioh lad ban iajan bha bad u. U la iakynduh ruh bad u Sardar Vallabhai Patel, bad kumta u la ioh ban iarap bad iatrei lang bad kitei ki arngut ki radbah ka Ri India. Ha ka snem 1921 la thung ia u ha Ahmedabad kum u General

Secretary jong ka Indian National Congress, ka Party ba khlaiñ tam ka India kaba la dap 36 snem ha kata ka por. Hadien kata u la long u General Secretary ka Pradesh Congress Committee ka Gujerat. Kum u nongsaiñ hima, u la leit, ha ka snem 1928, sha Bilat bad sha kylleng ki ri jong ka Continent Asia ban peitthuh bad ban bishar ia ka rukom bad jingiaid shaphrang jong kiwei pat ki jaitbynriew ha ka liang ka shong ka sah, ka kamai ka kajih, ka ioh ka duh, ka pyrkhat pyrdaiñ, ka synshar khadar bad kiwei kiwei, khnang ba un ioh jingmut da kumno un lah ban tei ia ka Ri India ba dang sah hapoh ki kynjri jong ki mynder Ri.

La thung jyn arsien ia u kum u President jong ka Municipality ha Ahmedabad, ha ki snem 1930-33 bad 1935-36. Haba ka jingkhih ka Indian National Congress hapoh u Mahatma Gandhi, pyrshah ia ka Sorkar Phareng ka dang khluit bha, u Mavlankar u la trei ha ka District Ratnagiri. Ha ka sngikha kaba laiphewar jong u u la shah set phatok nyngkong nyngshab. Dei naduh kane ka por ba u Mavlankar u la paw kum uwei hapdeng ki nongialam ba pawkhmat jong ka ri. U la shah set phatok bunsien ryngkat bad ki nongialam Congress ba radbah ha kata ka por. Naduh ka snem 1937 haduh 1946 u la long u Speaker jong ka dorbar thawaiñ jong ka Province (mynta ka State) Bombay. (U Speaker u long u nonglum ne u nongpyniaid ba ha khlieh tam shaphang ka jingbeit jingryntih jong ka

Dorbar Thawaiñ). Ka jingtrei slem jong u ha ka kam ka la pynlong ia u u nongkren bad u riewsaid uba jylliew bad uba donbor.

Ha ka por jong ki jingeh bad ki jingkitkhlieh kiba khraw kiba ban khia halor ki tyrpeng jong ki khun phrangsngi ka Ri India, ha ka por ba ka dang shu ioh ia ka Jinglaitluid, la thung ia u kum u Speaker jong ka Dorbar Thawaiñ ka Ri India baroh kawei naduh ka snem 1947 hi. Ha ki kynja jingialang shisien shisnem jong ki Dorbar Thawaiñ ki State, u Mavlankar u ju leit bad u aibuit, aibor, ai mynsiem ia ki bad baroh ki ioh mynsiem da ka jingdon jong u. Ym dei tang katne, hynrei ha ki jingialang ba khraw jong ki Dorbar Thawaiñ jong ki babun hapoh ka Commonwealth, u Mavlankar u la pynpaw ia lade kum u Sing ba pawnam jong ka India.

Une u riewkhraw mynsiem u long uba sngewlem bad uba pyrkhat borabor na ka bynta u paitbhur ka ri. Ha ki snem 1918-19 haba ka la don ka nemsniew kaba jur ha Gujerat, une u rangbah u la pynmih kawei ka Seng ban iarap ban pyndap bam ia kiba lajan iapthngan, ban sumar ia kiba ngat jingpang namar ka nemsniew, bad ban phah jingbam ia kito kiba shah jynjar namar ki jingshlei um ha Ahmedabad. Kumba la kdew haneng, u Mavlankar u la shah set phatok bunsien. Haba la set ia u ha Sabarmati Central Jail, u la lap hangta ia ki 3000 ngut ki samla ka

Gujerat ba la shah set phatok. Kita ki samla kim ithuh satia ia u. Hynrei u Mavlankar u la sngewlem shibun na ka bynta kine ki samla khluit snam kiba pyrshang ban pynpra noh ia ki kut bad ki khyrdop ka phatok hi. U la iarap ia ki da kaba u ialeh shitom hapoh phatok ban pynkylla ia ki rukom jingpynsaja ba khlem aiñ ia ki koidi. Lada u shem ia uno uno u koidi ba la shah lehbeiñ khlem dei aiñ, kum u riewsaid, u Mavlankar u aireng ha khmat kiba halor. Haba la rai shisien ia uwei u nongrep na Kaira ba dei ban pyniap da kaba phasi, u *Mavlankar u la pyllait ia u.*

U Mavlankar u la long u Chairman jong ka Kasturba National Memorial Trust bad Gandhi Memorial Fund. Ha ki sngi ba khatduh jong u u don ka jingkwah ban keiñ noh ka kam saiñhima bad ban trei noh da ki kam lehbha khnang ban kyntiew ia ka ri. Une u riewradbah u sngewthuh shai ia ka jingdonkam ban kyntiew shaphrang ia ki kynthei India khnang ba ka imlang sahlang jong ka ri kan long kaba bit ba biang. Ha ki khyllipmat shuwa ba un iap ruh, u iapyrkhat bad ki lok shaphang ki jingthmu bad ki plan kumno ban kyntiew ia ki kynthei India.

U long uba ieit ia ka jingnang jingstad. U iashim bynta ha man la ki kynja seng jong ka Gujerat kiba iadei bad ka jingshong skul. Bun

bun na ki skul bad ki College kiba don mynta ha Ahmedabad ki long kiba la seng bad pynroi da u. Haba u dang 30 snem ka rta u la long u Professor ha ka Aiñ Hindu (Hindu Law) uba shu trei ei ha College. Dei da ka jingaimynsiem, jingaibuit jong une u rangbah ba la seng ia ka Gujerat University. U long u Chairman jong ka Gujerat Vidya Sabha, ka seng kaba ialeh da kumno ban tih ia ki par jingstad ka India ha ki por hyndai. U Mavlankar u ieit ia ki skul kiba hikai shaphang ka jingkoit jingkhiah bad um ju-pep ban pynlut khyndiat por man ka sngi ha kaba leh kilan met (exercise).

Nalor kine ki jinglong jong u u long ruh uba riewblei shibun. Ha ka Routine kaba man ka sngi jong u um ju klet ia ki jingduwai. Une u riewkhraw ka Ri u la khlad noh ha ka 27 tarik u 'Nai Rymphang ka snem 1956 ha Ahmedabad haba u la dap 60 snem, bad la thang ia ka metiap jong u ha ka rudwah Sabarmati.

Ka Dorbar Thawaiñ ka India da ka jingiap jong u ka la long, shipor, kum u mot uba khlem khlieh. U long u kpa jong ka Lok Sabha (Ka Dorbar Thawaiñ ka Sorkar India). U President u ong, "U long uba beit ha kano kano ka kam ba u shimti. U ioh ka jingshaniah na ki paidbah ha man la ka kam ba u trei." U Prime Minister Nehru u ong, "Ha ki por jingeh dei u Mavlankar uba long u khlur lamlynti,—u da ia-

lam, iarap, bad buh ia ngi ha ka lynti kaba dei, bad u long ka nuksa ia ki pateng ban sa wan." U Shree P.B. Pant, u Home Minister ka Ri India u ong, "U long u mawlyngnai ba kordor, ka jingshai ba thaba bad ba phyrnai, ka jingsbun, ka jingkhuid bad ka jinglong hok kat sha ba u leit. Ka nuksa ka jingim jong u kan sah pateng-la-pateng."

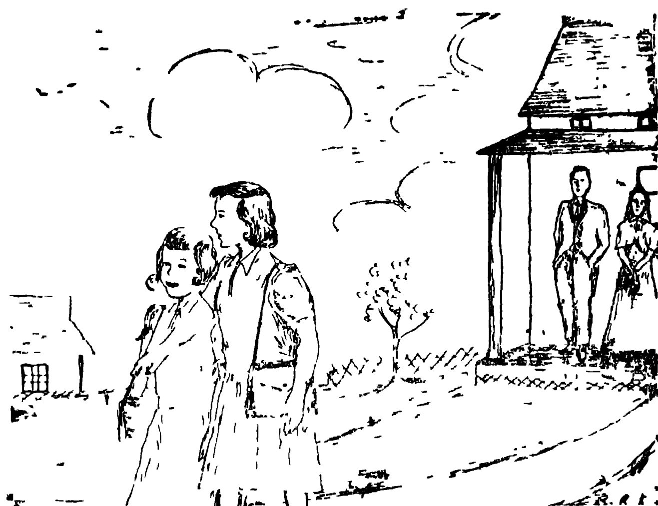
LYNNONG XXXIII

KIEI DE KIBA NGI IOH NA KA JINGSHONGSKUL ?

Ka long ka jingshisha ba ka jingshongskul ka ai ia ngi ka jingnang jingstad kaba iadei bad ka jingpule kot bad ka pyniar pynproh ruh ia ka jabieng bad ka bor pyrkhat jong ngi. Hynrei nalor kane, ka jingshongskul ka dang don shuh shibun kiei kiei ban ai ia ngi, bad namar ba ka por bad ka jaka kim shah, ngan shu ñiew tang kine harum katto katne.

Kawei kaba kham kongsan ba ka skul ka hikai ia ngi ka long ka akor. Ban nang ban burom ia ki kmie ki kpa, ia kiba halor bad ia ki nonghikai ka long ka kamram jong uwei-pa-uwei u nongshongskul. Ban bsuh pla patlun ha khmat jong ki, ban leh khia haba phah kam ma ki lane ban shu sngap bad ban ym jubab haba kylli jingkylli ma ki ka long ka akor kaba sniew.

Haba kylli jingkylli kinonghikai haskul, banshim por ban ieng na kaba shong bad ynda la ieng pat, ban ieng pynkdor met, ka pynpaw ia ka akor kaba sniew shibun eh. Hangno shuh ka jingjaituh bad ka akor kaba sniew ? U khynnah skul u bym shym nang ia ka akor u long u bym shym ioh ia kata ka spah ba la buhrich kaba don ha ka jingshongskul.

Kawei pat kaba ka jingshongskul ka don ban ai ka long ba ka hikai ia ngi ban ieit ia la ka kamram. Uno uno u bym ieit bad u bym tip ia la ka kamram u dei u bym tip hi kaei ka jingshongskul. Ka jingtrei ka don la ka bainong

bad uta u bym trei un ym lah ban roi bad ban kiew ha ka jingim jong u. Kawei ka daw balei ba ngi sahdien ka long ym dei namar ba ngi biej hynrei ka long namar ba ngim tip ia la ka kamram. Ngi leit sha skul tang namar ba ngi la mlien bad ba ngim don da kawei pat ka kam ban leh. Ngim trei, ngim imsngi ha ki jingpule bad ngi shu pynlut kai bad pynsepei ia ka por. Lada ngi dei ban iohpdiang ia ka jingkyrkhu jong ka jingshongskul, ngi dei ban kynmaw ba ngi dei ban ieit bad tip ia la ka kamram bad ban imsngi ruh ia ka man la ka sngi. Lada ngi la long kumta naduh ba ngi don ha skul, ngin ioh ia ka nongrim kaba skhem ka ban kyrshan ia ngi ha ki sngi kiba hadien habud jong ka jingim jong ngi.

Ka skul ka hikai ruh ia ngi ban ieit ia ka jingtrei. Don bun kiba pyrkhat bakla ba namar ba ngi la shongskul, namarkata ngim dei shuh ban trei kano kano kawei pat ka kam. Ngi sngewpoh ba u star un kiew ha ka khlieh jong ngi bad ba ka khoh kan shong ha ka met jong ngi. Ngim dei shuh ban leit lum leit lyngkha, ban trei kper trei phrab lane leit thohdieng thohsiej. Ngi iohsngew shibun eh ki jingud na ki kmie ki kpa na nongkyndong ba ki khun jong ki ki poi shnong ha ki por shuti, kim trei bad ki iaid laitlan Lada ka kper ka long khlaw, ki shu peit tang da ki khmat, bad lada jakhlia ka ïing bad ka phyllaw ki hun jai jai. Ha u briew uba stad ym don kano kano ka kam kaba poh.

Ban trei ka long kaba donburom, hynrei kaba isih ia ka jingtrei ka long kaba poh.

Kawei pat kaba ka skul ka hikai ia ngi ka long ba ngi dei ban ieit bad sumar ia la ka met. Ki riewstad ki ong ba ka jabieng kaba bha ka shong ha ka met kaba bha bad kaba koit kaba khiah. Ban khuid ka met ka phad, ki jaiñ ki nep bad kiwei kiwei kiba sawdong jong u ka long ka kamram jong uwei-pa-uwei u khynnah skul Nangta pat kawei-pa-kawei ka skul ka la pynkhreh ki jinglehkai ba pher ba pher, kum ka kynjat bol, ka tied bol, ki jingiamareh, ki jingiarynsied, ki jingiakynthih bad bun kiwei kiwei pat, khnang ba ki khynnah skul kin ioh ban pynkhih ia ka met ka phad bad ban pyneh pynkhlaiñ ia ki thied ki jaw bad ia ka dohksah. Ia ka met donkam ban tei bad ban pynkhlaiñ khnang ba kan lait na ki jingpang kiba bun jait bad ban ialeh pyrshah ia ka jingwan kloi ka jinglong tymmen. Bun na ki khynnah skul ki bym treh ban ialehkai, bad kane ka long ka jingbym iohi jngai ia kiei kiei. Ngi dei ban kynmaw ba lada ngi bakla ia kane, ka por kan poi ba ka met jong ngi kan ym lah ieng. Ka met kan tlot bad ki jingpang kiba har rukom kin wan bad nalor kata shu tymmen khlem dei por. Namarkata dei ban khie dang step ban iaidkai bad mareh sha lum sha wah bad ngi dei ruh ban ialehkai ban pynkhih ia ka met ka phad ban eh ki thied ki jaw bad ban khlaiñ ki dohksah.

Kawei pat kaba ka jingshongskul ka dawa ia ngi ban nang ka long ban shakri ia ka shnong ka thaw, ki para iaimlang sahlang bad ki para ri. Sha ri thor, haba don kano kano ka jingjia, kum ka jiugshlei um, ka nemsniew, u jumai bad kiwei kiwei, ki khynnah skul ki mih na la skul ban leit iarap ia kito kiba shah jynjar bad shah shitom. Ia ngi ruh kum ki samla shongskul la dawa ia ngi ban leh bun kiei kiei na ka bynta u paidbah Haba ngi lait por, ngi dei ban shim bynta ha ka trei lynti shnong, ha ka pynkhuid shnong pynkhuid thaw, ha kaba iarap ia kiba pang bad ki jing iapbriew bad lada don por ban hikai ruh ia kiwei ban nang pule bad thoh. Ka Sorkar Assam jong ngi ka la buh kyrpang kawei ka sngi ha ka shitaiew, katma, an la ka sngi Saitjaiñ, ba ki khynnah kin mih na skul ban leit shapoh shnong ban pynkhuid ia ki lynti shnong, ki nalla um bad kiwei kiwei, ban ai ka nuksa ia ki briew ruh bad ban hikai ia kiei kiei kiba kordor. Baroh ngi dei ban nang ia kane bad ban hikai ruh ia kiwei. Uta uba im tang ia lade shimet u dei u nongwei ha ka shong ka sah ryngkat.

Ka jingshongskul ka hikai ruh ia ngi ban ieit ia la ka ri, ban im na ka bynta jong ka bad ban shakri ruh ia ka. Ki don shibun kiba ka ri ka dawa ia ngi ban leh, bad na ki kot pule jong ngi bad na ka histori, ngi iatip kumno ka pyrthei ka leh ia kito kiba long ki nongshetkylla ia la ka jong ka ri. U briew u bym ieit ia la ka ri

u dei, kumba ong u 'kpa ka poetri' jong ngi, u 'ñiangkuhiw' bad u 'khilainuid' uba dei ban beh na shnong.

Khatduh khatwai, ka jingshongskul ka hikai ruh ia ngi ban tei ia lade ka jinglong kaba bha bad kaba donburom. Ka jingim u briew ka long kum ka kper syntiew kaba donkam ia ka jingsumar kaba paka. Ka jingshongskul ka long ka nongsumar ka ban bsa ka ban bjiah bad ka ban thung ha u nongshongskul ia ki syntiew kiba itynnad bad kiba iwbih. U nongshongskul u bym shym lah ban ioh ia kata, um shym ioh ia ka jingshongskul kaba paka, bad kata ka jingstad pule kot jong u kan iap noh bad un long pynban ka jingrkhiebeiñ ha ki parabriew. Ia u soh ka jingshongskul lah ban ithuh. U long u briew uba donburom, u im ka jingim kaba bha bad itynnad, u ishongkhia, ishongkun ha ka maiñ bad ka riam ka beit, um ju kren thala ka ktien ka thylliej, u burom ia ki tymmen bad ia kiba halor, u imsngi ha la ka kam, u ñiewkor ia la ki parabriew bad u tieng ia U Blei.

Kine ki dei ki sngi jong ka jingshongskul. Ki skul bad ki College ki long ki ïing jong ka blei jingstad bad naduh kiba rit, haduh kiba la san bad rangbah ki leit ban mane blei ia ka. Ban ioh ia ka jingshongskul ngi dei ban da thied rem. Ngi dei ban da pynlut bun ki snem ka rta jong ngi bad bun ruh ka tyngka. Ha ka ka don

ka dor ka jingkynshew ba la buhrieh bad ka spah bym lah ñiew shuh. Ha ka ki don ki umpohliew na ka bynta ka jingim jong ngi bad ha ka ka don ka jingkyrmen. Namarkata to ngin iapyrkhat bha. To ngin iatih jylliew bad ngin iatrei shitom bad theh lut bad bor bad sor ban khlong ia kata ka spah ka jingshongskul. To ia ngin iangam jylliew ha ka namar lada ngin jngi tang na sla, ngin long tang kum ka sla ka ban shu shah kynting ha ka lyer kat sha ba ka mon.

LYNNONG XXXIV.

KA RUKOM BEHKHLA HA PARIONG.

Ngi ki Khasi Pnar ngi don bun ki rukom behkhla, hynrei mynta ngan iathuh shaphang ka rukom behkhla, ba kham phylla ba la pyndonkam da ki briew kiba shong ha ka hima Mawiang khamtam kiba na Pariong. Ha kane ka rukom behkhla ym ju pyndonkam suloi, khnam ne sum, hynrei tang ki wait, ki tin bad ki ksing. La ju pyniap ia u khla ruh tang da ka tdem ding.

Ka la ju don ka rukom naduh uba rim uba jah ba ym ju bit ban beh ia u khla khlem ka daw kaba biang, kumta lada u kem briew ne

kem jingri ka shnong buk ka khih ban leit beh ia uta u khla. Ha kane ka jingbehkhla, baroh ki lah ban leit, lait noh tang ki kynthei. Haba la lap ba u khla u la kem ne pynmynsaw iano iano, u sangot ne uno uno u pyrta shnong ban ieng ka behkhla.

Ki rangbah behkhla ki ju iakynduh ha rudnong ban iapyrkhat nangno yn sdang bad kumno yn iaap. Ynda la iabeit, baroh u paidbah u pra wui ban leit sha la ki jaka jaka. Ki nongbuddien bad ki nongaiksew ki leit shem ia ka dien trai, bud sak sak haduh ban da lap ia ka jaka ba u dem ne sahmiet. Ki 'sewbah ki sngewthuh bad ai dak ia ki nongbuddien da kaba kyrkait ne wiar bad mareh rek rek shapoh khlaw ban pynkhie ia u khla. Ki nongbuddien ki tang shu ithuh ba u khla u la jan ki kynkiew ki pyrta bad pynshit ia ki ksew. Ki paidbah baap pat, la ki tin bad ki ksing ki tied bad risa shaw-shi-shaw ban pynkyllut ia u khla.

U khla u tang shu khie na ba dem, u mareh katba u poi. Ki ksew ruh ki kynrup mam mam. Kim ailad ba un sangeh, kim ju sheptieng ruh haba ki briew kylleng sawdong ki risa bad pynshngaiñ ia ki. Ha kane ka rukom u khla u phet lamwir kat sha ba poi, teng teng u tur sha pdeng shong, ki kynthei ki khynnah ki risa ki kynkiew ki bynthiew ia u katba u paw.

Ha kane ka rukom u khla um ju shan slem, u dei ban wad jakarieh hangno-ma-hangno. Ka jaka ba bit eh ia u ka dei ka krem. U tang shu rung shapoh krem, ki ksew triang ki ap, ki briew pat tang shu la sngewthuh ba u la rung shapoh krem ki sangeh ka tem tin ne ksing, kloi lan ki pom ki lymmuh dieng bad set pyndum ia ki thliew kiba lait baroh na kata ka krem, ki pynskhem ia ki jingker malu mala. Nangta pat ki rangdajied ryngkat bad ki prew ba la tbeh ding ki rung shapoh krem ban wad hangno u khla u dem, teng teng ha ka jingwad jong ki hapoh krem ki kum tynruh ruh da u prew ia u khla hi, u khla u byrthen, u bynthiew, u thap ki kti, hynrei ym ju don koit ba un kynrup ban pynmynsaw ia ki briew. Ki ksew ruh riang ki ap hapoh krem bad khit ki shong bad wiar khlem ailad ba un phai sha kamon ne sha kadiang

Kiba rung krem, ki tang shu lap ia ka jaka ba u shong ki ai dak shabar ban pynhiar lymmuh dieng ban dup skut pynrit ia ka krem. Ki tang shu dep skut pynrit ia ka krem shapoh bad pynskhem bha ia ki thliew baroh, u pyidbah u lied noh ia ki lymmuh ba shu set ia ka krem shabar. Nangta ki pyllait thliew pat khyndiat kat ban biang ban thep skum im khnang ba ynda la ai ding ka tdem kan jur bha. Ynda la dap thep skum ki pyllait thliew khyndiat kat ban biang ban lait mih ki ksew, nangta ki khot noh ia ki ksew. Haba la mih lut ki ksew ki set bha pat.

Hamar kane ka por, uwei-pa-uwei u bat la ka lymmuh dieng ban tem tdem. Ki ai ding na trai eh ha kaba la buh ia u skum. Dei ha kane ka por ba ki ksing ki riew biang bad ka risa de shaw-shi-shaw katba u paidbah, katba ngiam jaka, u tem ia ka tdem khnang ba kan leit sha u khla. Ha kane ka por u khla u kyan u kyrhuh, u kyrkuk u byrthen sngew kum ban rat ia ki mawlong mawteh. Kiba tieng kim bit ban shong jan namar kin iapler. Kumne ki tem ia ka tdem kblem sangeh haduh ba u khla un da iap op da ka jingkdang tdem. U khla u ialeh bar ring ia ka jingset ban mih shabar, ki briew na shabar pat ki tyndung da ki dieng; teng teng u dait ia ki dieng tyndung bad ring lang bad briew bad dieng haduh ban poi sha jingset. Kane ka dei ka por ba shongshit eh bad um don uba kynmaw ban sheptieng.

Ha kane ka rukom, u khla um lah ban shan palat ia ka ar kynta, u tang shu la soh-kdiah khlok kata la sngewthuh ba u la kut ka tarik, ki tang shu la sngewthuh ba u la iap, ki lied khyndiat ban pynrung ia uwei u 'sew beh ban sngewthuh la u la iap shisha ne em. Haba u la iap, u ksew u kynrup bad dait mam mam, lada u dang im u shu wiar. Haba la sngewthuh ba u la iap ki lied ia ki jingset bad siang da ki diengkait ba la phiah arliang ban nym phler na ki rynga ding, nangta uwei un rung bad leit teh ia u khla ban dup ring noh shabar.

Don teng teng ba u khla um iap haduh da ki shisngi arsngi, kane ka pyni ba don um shapoh, ne don jaka ba lait jynhaw ha kaba u khla u leit ring mynsiem. Haba la shem kumta, ki shna skut da kawei pat hangta ha krem hi bad lied noh ia ka jingker ba nyngkong, ki da tynruh ia u khla ba un khih bad leit sha ka jaka ba la skut thymmai. Haba u khla u la kohnguh ban leit shata ki khang kut noh ia ka jaka ba u la mih bad ki ai ding sa ia ka jaka ba thymmai. Haba u la kohnguh ban leit sha ka jaka ba la khreh lupa, u paidbah u shu duhoi u shu phawar beit namar la tip ba u dei ban iap.

Ha kane ka rukom behkhla ym ju kham don bun eh kiba mynsaw lait noh tang kito kiba leh shlur bad khlemakor eh ki bym kohnguh ia ka jingbthah ki rangbehkhla kiba la mlien. Kumne, kane ka jingbehkhla ka dang don haduh mynta. Ha ki shiphew snem ba la lah la ioh kumba shispah tylli ki khla haba kheiñlang ia ki kyntoit ka shnong Pariong baroh kawei.

Haba la ioh ia u khla, kim ju wan rah mynmiet hynrei mynsngi khnang ba ki kynthei ki khynnah ka shnong kin iohi. Ki da shna ka krong kaba itynnad da kaba pynlong ia u kum uba dang im, ki phnieng ruh ia ka shyntur da u dieng ba la oh shrong itynnad bha. Ia ka beh-

khia ym ju don jinglehniam ei ei, baroh u bit ban leit beh bad baroh ruh u bit ban wan bam doh, ia ka doh kim ju shet ha ïing hynrei ha kano kano ka jaka ba madan, hangta baroh shishnong ki ial·h tamasa kum ha ka rukom bamkhana.

LYNNONG XXXV.

KA KTIEN KHASI—I.

Ka Jingphawar.

Ia ka ban sngewthuh bha ia ka Ktien Khasi, dei ban tip katto katne shaphang ki rukom phawar kiba don eh ha pdeng ki Khasi, bad kiba ki tymmen ki ju sngewbha shibun eh. Ha la ki jingleh sngewbha, lajan baroh ki tymmen ki ju phawar, bad nga buh ia kine khyndiat kum ban pyni rukom :—

Haba leit thep Mawbah ne Pepbah.

Ka phireid khaa shibidi,
Ka phireid kaba shikynda,
Nga pynleit ia u kiñie,
Te nga pynleit ia u kipa.

Kit kum ka kyrbei,
Ho, kit kumba ka lyngdikhur,
Ba hukum hi ka bilei,
Ho, ba hukum hi ka longkur.

Ka dohkha kum ia ka shakat,
Ho, dohkha kum ia u bseiñ,
Ba ka phla hi ha ka shat,
Ba ka phla hi ha ka kheiñ.

U pathaw ia ka jalyngkhiang,
U pathaw ia ka jamynrei,
Ba ngan khraw la u synñiang,
Ba ngan khraw la u bynhei.

U thyllah kum ia ka tham,
U thyllah kum ia ka dieng dyngkhong,
Ba yn sah bad ka nam,
Ba yn sah bad ka rong.

Haba iasiatthong.

Ka syrdeng u jasieh,
Shi kynda u kyndad,
To pynieng ka dieng ryntieh.
Ko samila kynrad.

Ka syrdeng u jasieh.
U thylliej ka shohthah,
To pynieng ka dieng ryntieh,
Ba yn leit ka daw bah.

U narsuh shibidi,
U bseiñ kum ia ka syrdeng,
La kynduh bad ngi,
Ngin pynkheiñ ia ka reng.

U kyndeh ia u bsong,
Ka lieng sangem halor dieng,
To lyngngeh ka jingong,
Ba un jem ka jabieng.

Ka lieng sangem halor dieng,
U pathaw u jalmut,
Ba un jem ka jabieng,
Ba un jaw ka eitmut.

Ka lieng sangem u kyndok,
U sohryngkham shikynda,
Wat iamrem ko lok,
Ba la bam hi ka pasa.

Kaba phawar dngiem.

Ko mei ngiem lalu bam khun
Ko thei jyllun, ko thei lymphuiñ,
Ka kongsan ki laiphew mrad
Ha ka Iew Lurilura te mo kynrad.
Ba pha la thaw jingrem lade hi,
Ba pha da iuh ia ka tungtoh uba pli
U khyndai sewbeh u khyndai sewshang ;
Te u bynriew u la ioh ka daw kaba biang
Ban ieng ka ksaw ka kpong, u ryngkew u basa,
Ban long ka risa ka kynhui, ka rong ka tamsa.

Ka jingphawar khleh.

U khah ka dohkha shisut u saisiej,
Uba kwah bam tyngka un dkut u thylliej.

U sharat ka ja khawnei, u soh mynshem ka lyngknot,
Uba iaid bun kynthei un sa shem ka lanot.

U tluh ka shohthah, u thlen kum ia u dkhiew,
Wat leit ialuh iapah ha ïing ka men suh syntiew.

U kyndeh ka jalyngkhan, u sohbrab ia ka skei,
Wat leit leh ka kam bymman ioh tim pop ka bilei.

Kynthem u saisiej, u diengduh ka jalyngkhiang,
Haba iashem para baieit yn sa ianguh mar kylliang.

U phreid ka Iaw Kuno ka kit kum ka kyndad,
Phin leit shano ko kynum kynrad.

Tham re re ho kynre ha Laitdienglieng,
La pha iam shahe ruh la lait u sanshieng.

U wai wah wai wem ho shilynter sikong,
To iabud khohwah bud lem ho ha lynti kitnong.

U wai spah wai phew pashat sha Lyngk yrdem,
Kumba iaphah iathew ho para ryngkat sinem.

Soh ramruiñ ramruiñ ho to pashat jyngthang briew,
Wat ju rykhie rymmuiñ hoia u tynga ki biriew.

U risang shikynda u brai uba nang bam soh.
Lehse tang kumta mo yn sa iawai noh.

KA KTIEN KHASI—II

Ki Phawar—(shuh)

Haba ioh khlieh ne ksan thma

Ka sikei kum ia ka kyndad, u diengduh kum ia u pathaw,
Ko bilei trai kynrad, ko nongbuh ·ko nongthaw.

Shikyndup ba u dohjei, u shibidi ba u shikynda,
Shi tyllup ka pyrthei u khun Khasi u khun Khara.

Lapadong kum ia ka dohkha, lapadong ka 'la tiewsien,
Ba ialong da ka thma, ba ialong da ka ktien.

U narsuh shikynda, ka skei kum ia u ksar,
Ba buh bynda hi ka blei ka trai nongsynshar.

Jalyngkhan kum ia u ksew, jalyngkhan kum ia ka dkar,
Ba iatan ia ka iew ba iatan ia ka duwar.

U bsong uba nang bam kait, u bsong kum ia ka shanam.
Ba sa long da ka wait, ba sa long da u khnam.

Ka lapadong shikynda, ka lapadong kum ia u rui,
Ba sa ialong ka risa ba sa ialong ka kynhui.

Shikynda kum ia u khiew mutlop, shikynda kum ia u brai,
Ha la ka 'lei khyrdop ha la ka 'lei kharai.

U didaw kum ia ka synduk, u didaw u bam dohkha,
Ba yn sa khraw ka muluk ba yn sa khraw ka jaka.

U didaw kum ia u thliem, u didaw kum ia ka kyndad,
Ba yn khraw la u Syiem ba yn khraw la u kynrad.

———

Ha Kaba Shad Wait.

U sohlang u sohphie u risang u shakyntir,
Ko para shynrang dang khie kynjih pynnang thir.

U ksih ka war Lyngkien, u ksih ka war Shella,
To ryntih uba nadien, to ryntih uba na shuwa.

U synñiam ka war Lyngshing, u synñiam ka war Shella,
Ba nga leit iam da ka kising, nga leit iam da ka lama.

Ka dohkha ia u risang, ka dohkha kum ia ka kyrbei,
Ko pakha ba buh shynrang, ko pakha ba buh kynthei.

U shohthah ia ka tham, u shohthah kum ia ka dieng dyngkhong,
Ba yn sah sa ka nam, ba yn sah sa ka rong.

Ha Kaba Iam Meikha.

U kpa—Kit kum ka skei u phireid u shibidi u shikynda,
Ba bukumka bilei, ban pynleit ia u kiñie ia u kipa.

Ka dohkha ka shakhat, ka dohkha kum
ia u biseiñ,
Ba phila ha ka shat, ba phila ha ka kheiñ.

U thyllah ia ka ka tham, u thyllah ka
dieng dyngkhong,
Ba yn sah sa ka nam, ba yn sah sa ka
rong.

U khun—Ka dohkha u sohlang, ka dohkha kum
ia ka kyrbei,
Ko pakha ko thawlang, ko meikha ko
iawbei.

U synñiam ka war Lyngshing, u syn-
ñiam ka war Shela,
Ba nga wan iam da ka kising, ba nga
wan iam da ka lama.

Diengdyngkhong ia u dkhiew, ka ja-
lyngkhan ia u dkhiew,
Ba ngan long bynriew, ba ngan man
bynriew.

U kpa—U maw pyllon kum ia u risang, u maw
pyllon kum ia ka dohkha.
Kumba ym don ka sang, kumba ym don
ka ma.

Ka dieng dyngkhong ha rud um, k
dieng dyngkhong ha raich,
Ah to long parum, Ah to long pareh.

Ka sikei ka phai pyrshah, ka sikei ka
phai pyrshing,
Tang ka bilei ka nongbithah, tang ka
bilei ka nongbithing.

U khun—Shikynda u kyndok, shikynda ka
dieng lyngkot,
Tang kata ka 'tien hok, tang kata ka
'tien sot.

Ka dohkha u thyllah, ka dohkha kum
ia u brai,
Ko pakha ko balah, ko pakha ko baiai.

U sohlang ka shakhat, u sohlah kum ia
ka sohpdung,
Ba yn sah ka ummat, ba yn sah ka um-
pung.

U l[illegible]*a*—Bamsap ka kyrbei, bamsap ka lyngdikhur,
Singap ho iawbei to singap ho longkur.

U ksai u thyrnia, u ksai kum ia u risang,
Ba yn sa iawai ka nia, ba yn sa iawai
ka jutang.

U ksih uba syntiat, u ksih uba kit kum,
Ba yn sa iadih sa ka kiad ban sa iadih
sa ka um.

LYNNONG XXXVI

KA ELECTION BAD KA THMA SOHRA.

Ka la don ka jingiaknieh Syiem ha Sohra namar ba u Chief Commissioner u la thung ia u Shondro Sing ne ka daw ba u long u pyrsa trai jong u Syiem ba la iap (U Hajonmanik) bad namar ba 8 ngut na kiba ki ong ki 12 Kur, ki la jied ia u. Hynrei ynda u paidbah u la jied ia u Robasing, u Shondro u la *appeal*, u Lat Sahep na Calcutta u la pynduh noh ia ka jingthung syiem u Chief Commissioner, bad u la ai hukum ba kan don da ka *election* (ka jingñiew paid) kumba ju leh borabor. Da kane ka rukom la plie lad ia uno uno u jait syiem uba kwah ban long syiem ba un ialeh, bad ka jingioh kham bun u paidbah (*majority*) ne ka jingioh duna paid kan pyni hi la u long uba bit ne u bym bit. Kumta la pynbna ba ka *election* thung syiem kan long ha ka 3 tarik April 1902 bad kan sdang naduh 11 baje.

Kiba kwah ban iaknieh syiem, katba sngewthuh, ki long (1) U Shondro Sing, (2) U Bulosing, (3) U Robasing bad (4) U Nondomanik; hynrei tang kine ar ngut kiba khatduh kiba la wan paw khmat ha ka jaka *election*. Ki ong ba u Shondra Sing u sah ha Mawkhar, Shillong, bad U Bulosing pat u doh sha Shilot. La shem

ba u paidbah baroh uba la wan mih sha ka *election* u la long tang ha ka liang u Robasing.

Shitaiew shuwa kane ka *election* la iohsngew ba la don ka jingiakhih bad ka jingkulmar katto katne hapdeng ka liang U Shondro Sing bad u Robasing. La don ruh ki dak bad ki jingbna ba ka liang ba duh syiem (ka liang u Chandro Sing) kan thaw kulmar ban pynpep ia ka *election*, tang ba ym don ba tharai ba kan da long da ka thma kumba ka la long.

Ha ka 2 tarik u April, shisngi shuwa ka *election*, shuwa ban sep ka sngi, la iohsngew ki jingriew ki suloi ha shnong Sohra, bad la khihwin baroh shaduh ka shnong Pamsohmen bad Nongsawlia. Ki paidbah kiba la shlei ia kita ki jaka baroh bad ha Mawkisyiem ki la iaphet bad iakhih lamwir lamtham sharum shaneng. U Babu Joab Solomon Daroga, uba la leit sha shnong dang kham shai ban jngoh, u la thoh sha ki Sorkar ba kin phah *police* mar mar na Thanat, namar la imat ba kan mih ka jingkulmar kaba jur ; hynrei katba kita ki *police* kin wan poi ha shnong, la lah kulmar lypa wit-ly-wit, bad haba ki la poi ruh, namar ba ki long tang 5 ne 6 ngut, kim lah leh ei ei bad ki la dei ban shu rieh noh ia lade namar ka kynhun nong-ialeh pyrshah na ka liang U Robasing. Uwei na ki *police* u la shah kawang na ka khmat, bad kiwei pat ki la kynran noh sharud. Kiwei pat

ki la leit baroh sha Thanat ban ai khubor Mar kumta, la iohsngew ba ki nongialam jong kata ka kynhun nongpynkhih thma ki la ai hukum ban siat naphang bad pulit, bad baiong bad balieh kat kiba shah hajan. Tang shu iongreiñ bad shuwa ba la leit shikynhun ki *police*, la iohi ka ding ha shnong ba la pluh ka ïing u Hara Kongor, u kynum u Robasing, ha kaba la don kumba 20 ne 25 ngut ki kynthei bad khynnah bad tang kumba 4 ne 5 ngut ki rangbah, ba la wiang da ki nongshun, da ka jingthmu ban pyniap lut baroh kat kiba don hapoh kata ka ïing.

Ha sngap, ka jingiathuhkhana shaphang kata ka jingpluh ka la long kaba sngewrunar ha ka liang ki nongwiang bad kaba sngewsynei shibun ha ka liang kiba don hapoh kata ka ïing. Haba ki la tur da kaba siat bad kawang maw ia kata ka ïing, kumba ki la leh ia kiwei kiwei ki ïing ruh, uwei ar na ki nongialam jong ki u da phah khreh shuwa ia ki suloi ki khnam ha ki lok jong u ban siat kat uba mih na ïing, ki da kren dumok kamok thaiñ thaiñ, u sa phah aiding ia ka ïing. Ha kata ka por la don ka jingialeh pyrshah na ka liang u paidbah ruh ban da ia lade toi uno uno u lah ban ong skhem ba ki paidbah ki la shah jem shibun ha kita ki jingleh ba ki sheptieng ioh jot ka muluk ka jaka bad ioh sniew ka kam. Da ka jingsumar U Blei ym don mano mano ba la ingkhong hapoh kata ka ïing, namar ki tang shu lait kumno re, ki la phet sha khlaw ban rieh baroh shimiet, bad

hangta pat ban shah jhih baroh shirynieng ha u slap bad u phria uba jur uba la hap ha kata ka miet.

Kum lashai mynstep pat, 3 tarik u April, haba u paidbah u la sdang iakhreh ban iamih sha ka *election*, la iohsngew bad la iohi ka jingsiat suloi na Thiep Mot ban siat ia ki briew kiba mut ban hiar na Thiep Twa ban leit sha ka *election* khnang ban khang ia ki. Don ruh kiba siat napoh khlaw bad don ruh kiba siat na ki ranab lum. Hapoh shnong ruh la iohsngew ba ka jingiasiat ka la thnam shaid.

Shikynhun ki shipai *police* ba la komarban ki la leit sha shnong, hynrei namar kim lah iashan, sa ba kim ioh hukum ban siat, ki la phai pat sha khlieh Thiep Twa bad ki la iakynduh bad u Captain Herbert uba dang kiew bad shikynhun kiwei pat ki shipai *police* ha sharing lum marpyrshah ki riewthma kiba ap ha Thiep Mot. Sa tang kumba ar ne lai suloi la iohi ba ki siat, hynrei ki sangeh noh bad ki la mih na khlaw ki da iashong bad iadem sha ranab lum kum ki pukni. Shuwa ban poi u Deputy Commissioner, ki riewthma ki la hiar haduh trai Thiep Mot ki da ther da ki suloi ia kiba iatur ha Pamsohmen bad ia ka jingwin ki suloi la iohsngew ba ki sawa shaduh jan Lumjingtep Nongsawlia. Ha shnong pat ka jingiasiat ka neh haduh palat shiteng sngi.

Kiba ialeh na Thiep Mot kim imat ba ki palat 20 ne 25 ngut, hynrei sha Pdengshnong sngewmat ba ki don kham bun. Ha pdeng kata baroh u paidbah kynthei bad shynrang uba khmih kai ia kata ka thma na Pamsohmen bad Lumjingtep Nongsawlia u iohi ia kiba iakiew iahiar ha ïing ki Roman Catholic kumba ki dykhiew ki iarung iamih na la ki thliew.

Namar ba la sngi, u Deputy Commissioner u la hukum ba ki briew kin hiar noh sha Mot Iskat ban pyndep ia ka election ; hynrei kiba don ha shnong kumba 800 ne 1,000 kim nud hiar ne kim sngewbit ban iehnoh ia ka shnong namar ba don kata ka kulmar, bad kumta la ioh ñiew tang 750 ngut kiba jied ia u Robasing. Kiba na kiwei ki liang ym don briew hi.

Ha kata ka step ba ialehthma la iohi bun bah u paidbah uba shu ieng lyngngoh ha ka surok Mawrinrin ba kim shlan ban hiar sha Sohra. Kita ki briew baroh kiba la mih dang step ban iapoi sha ka *election* ki la dei ban sangeh noh khlem poi sha ka jaka na ka bynta kata ka jing-ialehthma. Lada ym shym la don ka kulmar kaba kum kata, khlem pep ki briew kin poi sha katei ka *election* haduh kumba 2,000, bad ki nongkhmih kai pat kin poi palat ia ka 6 ne 7 hajar, namar la iohi ba ki la iawan shynrang bad kynthei na ki shnong baroh sawdong, jait ba kane ka jingialeh syiem ka la-long kaba kham phylla ha ka ri.

Ynda la ñiew briew, u Deputy Commissioner bad u Robasing Syiem ryngkat bad ki paidbah ki la leit sha shnong ban shu khmih ia u paidbah uba don shata. Baroh shilynter ki da risa shait-shi-shait, bad ynda la poi ha Pomsohmen ki sangeh noh kiba bun.

Ha kata ka sngi la shem ba don kiba la myn-saw na ka liang ki nongpynkhih thma ar ngut ki rangbah bad kawei ka kynthei, kiba wan thiah ha Dispensary Sohra bad uwei uba la kham jur ha ïing ki Roman Catholic. Sngewmat don kiwei ruh kiba la mynsaw. Na ka liang paidbah don kiba mynsaw malu mala kumba shu byllud u kuli bad ba dei da ka dieng, namar ki iarieh sha ïing bad kim tur kum kibamut ban pynsniew hynrei tang ban da ia lade. Ki tiar ruh kim don kum kita kiwei kiba la khreh lupa kum ki Boer.

Ha ka miet *election* iohsngew ba riew tang kumba 25 ne 30 suloi, bad la shem ba ia uwei u nong-Mawphu la siat iap da ka suloi hajan skul Twa, hamar maw jingkieng ba kiew sha Iewbah. Kata ka jingjia ka la pynbitar lep ia ki Mawphu, kiba, ha ka 4 tarik, ki la pynshitom jingmut ia u Robasing Syiem da kaba ki pan hukum na u ban pynhiarkput ia kita ki nong-pyniap bad ban ialeh, lada donkam, haluh ban da iap lut baroh. Da ka jingkyrpad eh u Syiem la lah ban pynsangeh ia ki, tang ba bun na ki ki

la phet noh sha la shnong ba ki sngewrem bym ioh ialeh Phin iohi ki kynthei Mawphu pat bad la ki dieng, ki shang sharum shaneng ban wad ia ki kynthei kiba na kawei pat ka liang ban pynhiarkput na ka bynta uta uba iap, tang ba u Syiem u la sneng eh ia ki ba kin ym pynhiarkput ia ki kynthei namar ka long ka jingialeh para rangbah.

Ha kito ar sngi lai sngi ialeh ki paidbah ki la ioh kem 3 ne 4 ngut kiba na kawei pat ka liang, bad ha ka step 5 tarik u Captain Herbert u la ioh kem 88 ngut ki nongpynkhih thma haba ki dang ialum dorbar harud khlaw sha ka Dong Pommalang. Na kita la pyllait noh 3 ngut namar la shem ba kım iadon bynta ei ei. Don tang 2 ne 3 ngut na kita kiba bun, kiba pynshait eh, wat haba la ioh kem bad la set ia ki ha iing skul shynrang ha Nongsawlia (Cherra M. E. School building).

Ar sngi ne lai sngi pat hadien kane, la lap ia ka metiap uwei u nong-Khadarshnong ha rudnong. Imat ba la pyniap ia u naduh ka miet iasiat iapom, bad don kiba ong ba dang don shuh kiba jah na ka liang u paidbah.

LYNNONG XXXVII

KA JINGLEIT JOP IA KA MEXICO BAD KA PERU.

I. Ka Mexico.

Ha ka por ba u Peter Bakhraw u la long u Czar ka Russia, ia ka ri Mexico la leit jop da u Cortes u nong-Spain. Ka jingleit jop ia ka Mexico ka long kawei na ki jingjia ba donnam ha ka histori ka pyrthei.

Ha kawei ka sngi katto katne ngut ki nong-Spain ki la king ia ki jhad jong ki shaphang sepngi na ka dewlynnong Cuba. Ki la lap ia ka ryngkew kaba dap da ki riewphylla suda hangta. Kine ki briew ki riam ki beit tang da ki jaiñ rem suda. Ki la iawan ai sngewbha ha ki nong-Spain ia ki mawkordor bad la ki jingdeng ksiar ba itynnad. Haba u syiem ka ri Spain u la ioh khubor shaphang kata ka ri, u la phah ia u Fernando Cortes bad ki nongbud ba khlaiñ bad ba shlur ban leit jop ia kata ka ri. Kane ka kynhun ka tang shu poi ha Mexico, bun bun ki riewphylla na kata ka ri ki la iawallam ia u Cortes ia ki kynphad bad jingdeng ksiar ba itynnad.

U nongsynshar ia kane ka ri phylla u dei u Patsha Montezuna Bakhraw. Une u shong ha ka nongbah Mexico. Kat sha ba u leit ki 'riewdonburom ki bah ia u ha ki tyrpeng. Ki siang ia ka lynti ba dei iaid ma u da ki jaiñ thoh syntiew. Uno uno uba kham poh ban ia u rangbah syiem um bit ban peit ia u. Um ju phong satia arsien ia ka jaiñ lymne dih arsien na kajuh ka khuri. U Cortes u la kut jingmut ban leit iashem bad une u Patsha. Kumta kumta ka la jia ka thma kaba jur kat haduh ba u la tei kawei ka nongrit harud dur aw kaba kyrteng ka Veracruz kaba mut ka diengphna ba shisha. Hynrei ba u tieng ioh ba ki briew jong u kin leit phai pat sha la Ri Spain namar ka jingma ka ban-mih, u la thang lut ia ki jhad jong u lait sa tang-kawei.

Kane ka jingleh ka la pynsngewsih ia ki nong-Spain namar ki sngewthuh ba ki long tang i kynhun ba rit eh ha khmat kata ka jait bynriew ba bun byllien. Kumta kim iohlad shuh ban leit phai sha la ka ri. U Cortes u ong ba lada don mano mano ba kwah leit phai noh ki lah ban leit da kata ka jhad ba dang sah. Kane ka la pynsngewlehraiñ ia ki bad kumta kim shym la nud ban leit phai. Ki la iamynjur ban leit bad u sha Mexico. Ka jingiaid ka la long kaba jlan bad ka la shim por lai bnai ba kin poi sha ka nongbah kaba la long kawei na ki nongbah ba itynnad tam ha ka pyrthei.

Haba ki la iapoi shajan ki kynroh Mexico, ki la iohi ia u Syiem Montezuna ba u da wan ban iakynduh bad ki. Ia u la pynshong halor ka shuki ksiar ba la rah da ki rangbah syiem. Ha khlieh u syiem ka don ka jingtap kaba da ki sner ba la suitrong ksiar, rupa bad mawkordor. Ka soptilor jong u ka dap da ki mawkordor bad ki juti ruh kiba da ka ksiar.

U Cortes u la kyrpad ia u Montezuna ban shah ba un hikai ia ki nongmane bleithaw shaphang U Khrist, shaphang kaba iehnoh noh kaba mane bleithaw bad ka rukom kñia briew. U Syiem Montezuna u la kyntait ia kane. Kumta ha kawei ka sngi katba ki nong-Mexico ki dang iashad niam, ki nong-Spain ki la tur bad ki la pyniap bun phew ngut ki nong-Mexico. Ki nong-Mexico ki la bitar shibun ia kane bad u Montezuna u la hukum ia ki briew ban sangeh noh ka jingpyniap ia ki nong-Spain ; hynrei ki nong-Mexico ba ki da mut ba u syiem jong ki u iashah bad u Cortes ki la lynthem maw bad siat da ki khnam ia u haduh ba un da iap. Ki nong-Spain ki la tieng katta katta bad ki la her iap shimiet shimiet sha la ka ri. Bun bun na ki la shah pyniap ha ka kti ki nong-Mexico.

Hynrei u Cortes u long uba neh jingmut. Hadien shiphew bnai u la wan biang ban kerkut ia ka Mexico. Ka jingleit kerkut ia ka nongbah Mexico ka la long kawei na ki jingjia

ba donnam tam ha ka histori ka pyrthei. Baroh arliang ki la iaking atiar bha. Ia ka pung kaba khraw. ba don ha khmat ka nongbah la dap tang da ki jhad ki nong-Spain, bad ia ka Ri Mexico la ialeh na ryngkew bad na duriaw. Ha kaba khatduh, ki nong-Mexico ki la thait ian bad ba ki la duna ka bam ka dih, la kem ia u syiem bad la knieh ia ka Mexico. U syiem samla u la kyrpad ia u Cortes ban khrai noh ia ka khlieh jong u, hynrei u Cortes um shym treh, bad pynban u la pdiang burom ia u shikatdei.

Kumta ka nongbah ba thymmai ka la ieng ha ka jaka kaba rim. Ka la long kaba itynnad bad donnam haduh katta katta ba ki nongthoh kot ha kata ka por ki ong, "Ka Ri Europe kam don satia tang kawei ruh ka nongbah ba itynnad bad riewspah kum ka Mexico."

II. Ka Peru.

Ka jingjop ia ka Mexico da ki nong-Spain ka la pynkwah ia ki ban ioh khyndew shuh shuh ha kata ka ri. Haba u Pizarro u la iohsngew ba ki nong-India ki ju iathuhkhana shaphang ka spah ka Ri Peru u la kut jingmut ban leit jop ia kata ka ri. Ha ka jingleit ba nyngkong jong u u la shah jop. Ha ka jingleit ba arsien u la ialam ia uwei u nongialam lynti ba tbit bha uba kyrteng u Reiz ban iarap ia u. Haba ki la poi sha

Callao, u Pizarro u la phah shipai shuh shuh sha Panama namar ba ki shipai bad u ki don tang khyndiat. Ki shipai kiba bad u kim kwah satia ban ap ha Callao hynrei ki kwah leit phai sha Panama. U Pizarro u la kutjingmut ban nang iaid shaphrang hynrei ki shipai ki la kyntait. Kumta u la ring u laiñ ha u shyiap na mihngi sha sepngi bad u la ong, "Kito kiba mon ban bud ia nga kin jam lyngba une u laiñ". La don u nong-ialam lynti bad khadar ngut ki shipai kiba la jam lyngba u laiñ bad ki la bud ia u Pizarro; hynrei kiba bun ki la phai sha la shnong. Kane ka kynhun ba rit kam ju iehnoh noh ia la u nong-ialam la iap la im. Ki ai ha ka pyrthei ia ka nuksa ka jingkohnguh ba ki pateng bynriew baroh ki dei ban bud.

U Pizarro bad ki lok jong u ki la king la ki jhad shaphang shathie, u da bud ia ka rud duriaw, u da shem ia ki ryngkew ba pher ba pher ha kata ka jingiaid duriaw jong u. Ynda u la king kumba shisnem shiteng u la wan poi biang sha Panama. Hangta u la iathuhkhana ha ki para-shnong ia ki ri ba phylla bad ba seisoh ba u la leit shem bad u la wan phai noh bad ki lok jong u khnang ba un ioh pynkhreh ia ka kynhun ba kham khraw bad kham shlur ban leit jop ia kito ki ri.

U Pizarro u la wan phai sha Spain. U la ioh jingmynjur na u Syiem ka Ri Spain ban leit

jop ia ka Ri Peru. Ia u la ainam *u Governor ka Peru* bad u dei ban siew sha u Syiem shibynta na ka san bynta na ki spah baroh ba u ioh na kata ka ri. U tang shu poi ryngkew sha Peru, u Pizarro bad ki shipai ki swar jong u, shisyndon ki la tei ka nongbah harud duriaw ba la khot San Mignel kum ka jaka sah u shipai u swar.

Hadien ba u la ioh jingtip katto katne shaphang kata ka ri u Pizarro u la tur shaphang pdeng jong ka. Ia u syiem jong kata ka ri, la ainam u Inca. U Inca u shong ha ka nongbah Caxmalia kaba don sha lyndet ki lumbah Andes. U Pizarro u la kiew lyngba ka ior bad u thah sha kliar jong kita ki lumbah ba pawnam ha ka pyrthei. Nangta na kliar lum u la peit ia ka nongbah Caxamalia. U la hiar arsut ban leit ialeh ia u Inca. Ka khubor ka la poi sha u Inca ba don ki dohlieh ba jrong ñiuhtmoh ñiuhtmaiñ, kiba shong halor ki kulai ba itriem, ki da phong da ki jaiñ phyrnai ki la wan tur shaphang Caxamalia.

U Inca u la phong da ki jaiñsop ksiar baroh shirynieng bad u la wan iashem bad ka kynhun u Pizarro. U Lyngdoh na Spain u tyrwa ha u Inca ia ka Baibl bad ba u Inca u dei ban pyndem hapoh ka bor ka hima Spain. U Inca u la shim ia ka Baibl bad u la pashat sha jngai. Mar kumta hi ki nong-Spain ba la kieng atiar kiba la iarieh sharud ki la kem ia u Syiem Inca bad ki

la pyniap ia ki nongbud jong u. Ki la set byndi ia u hapoh ka kamra rit. Da ka jingtieng bym tip shuh u Inca u la ruid laiñ ha ka kynroh katba ki kti jong u ki lah ban kot bad u tyrwa ban ai ka ksiar shikamra haduh uta u laiñ tang ba kin pyllait im ia u. U Pizarro u la pdiang ia kata ka jingtyrwa. Hynrei hadien katto katne taiew ki la pyniap ia u Inca khlem da bat la ka kular.

Ha kawei pat ka snem u Pizarro u la jop ia ka Cuzco, ka nongbah ka Ri Peru. Kane ka nongbah ka long kaba la dap tang da ka ksiar bad ki mawkordor. Ki nong-Spain ki la sngew-kmen shibun ba ki la leit jop ia ka Peru bad kumta ki la pynlong Markwis ia u Pizarro. Hajar-hajar ki nong-Spain ki la iatuid nadien kane sha kata ka Ri Peru khnang ba kin iaioh bynta lem ia ka spah jong kane ka ri -ba phylla ha shiliang duriaw.

LYNNONG XXXVIII

KA BYNTA JONG KA SAIANS HA KABA PYNTYLLI IA KA PYRTHEI.

BYNTA I.

La don ki por ki aiom ha ka histori ka pyrthei ba la pyniabynta ia ki da ki nongthoh histori rukom rukom. Ki la don ki aiom ba ki khot ki Aiom Maw, ki Aiom Nar, ki Aiom Dum, ki Aiom Ialehthma, ki Aiom Niam, bad kumta ter ter kiwei kiwei, kat kum la ki jong ki jong ki jingthmu ki nongkren bad ki nongthoh.

Ia kane ka aiom kaba ngi don mynta, ngi lah ban khot ia ka, da kaba iadei jingmut lang, ka Aiom ka Saians. Ki jingshem thymmai jong ka Saians ki long kiba la ktah bad la pynlyngngoh ia ka pyrthei baroh. Ka jingsan ka jingstad u briew ka la iaid kham stet ha kane ka shispah snem ban ia kaba la long ha kano kano ka hajar snem naduh ki por barim bajah. U briew da ka jingstad Saians u wad ban tip lut ia ki bor ba rieh ba don bad ba synshar ha ka pyrthei mariang, bad u wad ban tip wad ia kaba don sha lyndet ka pyrthei. Ka lah ban poi ka por bad ka aiom ha kaba u briew u lah wad ban pun jingkieng daei-re-daei naduh kane ka pyrthei shaduh ki met bneng. Yn nai

iaong ia kita baroh. Ngin pynleit jingmut khyndiat mynta shaphang kawei ka bynta ba donkam eh ba ka Saians ka leh ha kaba pyntylla ia ka pyrthei. Ngin shim na ka liang ki jingiakren iakhana bad na ka liang ka jingialeit iawan.

A. Ka Jingiakren Iakhana.

Ka jingiakren ka long ka sab ba U Blei U la ai ia u briew bad ia ki kynja ba im bad ba par ba kin iapli jingmut uwei bad uwei pat. Ki khñiang haba ki pah, kumjuh ruh ki sim bad ki mrad, ha la ki jong ki jong ki rukom, ki don ki-jingiakren ba ki iasngewthuh para ma ki. Haba ki dkhiew ki ia bah ia u wieh ban ring shapoh thliew, ki iarisa. Ngi ju pynshah da ka shkor, kum ki khynnah, bad lah ban iohsngew ia ka jingiarisa jong ki.

Ka rukom jingiakren jong ngi ka long katba kum jingjan bad jingjngai. Haba mar iajan ngi shu kren jem, haba la kham jngai ngi pynjam kaba kren, bad haba la jngai ngi shu pyrta bad haba jngai eh ngi shu kynkaw ; nangta, haba la jngai than eh ngi shu phah khubor da kano-re-kano ka lad.

Ka rukom phah khubor ha ki por hyndai hapdeng baroh ki jaitbynriew ka long da kaba

phah ktien da ki briew,—u nongrah khubor u shu iaid ne mareh da ki kjat, u pynmareh da u kulai ne u hati, kaba shim por slem bad kaba ma ruh haba ki jaka ki iajngai kawei na kawei pat. Hapdeng ki Khasi jong ngi hyndai, haba ki phah khubor kaba kham long kyrpang bad ka barieh, ki shu phah da ka dak kaba da ka ksah ne ka kynja shanam ba ki thaiñ da u thri lane da u lwar. Kumta, kiwei kiwei ki jaitbynriew ruh ki la don la ki jong ki jong ki rukom, shuwa ban tip ban nang ia ka rukom thoh rukom tar.

Ha kane ka ri India jong ngi ka rukom phah khubor kaba da ka dak ka la sdang naduh ki patsha Moghul. Ki ju lum ia ki parsel bad ki shithi ha kawei jaka ha ka nongbah, bad ki pynkit da ki kali bordi ne ki kali kulai ne da ki hati, sha kawei pat ka nongbah, bad nangta pat ki phah on da ki briew sha ki nongrit bad ki briew sha kiba dei ban pynpoi ia ki. Kata ka rukom ka la long kaba suki katta katta, hynrei wad la ka suki ka trei kam bha. Ia ka dak kaba paka la sdang ban pyntrei kam ha ri India naduh ka snem 1854. Kane ka la pynsuk shibun ia ki briew. Kaba don ban leh ka long ban thoh ka shithi, thep hapoh ka jingsop ban ym iohi ki briew ngi thoh aiu, thied da ka Stamp bad tah halor, bad nangta shu thep ha ka Synduk Dak. Ki nongtrei ia ka *office* Dak ki phah shim ia kine ki shithi, ki kynshew ia ki katba kum la ki jaka jaka sha kiba la phah ia

ki, ki sa phah kit da ki briew, ne ki kali, ne ki motorkat, ne ki jhad, ne ki rel, bad mynta ha kane aiom ki phah da ki *Aeroplane*. Ka long ka rukom kaba suk, kaba tad bad kaba kloi shibun. Ym don kano kano ruh ka jaka ha ka pyrthei kaba ngin donkam pynlut palat shityngka na ka bynta ban thoh shithi shata.

Ka don kawei pat ka rukom iapli jingmut ia ki kynja kam paidbah, bad ia ki khubor kiba donkam ban pynphriang paidbah, bad kata ka long da ki Kot Khubor. Ha ki por barim bajah, ki pyndonkam da ki sangot bad ki nongpyrta shnong ban pyntip ia ki khubor paidbah. Hynrei mynta, ka jingmih ki Kot Khubor ka la pynjem, pynsuk bad pynkloi katta katta ban pyntip ia ki jingjia kiba khraw baroh kiba mih ha ka ri bad ha ka pyrthei ruh ba oh kawei Ka Saians, da ki tnad kiba bun syrtap jong ka, ka la iarap, ba tang ha ka shisngi ngi lah ban ioh jingtip shaphang kano kano ka jingjia ha kano kano ka bynta ha ka pyrthei.

Ngi don mynta kiwei kiwei ki rukom phah khubor kiba phylla katta katta. Kawei kaba ngi don mynta ka long lyngba ki Sainar ba ngi khot ki Sainar Telegraph. Shaphang kano ka jingstad la iathuhkhana shaphang u nongshem nyngkong ha ha Kot Pule Khasi ki ki khynnah rit (Klas II). Ia kano kano ka khubor ba ngi kwah ban phah sha kano kano ka ri wad la ka

long kaba jngai da ki hajar mail, ngi shu leit ai ha Telegraph Office, ki shu khyrwait pynkhih ia ka kor ban pynmih ki jingsawa *tak-tak-tak-tak*, kata ka jingsawa pat ka her da u sainar, bad ha ka office kaba khatduh eh ki kem ia kita ki jingsawa, bad ki thoh da ki dak bad mih ka jingmut, ki sa phah sha u trai uba dei ban ioh ia kata ka khubor. Ka long ka rukom phah khubor kaba phylla katta katta. Ia kane ka rakom phah khubor la shem da u Samuel Phinly Morse na Amerika ha ka snem 1836, bad la wallam ia ka sha ri India ha ka snem 1854. Phin iohi na kane ba ka jingstad ba ioh kawei ka ri, khala khala ki la ioh kiwei kiwei ki ri ruh. Kaba phylla !

Ka rukom phah khubor ne iakren na jngai sha jngai lyngba u sainar kaba kham paka bha ka long kaba ngi khot ka Telephone. Kane ka rukom ka long ka jingpynjanai shuh shuh ia ka rukom iakren kaba tang da ka jingai dak *tak tak-tak*, da ka Telegraph. Da ki sainar Telephone ngi lah ban iakren paralok kumba iashong marsyndah, na kawei ka ïing sha kawei pat, ne na kawei ka shnong sha kawei pat, ne na kawei ka ri sha kawei pat. Ka long ka jingphylla kaba khraw bym lah ban ong ba ka Saians ka lah ban leh ia kane. Ia kane ka jingstad la shem thymmai da u Bell ha ka snem 1876.

Naduh ka snem 1832, la don ki riewstad kiba pyrkhat ba ka long kaba lah ban iakren

bad iaphah khubor na jngai sha jngai khlem sainar. Ha kaba sdang eh la pyrshang da uwei u riewstad uba kyrteng u James Lindsay, bad u la pyndonkam ban phah ia ka jingsawa lyngba ka suiñ bneng tang da ka rukom telegraph *tak-tak-tak-tak*. Ynda nangta ki Saiantis ki la iadem sia ban wad buit ban shu iakren kum da ka telephone. Dei u Marconi uba la ioh buit nyngkong ban sdang ia kane kaba ngi khot ka Radio.

Kane ka Radio ka long ka kor ba la pyniaid da ka bor ilektrik kaba lah ban kem ia ka khubor, ne jingrwai, ne jingsawa la ka wan nangno nangno na ka pyrthei tang ha ka shikhyllipmat. Da kane ka buit, lah ban iakren biang biang para briew naduh na ri India bad kiba shaduh ri Bilat, America, Russia, China, Japan. Ki briew kiba don peisa ha Sor ki buh kawei ka Radio ha ïing bad na la ïing ki sngap ia ki khubor, ki jingrwai bad ka jingput jingtem katba mon ka mynsiem, kiba wan nangno nangno ruh na la ri, na ri ba jan ne na ri ba jngai. Ym dei tang ki Sor, mynta wad ha nongkyndong ne hapoh lawbah lawsan ruh lah ban buh Radio ban iohsngew ia kaba don ha kano kano ka Sor ha ka pyrthei.

Ka Saians, wad la ka la leh haduh katne, kam pat hun. Ki riewstad ki iawad buit ban iakren sa bad ki briew ne ki jingthaw kiba shong

ha u bnai, ka sngi bad ki khlur. Ngim tip satia aiu lah ban shem biang lashai lashisngi ki buit thymmai.

Kawei kaba ki la shem ka long kata ka buit ym tang ban iasngap bad iakren na shiliang sha shiliang pyrthei ; hynrei ki lah ban shna ki kor kiba lah ban pynher bad phah ia ka jingsawa kren bad ka dur ha ka shikhyllipmat. Ia kane ka jingstad ki khot ka Television. Kat kum kane ka jingstad, lah ym tang ban iakren bad ban sngap, hynrei da iohi ruh artad ia uba kren ne uba rwai ne uba ialehkai. Ia kane ka jingstad, yn sa pynpoi ruh sha ri India, bad sa tang khyndiat snem ngin sa iohi. Hangta te ym donkam shuh ban da leit khmihkai ia ki nongialehkai Phutbol ha Calcutta, ngin shu iapeitkai na ïing na la kamra. Ngim donkam shuh ban da kwah leit sha Russia ne America ban leit iohi ia kita ki ri. Na la ïing hi ngin shu khyrwait ia ka kor, ngin iohi ia ki briew bad sngew ruh artad haba ki iakren.

Ngi iohi mynta ia ka bor ka Saians haduh kattno ka la pyniajan ia ki briew na kawei ka dong sha kawei pat ha ka pyrthei, bad da kata ia u khun bynriew baroh la iarap ban lang kawei.

LYNNONG XXXIX.

KA BYNTA JONG KA SAIANS HA KABA PYNTYLLI IA KA PYRTHEI.

BYNTA II

B. Ka Jingialeit Iawan.

Ha kiba bun ki bynta. u briew, da ka jingiaiminot bad ka jingialeh u la jop ia ka mariang. Haba ngi iakren iakhana shaphang ka jingstad Saians, kaei ka long, ka jubab kaba lyngkot ka long : ka jingstad ka long ka jingnang jingtip u briew ia ka buit ban jop ia ka mariang bad ia ki bor jong ka. Ngin iathuhkhana hangne harum tang shaphang kawei ka bynta.

Bun napdeng jong ngi ki khynnah ngim ju pyrkhat bad ngim ju tip shibun shaphang ki jait lynti syngkien ha kane ka pyrthei. Ki don bun jait ki lynti kiba ha ryngkew, ha um bad ha suiñ bneng.

Ki lynti ha ryngkew ki don ar jait, kiba ha sla khyndew bad kiba napoh khyndew. Ka don tang kawei ka lynti poh khyndew kaba donnam, bad kata ka long ka lynti Rel kaba iaid napoh khyndew lyngba jong ka Wah Thames ha Nongbah London. La pyniaid ia ka da ka bor

Elektrik, bad kum ki Rel kiba iaid ha ka sla jong ka khyndew, ka lah ban kit da ki bun hajar mon shisien shisien kit.

Ki lynti ha ka sla khyndew ki don bun jait, naduh ki lynti kh'law kiba syrïem ia ki lynti mrad haduh ki surok dewbilat bad ki lynti Rel ba la siang da ki nar baroh shilynter. Ha ki por kiba hyndai eh, ki briew ynda haba ki la sngewshitom kaba iaid da ka kjat, ki la iaid da kaba shong halor ki mrad kum ki kulai, ki kada, ki ut bad ki hati. Nangta ki bud ter ter sa ki lynti ba ki da tih heh ban pyniaid da ki kali masi bad kali kulai bad ki kali ba la shu ring da ki parabriew. Katba ki nang pynbha ia ki kali katta ki pynbha bad ia ki lynti, kiba ki khot mynta ki surok.

Ka la shim por slem slem ba u briew un shem ia ka buit ban pyniaid pynmareh bad pynher ruh ia ki kali kiba da ka kor ne ka Enjin U briew uba nyngkong tam uba shem ia ka buit ban pyniaid kali da ka kor u la long u George Stephenson na ri Bilat. Une u la khot ka "Rocket" ia ka kali kaba u la pyniaid da ka Enjin, ba la pynkhih da ka bor ka tdem um. Kata ka Enjin jong u ka lah ban ring bun tylli ki kali ha kajuh ka por, ba la pyniaid ha ka lynti ba la siang da ki nar, kum ki nar Rel. Katba nang iaid ki por, la nang pynjanai ia kata ka Enjin Rocket u George Stephenson, haduh ba mynta

la mih ki Rel kiba iaid wad haduh 60 mail shi-kynta, kiba lah ruh ban kit da ki spah bad ki hajar mon ka jingkit shilynti. Ha kine ki snem la sdang ban pyniaid ia kine ki Rel da ka bor jong ka Elektrik. Kiba la poi sha Gauhati bad Sylhet ki la iohi ia ki Rel bad ia ki surok ba iaid ma ki. Phi ki khynnah phin sngew phylla ban tip ba kawei kawei ka Rel ka kham heh 50 ne 60 shah ia ki Bus kiba iaid sha Gauhati, Sohra bad Jowai.

Hadien ka jingshem ia ka Rel, u briew, da ka jingwad shitom, u la shem ia ka buit ban thaw Motor Car. Ka dur jong ka Motor Car ba nyngkong ka long kum ka kali kulai, tang ba kam don ki dieng kiba shakhmat ha kiba ju teh kulai. La pyrshang nyngkong ia ka ha ri Bilat. Haba pyniaid ia kata ka Motor Car kaba nyng-kong, donkam uwei u briew ban ialam sha khmat uba rah bad ka lama saw, ban pyni ba don ka jingma. Haba ka iaid, teng teng ka shu rynsied, bad shiphang shiphang ka la sangeh, bad u nongñiah ne *driver* um iai shuh kaba dem pyllup shapoh khrum ban pynbeit ia ka. Teng teng haba u *driver* u pynkhih bad u khyrwait bad ba kam khih, ki nongkhmih kai ki iarisa ki iakynha ym tipbriew shuh ban iarkhie beiñ ia u. Dei haduh ka snem 1892, ba ar ngut ki 'riewstad na Germany—u Diamier bad u Beny, ki la shem ia ka buit ban pyniaid ia ka Enjin da ka umphniang Petrol. Naduh kata ka por ki la nang pynbha bad pynjanai ia ki Enjin Motor

Car haduh ba mynta ngi la iohi ia ki ha surok laiphew jait—ki Taxi, ki Private, ki Jeep, ki Lorry, ki Bus, ki Truck, ki Motor Cycle bad kiwei kiwei. Ha ri Amerika, la jan kawei-pa-kawei ka ïing ka don Motor Car la ka jong, bad kiba kham riewspah ki buh mar ar lai tylli shi-ïing shi-ïing. Hangne ha ri India jong ngi ruh ki nang bun katba nang wan ki snem.

Nalor ki lynti ha sla bad hapoh khyndew, ki don pat ki lynti ba hapoh um. Ha kine ki lynti ki pyniaid ia ki lieng bad ki jhad. Ha ki um jong ki wah ki iaid tang ki lieng, kiba don bun jait kat kum ka jinglong bad ka jingheh ki wah ; hynrei ha ki duriaw bad ki wahbah ki iaid ki jhad. Kine ruh ki don bun jait bun rukom. Ka jingiapher ki lieng bad ki jhad ka long na ka rukom ba pyniaid ia ki. Ia ki lieng la pyniaid da ki boitha bad ki soi, hynrei ia ki jhad la pyniaid da ki kor bad ki bor ka tdem um. Ki lieng kim ju iaid ha duriaw namar ki long kiba rit eh ba ym lah satia ban synshar ia ki haba khie ka eriong ne haba lap ki jingat phyllung.

Dei tang ha ka snem 1812 ba uwei u Sahep na Bilat, kyrteng u James Belt, u la shem kawei ka buit ban pyniaid ia ki jhad da ka bor ka tdem um. U la shna kawei ka jhad kaba u la jer kyrteng ka 'Comet' ia kaba u la pyniaid da ka kor ba la pynkhih da ka tdem um. Naduh

kata ka por ki la mih ki jhad kiba bun jait bun rukom kiba lah ban iaid stet ha sla ka duriaw kat ki Motor Car bad ki Rel hi, khamtam kito kiba ki pyndonkam ha ka por thma.

Ka long kaba sngewphylla ba u briew u lah ban shna ia ki jhad ba la siang bad ker da ka nar isbat kaba rben kaduh 4 ne 5 inshi hynrei pynban ka lah ban per biang biang halor um. Nalor kata, kaba sngewphylla ba u briew u lah ban shna ki jhad kiba heh palat ia ka madan ialehkai Footbal. Kum ban iathuh kyrteng, ka don kawei ka jhad kaba kyrteng ka "Queen Mary," ka don ka lynter kumba 680 pruh bad ka pyngkiang pat haduh 80 pruh, bad ka lah ban kit briew kumba 3500 ngut ; ka don hapoh jong ka bun spah tylli ki kamra, ka iew, ki madan ialehkai bad ki iingshet jingshet. Ka long kum kawei hi ka shnong. Kawei pat ka jhad kaba kyrteng ka "Queen Elizabeth" ka don ka lynter kaba kham heh shuh shuh ban ia katei ka Queen Mary. Kham phylla shuh shuh ia kine ki jhad ka long ba ki shem biang biang ia la ka lynti haba ki iaid ha duriaw shitaiew ne artaiew lynter, hapdeng ka jingdum jong ki miet, ka jingtap dum jong u lyoh, ka jingbeh ki eriong bad ka jingpynkynting jong ki jingatphyllung.

Nalor kine ki lynti sla um ba iaid ki lieng bad ki jhad, don pat ki lynti poh um ba ki iaid. ki jhad pohum ba ki khot ki "Submarine.".

Kine ki long ki jhad ba ki pyndonkam tang ha ki por thma ban syntiat bad beh ia ki jhad nongshun ba iaid halor um, ki sa shu mih kynsan ban siat ia ki bad ngam noh jar shapoh um ha ka shikhyllipmat. Katno kaba sngew-phylla ka jingstad u briew ba u lah ban im hapoh um !

Ka jingstad u briew ban jop ia ka ryngkew bad ka duriaw ka long kaba phylla. Hynrei kaba kham phylla shuh shuh ka long ka jingjop ia ka suiñ bneng ban her bad thaw lynti hangta.

Da ki hajar snem u khun bynriew u la phoh-sniew bad u la thaw ki puriskam shaphang kaba iaher ha suiñ bneng kum ki sim na kawei ka tnum ïing sha kawei pat, na uwei u lum sha uwei pat bad na kawei ka dewlynong sha kawei pat. Kata ka jingphohsniew bad ka jingmutdur jong u briew ka la pynlong kam shisha ha ka spahsnem kaba khadphra. La shim nuksa na ka palong sabon ba ialehkai ki khynnah. Ki shna kawei ka pla da ka kynja jri bad ki sa pyrsad hapoh da ka lyer kaba ki khot ka Hydrogen gas. Kane ka Hydrogen ka long ka kynja lyer kaba kham sting hynñiew shah ia ka lyer ba ngi ring mynsiem. Haba kata ka pla ka la at bha, tang tang shu beh ka lyer ka la kiew hi sha suiñ bneng. Ki khot ia kane, ka *baloon* (balun).

Ha kito ki por ba nyngkong, la iathuh nam shaphang uwei u riewstad na ri France

uba la lah ban her sha jrong da ka jingiarap ka balun haduh kumba 50 pruh na sla ka khyndew. Ka balun ka per ha suiñ bneng ba la kit da ka lyer kat sha ba ka mon. Ki la mih bun jaid ki balun, bad ki riewstad kim hun ban her da kine ki balun namar ki long kiba ym lah ban synshar ia ki—ki her kat sha ba lam ka lyer bad ki hap ruh katba ka isynei ban pynhap ma ka. Ki riewstad ki la wad buit ban buh da ka kynja kor Enjin ha ha tdong ka balun, hynrei ka jingpyniaid ia ka ka long kaba da eh than namar ba ka sting than bad ba ka gas Hydrogen ka long kaba kloi eh ban kem ding. Ia kane ka kynja balun ki khot ha kito ki por ka Airship. Bunsien ki riewshlur na France bad Germany ki la iaid lyngba ia ka Atlantic Ocean sha America da ki Airship, hynrei, haba laisien ki Airship ki la kem ding, ki la hap bad iap lut kiba shong ha ki, ki riewstad ki la ngiah ia ki. Ki la wad buit da kiwei pat ban ioh her ha suiñ. Arngut ki nong-America baroh shipara ia kiba la khot ki Wrights Brothers ki la shem ia ka buit thymmai ban shna ia ka Aeroplane kaba kim pyndonkam shuh ia ka gas Hydrogen, bad ki la lah ban her haduh 24 mail shikynta. Naduh kata ka por, ki la mih ki Aeroplane kiba bun jait naduh kiba rit kiba lah ban shong tang marwei arngut haduh kiba heh kiba lah ban shong da ki spah ngut ki briew. La katto katne snem mynta ia u sohñiamtra na Border Pakistan, ha Shella, la wan kit da ki Aeroplane kiba kit beit ia u soh sha

Calcutta—ki lah ban kit shilynti haduh kumba 80 haduh 100 mon.

Ha ka por ka Thma Bah I (1914-1918), ki Aeroplane ki la lah ban her haduh kumba 2000 mail khlem sangeh, hynrei mynta ki lah ban her bun shah ia kata Wad ha ka shikynta ki lah ban her mynta da ki hajar mail, lei lei lada ki kiew sha jrong shaduh palat ba u lyoh u her, ha kaba ka lyer ka la sting bad ñiar, kaba ki khot ka Stratosphere. 150 snem mynshuwa, ban leit America kan shim por kumba hynriew bnai, hynrei mynta tang lai ne saw sngi duh la poi nangne na ri India. Kam long kaba jem ban iaid ha suiñ bneng, donkam ban her da ki lynti ba thikna wad ha suiñ bym don jingwit jingkah ruh.

Ha sngap ia ka jingstad u khun bynriew ba u thaw lynti ia ka ryngkew, ia ka duriaw bad ia ka suiñ bneng. Ka Saians, da la ka jingstad ka la iarap shikatdei ban pyniajan bad pyntylli ia u khun bynriew ha ka pyrthei.

LYNNONG XL

KA JINGIAID PYRTHEI U MARCO POLO.

Ha ki por kiba kham mynshuwa ym don kawei ruh ka shnong ha Europe kaba kham donnam ban ia ka Venice. Ka dei ka shnong kaba don ha Italy harud jong ka duriaw Adriatic bad

ka long kum ka pdeng kaba pyniasoh ia ka mihngi bad ka sepngi, bad ia ka shatei bad shathie jong kito baroh ki thaiñ kiba don sawdong jong ka. Haba shu ong lyngkot, ka long ka jaka iakynduh jong ka Europe, ka Asia bad ka Africa. Ka long ruh ka kad khaïi kaba khraw bad ki tiar khaïi jong ka ki wan na shatei ka Europe, na Greece bad kiwei kiwei ki jaka jong ka mihngi, bad na Egypt bad ki bynta ba shaneng jong ka· Africa.

Kane ka iew jong ka pyrthei ka la roi ha ka spah ka phew bad ha ka jingnang jingstad, bad ki briew jong ka ki long kiba smat ba sting, kiba proh ka jabieng bad kiba tbit bha ha ka kam khaïi pateng. Hynrei la ong ba la baroh ki nong-Venice ki long kiba shalak bad kiba shlur, ki don ki briew kiba na kawei ka jait kaba ki khot Polo, kiba long ki briew kiba kham nep bad kham shemphang ban ia kiwei pat. Kine ki Polo ki don ki tnat khaïi jong ki ha Greece bad ha Palestine bad hangta ki lum ia ki tiar khaïi jong ki ban leit lam sha Venice.

Don arngut na kine ki Polo, u Nicolo Polo bad U Maffeo Polo, kiba la ju leit shaduh Central Asia ban khaïi pateng, bad dei hangta ba ki la iakynduh bad ki nongkit 'tien syiem u Kublai Khan, u patsha jong ka Hima Cathay lane China. Kine ki briew na China ki la iathuh ia kine ki Polo ba u syiem jong ki u kham sngewbha ban iakynduh bad ki briew jong kiwei pat ki

ri bad ban iohsngew ia ki khana jong ki. Kine ki briew ki la khroh ia u Nicolo bad ia u Maffeo ban leit bad ki sha China bad ki ruh ki la leit, bad ynda ki la jah lai snem ki la wan phai pat sha Venice. Shuwa ba kin mih na China, u Kublai Khan u la ong ia ki ba kin wan pat sha China bad kin wallam bad shispah ngut ki riewstad kiba don la ki jong ki jong ki jingnang jingstad.

Ynda ki la sah katto katne snem ha Venice, u Nicolo bad u Maffeo ki la mih ban leit biang sha China bad kata ka la long ha ka snem 1271 A. D. Kim shym la lah ban leit ialam ia kita ki shispah ngut ki riewstad kumba la kwah da u Kublai Khan, hynrei ki la ialam tang ia u Marco, u khun jong u Nicolo, u khynnah uba dang khadsan snem ka rta.

Kine ki lai ngut ki Polo ki la mih na Venice bad ki la shim da ka lieng haduh ban da poi ha Acre ha Palestine. Na Acre ki la iaid da ka kjat haduh Persian Gulf, namar ba nangta ki kyrmen ban ioh lieng ban iaid lyngba ka Indian Ocean ban leit sha China. Ynda ki la poi ha Persian Gulf ki la pyrshang wad lieng hynrei kim ioh satia. Ka lieng kaba ki ioh ka rit than bad ka don tang uwei u mastul, kawei ka lama bad uwei u boitha. Namar ba kim nud ban buh ia lade ha ka jingmynsaw ban king ha kum kata ka lieng, ki la phaidien noh na Persian Gulf bad ki la iaid lyngba ka ri shyiap haduh ba kin da poi sha ki lum jong ka Hindu Kush. Ki la iaroh

shibun eh ia ki lum Hindu Kush, ka ri jong ki dieng, u phlang bad ki um kiba shngiam. Hadien katto katne sngi ki la mih noh na Hindu Kush bad ki la iaid lyngba ia ki lum Pamir. Dei hangta ba ki la lap ia ki jait langbrot kiba don ki reng kiba phylla kiba ka jingjrong jong ki ka long sawphut shiteng bad ka trai ka heh khadsaw inshi. Ia kine ki blang haduh mynta ki khot ki Ovis Poli ban ai nam ia u Marco Polo.

Na Pamir, kine ki Polo ki la nang iaid haduh ban da poi sha ri shyiap Gobi. Dei hangne ba ki Polo ki la iohsngew ia kawei ka khana kaba phylla ba, hana, ki don ki ksuid ri shyiap kiba pasiaw ia ki nongleit jingleit. Lada uno uno u nongleit jingleit u sahdien marwei, kine ki ksuid kin pasiaw ia u, bad un sugew kumba kren ki lok jong u. Teng teng kin khot ia u da ka kyrteng bad teng teng un iohsngew kumba iaid kynhun ki briew bad kumta un bud ia ka jingsawa jong ka haduh ba un da jah lynti. Ki briew kiba la shah thok ha ki, bunsien ki poi sha ka iap. Kine ki Polo ki la poi suk poi saiñ sha China khlem da jia ei ei kano kano kaba sniew ha lynti. U Kublai Khan u la pdiang sngewbha ia ki bad u la sngewtynnad eh ia u Marco Polo namar ba u long u khynnah uba shalak bad uba tbit bha ka trei ka ktah bad namar ba u smat u sting kum u thyllah.

Tang katto katne por u Marco Polo u la nang bha ia ka ktien China bad u Kublai Khan

ruh u la pynlong ia u u nonglam ktien syiem jong u bad u la phah ia u sha kiba bun ki bynta jong ka China, bad shaduh Cochin China bad Burma. Kat sha ba u leit u Marco Polo, u la pynnep bha la ki khmat bad ka jabieng ban peitthuh bad bishar ia ka rukom im bad rukom pyrkhat kito ki briew khnang ba un ioh jingmyntoi.

Katba u dang don ha Europe, u Marco Polo u la ju iohsngew ba ki briew ki ju ialap ia kata ka Salamander kaba ki ngeit ba ka long ka mrad kaba lah ban im ha ding. Dei ynda u la poi ha China ba u sa lah ban pynshisha ba kam dei ka mrad hynrei ka dei ka kynja tiar kaba tih na khyndew ka bym ing ha ding. Kane ka tiar ka dei ka asbestos kaba ngi khot ma ngi mynta. U Marco Polo u iathuhkhana shaphang kita ki nongleh jadu kiba lah ban pynher ia ki khuri ha suiñ bad kiba lah ruh ban pyntuid ia ka um jong ka wah sha artet. U iathuhkhana ruh ia kata ka buit ki nong-India kaba ki khot ka buit tyllai. U nongleh jadu u kynting ia u tyllai sha suiñ bad u tyllai u shu kiew beit sha suiñ bad nangta u sa kiew na uta u tyllai. U iathuhkhana ruh shaphang u Kublai Khan, uta u patsha uba khraw jong ka ri China uba tang ka kynhun kaba bud ia u ka long shiphew hajar ki shipai kiba shong tang da ki kulai lieh suda. Ka ïing syiem jong u ka long kaba la itynnad palat. Ki kynroh jong ka ki long da ka ksiar bad ka rupa bad hangta la ot dur ia ki atjakor, ki mrad kiba itriem bad ki sim kiba bun jait. Ki bun sa

kiwei kiwei pat ki khana kiba u Marco Polo u iathuh ha ka jingshem jong u ha kata ka jingiaid pyrthei jong u.

Ynda ki la sah bun snem ha China, ki Polo ki la mih noh na China ban leit phai sha la ïing. Hamar ka por ba kin mih na China la wan poi ki briew u Syiem Persia kiba wan wad mahadei ia u da ka Khunsyiem China. Ryngkat bad ka Khunsyiem China ka ban leit sha Persia, ki Polo ruh ki la iakhreh iakhrum ban iamih lang. Ki la shong da kajuh ka lieng bad ki la dei ban pynlut bun bun por ha lynti namar ba sniew eh ka bneng bad ba jur ki dew. Ynda ki la iaid lyngba ia ka Sumatra bad Andaman Islands, ki la poi ha Ceylon. Dei ha Ceylon ba u Marco Polo u lam iohsngew ia ka khana shaphang ki dienjat u Buddha ha u Lum Adam bad ia ka jaka tep jong u St. Thomas, uwei na ki synran U Jisu Khrist, uba la wan poi sha Ri India. Ryngkat bad ka Khunsyiem China ki la leit sha Persia, bad ynda ki la sah katto katne ha Persia, ki la mih ban leit noh sha la ïing sha Venice.

Ha ka snem 1295, kata hadien 24 snem, ki Polo ki la wan poi pat sha Venice. Ka jingthait jong ki, ki jaiñ ba jot ba ki phong, bad ka jingkylla dur jong ki ka la pynlong ia ki briew ban ym ithuh shuh ia ki Ym don uwei ruh u ban ngeit ba ki dei ki Polo bad ki la krenbeiñ pynban

ia ki. La ong ba dei hadien ba ki Polo kin da pynlong kawei ka jingkhawai bad phriang ha khmat jong ki ia ki ksiar, ka rupa bad kiwei kiwei pat ki mawkordor ba ki la wan rah na Cathay, ba ki nong-Venice ki sa ngeit, ki sa shim biang ia ki Polo kum ki lok ki jong ki bad ki sa sngap ia ki khana jong ki kiba ki don ban iathuh, ia ki baroh ki jingphylla jong ka ri mihngi. Na baroh lai ngut, u Marco Polo u long uba bang eh ban iathuhkhana bad haba u iathuh ia ki ia kiei kiei kiba da ki milian haduh ba ki briew ruh ki jer kyrteng noh ia u u Marco Milioni.

Ym slem, hadien ba u Marco Polo u la poi ha shnong la khie ka thma hapdeng ka Venice ban ka Genoa. Ha kata ka jingialeh ha duriaw, ki Venice ki la shah jop ha ki Genoa bad u Marco Polo ruh u la shah ring koidi. Ban pynlut por bad ban pynbyrngia ia kiwei pat ki para koidi, u Marco Polo u la ieng ka iathuhkhana ia ki jingshem jong u ha ka jingiaid lynti jong u. Ki breiw ki la ieit ia u haduh katta, bad ka phatok hi ka la thung syiem ia u. U don uwei u para koidi uba kyrteng u Rusticiano uba katba u Marco Polo u la nang pyniaid la ki khana, u pat u nang pynher la u khulom ban thoh ia kita ki khana. Ia ki khana u Marco Polo ba la thoh da u Rusticiano la buh lang ha kawei ka kot kaba la ai kyrteng 'Ka Kot u Marco Polo', bad la pynkylla ia ka sha kiba bun ki ktien.

Hadien ba ka Venice bad ka Genoa ki iakylliang koidi, u Marco Polo u la lait na phatok bad u la leit biang sha la ïing. U la shong suk shong saiñ ha Venice, u la shongkurim bad u la ioh khun ioh kti. U la iap ha ka snem 1324 A.D.

U dei u nong-Europe uba nyngkong eh ban poi sha China, Japan, Java bad Sumatra bad na baroh ki nongiaid pyrthei bad nongleit jingleit, ka kyrteng u Marco Polo kan sahnam junom, bad ia u yn nang iai iathuhkhana ha ki por ki ia baroh.
